

DR. JOSIP SERNEC

SPOMINI

Zbirka BIOGRAFIKA

1

Dr. Josip Sernek

SPOMINI

Celje, 2003

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

929 Ser nec J.
821.163.6-94

SERNEC, Josip

Spomini / Josip Ser nec ; [spremna študija Janez Cvirn ;
fotografije domoznanska zbirka Osrednje knjižnice Celje]. - Celje : Osrednja
knjižnica, 2003. - (Zbirka Biografika ; 1)

Izv. izd.: V Ljubljani : Komisijska založba "Tiskovne zadruge",
1927

ISBN 961-91139-5-0

DR. JOSIP SERNEC

SPOMINI

V LJUBLJANI 1927

KOMISIJSKA ZALOŽBA „TISKOVNE ZADRUGE“

I.

Moja mladost in študijska doba

Rojen sem bil 4. marca 1844 v Slovenski Bistrici kot sin Janeza in Ivane Serneč. Moj oče se je rodil v Mariboru kot sin meščanskega posestnika in mlinarja na Dravi, moja mati pa je bila hči Karla Reybauerja, ki je bil prav bogat trgovec in krznar v Mariboru in se je bil priselil iz Nürnberga, a njena mati je izhajala iz koroške rodbine plemenitih Forsthuberjev.

Ker je materin oče Reybauer zgodaj umrl, je morala moja mati pomagati svoji materi pri trgovini in je morala na primer – ker takrat še ni bilo železnic – voziti večkrat v spremstvu starega zaupnega »šafnerja«¹ z visoko naloženimi vozovi (parizarji) do Trsta, tam oddajati blago, nakupovati in prejemati za obratno vožnjo drugo, južno blago.

Nastanili so se starši v Slovenski Bistrici 1835 in so imeli onkraj Bistriškega gradu precej veliko posestvo z enonadstropno hišo, mlinom in gospodarskimi poslopji v krasni legi. Oče je leta 1836. dozidal mlatilnico na vodi, na kateri se je mlatilo za domače gospodarstvo in za stranke. Pri nas so bili najpripravnější prostori za kopanje, pa tudi za otroške igre. Med hišo in potokom je bila prostorna trata, nad mlinom krasen prostor, razprostrajajoč se med potokom in mlinsko strugo.

Bilo nas je osem otrok; najstarejši, leta 1909. v Mariboru umrli brat dr. Janko Serneč, je bil deset let starejši od mene ter v času moje deške dobe navadno odsoten kot dijak. Med štirimi mlajšimi brati sem bil jaz najmlajši in sem kot tak moral tuintam marsikaj trpeti od njih, čeravno me je skrbna mati prav energično čuvala. Včasih, če so me preveč razjezili, sem se pa tudi sam zagnal s pripognjeno glavo na vse, da so se mi – vsaj za hip – ognili.

Vobče smo se pa vsi prav radi imeli. Neljubo nam je bilo samo to, da nismo smeli ribariti v potoku okoli nas, dokler ni naš preljubi oče prišel nekega dne domov z besedami: »Veste kaj, fantje, zdaj pa že smete loviti ribe in rake; sem najel ribištvo za vas!«

Naše veselje je bilo nepopisno. Kmalu smo si sami spletli sak, mlinarski pomočnik nam je stesal ribnjačo, da smo mogli naložljene ribe žive hraniti, in poleti smo bili dopoldne in popoldne, čim smo prišli iz šole, ali v vodi ali smo se grelj v kopalni obleki na soncu, torej čisto po Kneippovem sistemu,

kar je gotovo jako dobro vplivalo na naše zdravje.

Moj oče je govoril prav gladko slovenski, mati je tudi znala naš jezik, vendar je rada mešala v našo govorico germanizme, kakor je bilo to pri Mariborčankah tiste dobe navadno. Doma z otroki pa so starši govorili nemški. Slovenski smo se učili toliko, kolikor je bilo to mogoče pri občevanju z družino in s šolskimi kmetiškimi tovariši. Začetni poduk v slovenščini se nam je dajal takrat tudi v ljudski šoli slovenjebistriški. Ker četrtega razreda ljudske šole v Slovenski Bistrici takrat ni bilo, je učitelj Windisch privatno podučeval kakih šest šolarjev za četrti razred ljudske šole, med njimi tudi mene. Koncem šolskega leta smo morali delati izpit v Mariboru.

Nato sem vstopil v spodnjo realko v Mariboru, kjer sem dovršil dva razreda s prav dobrim uspehom, stanujoč v Mariboru pri svojem stricu Jožetu Serncu na mlinu, na katerem se je bil rodil moj oče. Mati me je nameravala poslati v nadaljnje realčne razrede v Gradec, ker sta v Mariboru bila le dva spodnja, oče pa me je hotel pridržati v mlinu za učenca, češ da sem dovolj močan za to obrt. Bile so počitnice leta 1857. v tem oziru zame prav kritične. Proti koncu septembra tistega leta pa se je moja mati peljala v Maribor pripraviti strica Serneca in teto, da sta obljubila – bila sta brez otrok – vzeti mene na hrano in stanovanje za tri goldinarje na mesec. Tako sem prišel oktobra 1857 v mariborsko gimnazijo. Moja mati me je predstavila v Mariboru tačasnemu gimnazijskemu profesorju veronauka, blagemu Davorinu Trstenjaku. Ta je stanoval v Gosposki ulici, v drugem nadstropju hiše, ki je bila, dokler je ni prodala ob času omožitve in preselitve v Slovensko Bistrico, last moje matere. Dolgo je trajala naša hoja v drugo nadstropje te hiše, ker je mamica na vsakem oglu postala in mi pripovedovala dogodke svoje mladosti, odigravše se v teh prostorih. Orjaški Davorin Trstenjak je naju prav prijazno sprejel in ko je zvedel, da sva iz Slovenske Bistrice, je smehljalje, položivši svojo roko na mojo glavo, pripomnil: »Bogve, če ne boš še kdaj kot bodoči bistriški dekan dobro prodajal 'prantererja'!² – imenitno vino, katero je rastlo edino v vinogradu slovenjebistriške župnije.

Na gimnaziji sem kot duševno bolje razvit skozi celih 16 semestrov bil prvi v svojem razredu.

V gimnazijo je prišel isto leto, ko sem vstopil jaz v prvi razred, gospod

profesor Janez Majciger kot suplent in razrednik mojega razreda. Bil je prijazen, navadil je vse dijake gledati mu pri razgovoru v oči in govoriti *resnico*; sploh je prav dobro vplival na *značaj dijakov* in s tem častno izpolnjeval najvažnejše delo vsakega pedagoga, posebno učiteljev srednjih šol. Mene so, čeravno sem rekel, da slovenski le slabo znam, vtaknili v oddelek slovenskih ur za Slovence, dočim so Nemci, ki so se učili slovenski, imeli posebne ure.

Moje znanje slovenščine pa je bilo tako pomanjkljivo, da v prvem času pri pismenih nalogah skoraj ni bilo besede, ki bi ne bila zavoljo pogreškov rdeče podčrtana po enkrat, pa tudi po dvakrat, zakaj o slovenski slovnici nisem imel pojma. Vendar me je bil profesor Majciger, pozneje za njim tudi njegov naslednik, ocenjeval v slovenščini ne po mojem slabem znanju, ampak le po mojem napredovanju, tako da sem že prvi semester v prvi šoli dobil red »prav dovoljno, recht befriedigend«; in tudi pozneje nisem dobival nikoli slabšega reda, tako da sem kljub temu ostal prvi odličnjak svojega razreda. S tem modrim činom so profesorji dosegli, da sem se rad učil slovenščine in s tem so tudi vplivali na moje mišljenje v narodnem oziru.

Že v prvem razredu sem začel instruirati. Od tretjega razreda naprej sem si že toliko zaslužil, da sem si sam kupil že celo obleko, in ko sem vstopil v peti gimnazijski razred, sem po posredovanju ravnatelja Langa prišel v graščino grofa Brandisa v Mariboru, kjer sem podučeval dva fanta, ki sta bila v četrtem razredu. V tej plemiški hiši sem se kmalu čutil, kakor da bi spadal k domači družini. Moja gojenca sta me imela rada, prav tako tudi njuni starši. Kakih osem dni po mojem vstopu v to hišo je bil veliki hišni ples, in jaz, kot 16letni petošolec, sem se sukal in plesal naenkrat med samimi groficami in baronicam, plesati pa sem se bil naučil že prej.

Ko sem bil v peti in šesti šoli, je hodila grofovska rodbina Brandisova na počitnice v grad Brandis med Bozenom in Meranom ter me jemala s seboj. Vozili smo se čez takrat še avstrijsko Benečijo in Lombardijo, pri čemer sem videl Benetke, Verono in živel šest tednov na južnem Tirolskem, kjer sem delal lepe zabavne in podučljive zlete.

Da sem štiri leta višje gimnazije živel v grofovski hiši pri odličnih ljudeh, je gotovo prav dobro vplivalo na mojo odgojo, čeprav sem moral na drugi strani med gimnazijsko dobo premnogo časa porabljal za naporno podučevanje drugih, namesto za lastno izobrazbo, toda tolažim se s tem, da je

veliko vprašanje, če bi brez podučevanja drugih dotični prosti čas res porabil za svojo izobrazbo.

To moje odgojiteljsko mesto v tako mladih letih je imelo gotovo neprecenljivo vrednost, namreč da sem moral biti vzgleden v vsem svojem vedenju nasproti svojima gojencema, da sem moral biti njun »mentor«. Imel pa sem tudi dovolj značaja, da sem vedno živel in se ponašal dostojno, pri tem pa sem užival neomejeno zaupanje grofovskih staršev. Če sta bila mala grofa kam povabljeni in starši niso mogli iti ž njima, so starši sprejemali povabilo samo v slučaju, ako sem bil tudi jaz povabljen, tako da sem z gojencema mnogokrat zahajal v druge graščine. To gibanje v najboljšem društvu, v mojih mladeniških letih, je bilo torej vsestransko jako koristno za moj razvoj.

Naj povem neki dogodek iz tiste dobe.

Nekega dne poleti, ko sem bil šestošolec, pridem z gojencema popoldne iz šole domov. Dobili smo glas, naj se odpravimo peš v graščino Slivnica pri Mariboru, ki je bila last sorodnika grofa Brandisa. Našli smo tam našo grofico z malimi kontesami in gospodinjo grofico N. v parku, in ko smo se tej poklonili, je nekako pikro naglasila mladima grofoma, da je povabila nju, mene pa ne. Nato smo sedli vsi k južini v veliko poletno dvorano, v katere sredini je stala velika okrogla miza. Naša grofica je sedla tako k mizi, da je proti meni obrnila hrbet in me ni mogla videti, grofica gospodinja pa ravno nji nasproti, da me je videla.

Ko vsi sedejo, se izkaže, da zame ni več stola, ne prostora. Gospodinja gledam v obraz, a ona se ne gane, nakar se obrnem proti vratom, ob katerih je ležal na mizi moj klobuk, ter ga vzamem. V tem hipu opazi naša grofica ves položaj in ogorčeno vzdikne: »Kaj je to, gospod Sernec nima stola!« Nato zaukaže enemu svojih sinov, naj vstane, Med tem časom pa sem že, globoko se poklonivši, izginil med vrati in hitel po stopnicah navzdol ter krenil domov.

Drugi dan sem prosil gospoda grofa Brandisa, naj me ne jemljejo več s seboj, kadar pojdejo k tej grofovski rodbini, ker nikakor ne morem več stopiti v to hišo.

Od takrat je grofica, če sta bila moja gojenca povabljeni k omenjeni rodbini, pa starši niso utegnili iti ž njima, vedno odklanjala obisk. Trajalo je to blizu pol leta. Pri omenjeni rodbini se je pripravljala veliki ples. In glej,

nekega dne ob pol dvanajstih dopoldne stopita grof in grofica iz Slivnice v mojo sobo. Jaz, misleč, da nameravata iti samo skozi sobo, hitim odpirat sosednja vrata, nakar mi naznani grofica s prijaznim smehljajem, da velja njun poset meni. Sedla sta k meni in me povabila v razgovoru jako prijazno na svoj nameravani ples, kar sem seveda z zahvalo sprejel. Od tistihmal sem še mnogokrat prišel v njuno hišo in bil vedno sprejet s popolno prijaznostjo. Sploh sem se vedno vedel po načelu, točno izpolnjevati svoje dolžnosti, pa nikoli se ne dati ponižati. Še sedaj sem ponosen, da sem dobil kot šestošolec tako zadoščenje.

V gimnaziji smo živeli Slovenci in Nemci v najboljšem prijateljstvu, posebno v mojem razredu. Imeli smo tudi skupno svojo odhodnico po maturi, in ravnatelj Adolf Lang, Nemec z Dunaja, je bil z vsemi dijaki očetovsko ljubezniv, dobrohoten in je dobro vplival na nastop in značaj dijakov.

Naj opišem neki dogodek iz gimnazije:

Ko sem bil v osmem razredu, sta morala oditi tovariš Hernach in neki šestošolec Rajh k vojakom. Šestošolci so napravili Rajhu odhodnico zunaj mesta, pridružil se jim je tudi naš Hernach. Drugo jutro pride moj tovariš Plohl (pozneje profesor v Gorici, umrl v Celju leta 1920.) k meni v graščino povedat, da sta bila ponoči Hernach in Rajh zaprta. Prerekala sta se, vračajoč se ponoči v mesto, z neko vojaško patruljo, kateri sta se izdala za vojaška novinca, nakar ju je patrulja odpeljala v zapor na mestni urad.

Takoj se podam s Plohlom k mariborskemu županu Tappeinerju s prošnjo, naj izpusti ta dva dijaka, da ne bo za nas dijake take sramote. Župan je odgovoril, da o vsem še ničesar ne ve. Med tem vstopi neki delavec z zavezano glavo in trdi, da so ga dijaki, ko so ponoči šli po Magdalenskem predmestju, ranili s kamenjem in da je bilo pobitih tudi nekaj šip na delavnicah južne železnice. Začela sva se Plohl in jaz pogajati ž njim. Zahteval je sprva 40 goldinarjev, končno pa se je po prijaznem posredovanju župana pogodil z nama za odškodnino 20 goldinarjev, katere bi moral dobiti v 14 dneh, sicer je hotel vse ovaditi pri sodišču.

Nato sem šel pobirat prispevke v šesti razred, odkoder so bili izgredniki. Dva dijaka sta se šla pogajat na južno železnico zaradi pobitih šip, tam so jima takoj odpustili odškodnino, in ob času, ko je rok potekel, sem prinesel delavcu 12 goldinarjev, ker do takrat nisem mogel več nabrati. Delavec pa je trdo ostal pri prejšnjem zahtevku 20 goldinarjev, in le s težavo sem dosegel

od njega novi rok za poplačanje ostalih osem goldinarjev. Ker je bil gimnazijski ravnatelj Lang mnogokrat gost v grofovi hiši, sem zabičil svojima gojencema, naj o teh dogodkih nikakor ničesar ne povesta svojim staršem, da ne bo ravnatelj od njih kaj zvedel. In to sta tudi storila, dokler nismo stvari popolnoma poravnali.

Neki večer, še preden je bilo ostalih osem goldinarjev poplačanih, pa je bil ravnatelj Lang pri Brandisovih gost in je z velikim veseljem pripovedoval, da je dobil od c. kr. naučnega ministrstva laskavo pohvalno pismo, da na tej gimnaziji ni nič disciplinarnih preiskav ter kazni in da ministrstvo to pripisuje taktnemu vodstvu te gimnazije. Ravnatelj je še pristavil, da je to že drugo ministrsko pohvalno pismo v istem letu. Med tem pripovedovanjem sta se pa moja gojenca med seboj pomenljivo gledala, tudi me je eden od njiju rahlo sunil. Jaz sem pa jezno odkimal, češ, da naj bosta mirna. Ker je grofica to opazila, je po večerji pozvala enega svojih sinov na stran in tako dolgo silila vanj, naj pove, kaj je imel med večerjo z menoj, da je ta končno vso zadevo od zgora naprej do stanja našega pogajanja materi povedal z najtoplejšo prošnjo, da nikakor ničesar ne pove gospodu ravnatelju Langu. Grofica pa je temu že drugi dan, ko je razgovor nanesele zopet na ministrsko pohvalo, povedala vse.

Nato me pozove ravnatelj v svojo pisarno in mi z žalostnim naglasom očita, zakaj imam tako malo zaupanja do njega, da mu nisem o vsem tem ničesar povedal.

Po dolgem govoru ravnatelja sem končno prišel do besede tudi jaz in mu odkritosrčno dejal, da smo dijaki imeli namen v prvi vrsti vso stvar dostojno poravnati, preden naši predstojniki kaj zvedo. Saj bi gospod ravnatelj, če bi takoj zvedel o zaporu, tudi moral bržkone postopati disciplinarnim potom. Zdaj pa prosim v imenu prizadetih za milost. Nato me je ravnatelj jako natanko izpraševal, koliko še mislim skupaj spraviti od manjkajočih osmih goldinarjev, in je končno še sam prispeval nekaj goldinarjev, da smo stvar čisto uredili.

V času moje gimnazijske dobe se mi je tudi vzbudila zavest moje slovenske narodnosti.

Od leta 1857. do 1860., ko sem bil v spodnji gimnaziji, ni bilo še pomembnega narodnega gibanja med dijaki, a večkrat, če so nemški dijaki iz prevzetnosti zasmehovali kakega slovenskega kmetiškega tovariša, sem se

vselej odločno zavzel zanj.

Moj deset let starejši brat Janko je bil ravno tako nemško odgojen kakor jaz in je bil sprva koncipient pri starem odvetniku drju. Duhatschu [Duchatschu] v Mariboru, potem v Gradcu, nakar je prišel v prakso v Karlovac na Hrvaško, kjer je živel med odličnimi narodnimi Hrvati. Od tam je prišel kot zaveden narodnjak v Maribor za koncipienta pri drju. Dominkušu. Njegovi tovariši so bili: dr. Pavlič, dr. Ipavic, Mariborčan Franjo Rapoc in dr. Srebre kot koncipienti. Ko je moj brat izprevidel, da morajo mariborski Slovenci imeti kakšno središče, je izdelal pravila za Čitalnico, katero so otvorili kot drugo čitalnico na Slovenskem koncem julija 1861. Ustanovitelj dr. Janko Sernec je tudi bil prvi predsednik te čitalnice. Čitalnica v Ljubljani je bila otvorena 24. novembra 1861. Moj brat je pokrenil tudi ustanovitev »Slovenske matice«; izdelal je pravila, nabral v Mariboru 40 članov in prispevke po 40 goldinarjev ter je pravila, denar in imenik društvenikov v imenu ustanovnega odbora, v katerem so bili razen njega profesorja Šuman in Majciger ter inženjer Chocholovšek, poslal drju. Bleiweisu v Ljubljano s pristavkom, da mora »Slovenska matica« imeti sedež v tem stolnem mestu.

Naj navedem tukaj dobesedno, kaj piše dr. Josip Vošnjak o mojem bratu drju. Janku Serncu in o naši rodbini: »Najenergičnejši med vsemi se mi je zdel dr. Janko Sernec. On in dr. Pavlič sta bila koncipienta v dr. Dominkuševi pisarni. Dr. Sernec ni slovel samo kot izvrsten jurist, ampak tudi kot globok mislilj, ki je vsako stvar dobro preišljeval in preresetaval na vse strani, preden je prišel do sklepa. Potem pa je tudi izvrševal, kar je bil spoznal za dobro, brez obzira, ali se s tem komu prikupi ali ne.

Sernci so doma iz Slovenske Bistrice, kjer je oče imel mlin in posestvo. Oče Sernec je bil meščan stare korenine, marljiv v svojem obrtu, trezen in obče spoštovan. V krčme in kavarno ni zahajal in si je po varčnosti toliko opomogel, da je dva sina, Janka in Josipa, dal študirat, hčer pa odgojit za učiteljico. Kadar sem očeta Sernca srečal, sem se rad z njim pogovarjal, seveda nemško. Edini njegov luksuz je bila pipa tobaka. Sinova sta, kakor jaz, bila nemško vzgojena in šele v višjih šolah se navzela narodnega duha. Tudi hči je bila narodna in nam je leta 1868. pomagala pri diletantskih predstavah v čitalnici. Po Sernčevi smrti so dediči prodali mlin, ker se nobeden sinov ni pečal z mlinarskim obrtom, in zdaj je v tej hiši mala tovarna

za izdelovanje vate.

Eneržija, ali celo brezobzirna eneržija je, in to moram žal priznati, le redka prikazen pri Slovencih. Vsi smo bolj mehkega značaja in se le prelahko dajemo odvrčati od svojih še tako dobro utemeljenih sklepov. Zato so meni zmerom imponirali ljudje z odločno voljo in tu moram na prvo mesto postaviti Andreja Einspielerja, s katerim sem se pa šele 1865. leta osebno seznanil. Naj bodo zraven Einspielerja in Sernca še omenjeni dr. Bleiweis, Jurčič, Rapoc, dr. Zarnik, Božidar Raič, kot prototipa mehkih značajev pa dr. Dominkuš in dr. Razlag.³

Odločilnega pomena za to, da se je vzbudila moja narodna zavest, pa je bila prva velika ljudska veselica na dan 2. avgusta 1862., ki jo je priredila Čitalnica v Kartinovi dvorani v Koroški ulici v Mariboru. Dvorana je bila natlačeno polna, večinoma od kmetiškega ljudstva. Navzoči so bili dr. Razlag, vsi mariborski narodnjaki, dr. Toman in drugi voditelji s Kranjskega ter takrat mlada medicince Gustav in Benjamin Ipavic. Govorili so navdušeno, pelo se je krasno in vso dvorano je stresal nepopisljiv, viharen ter navdušen odmev. Bilo je, kakor da bi se ljudje vzdramili iz globokega spanja; prevzela je ljudstvo narodna zavest, ki je že bila, rekel bi, okamenela, z elementarno močjo. Oduševljenost in radost sta rastli od stopnje do stopnje. Ljudstvo je našlo svoje narodno srce – med njimi tudi jaz. Kri moja je očetova, torej slovenska, naš narod je poteptan, temu imam posvetiti svoje skromne moči. Tega gesla sem se držal vse svoje življenje in z mirno vestjo lahko rečem – brez vsake izjeme! Ko sem bil v višji gimnaziji (1861 do 1865), se je razvilo življenje v mariborski Čitalnici. Moj brat, dr. Janko Sernec, ki je ob večerih mnogo zahajal s svojo soprogo v Čitalnico, me je jemal mnogokrat s seboj, da sem tam pomagal kot pevec.

Leta 1864. se je pripravljala velika veselica v Čitalnici in so se čitalniški pevci učili pod vodstvom učitelja Miklošiča, brata svetovno znanega slavista profesorja Miklošiča. Mi dijaki smo se v zasebni sobi pod mojim vodstvom učili istih pesmi, med njimi veleskladbe »Kdo je mar«. Na klavirju je spremljal petje moj sošolec Ernst Schuh [Schuch], Nemec iz Gradca, ženijalen glasbenik, ki je leta 1920. [1914] umrl v Draždanih [Dresdnu] kot prvi kapelnik kraljevske opere.⁴

Slavnost je bila nastavljena na neki dan v šolskih počitnicah. Zadnje vaje smo imeli dijaki že v počitniški dobi skupaj s čitalniškimi, od vnanih oseb

ojačenimi pevci. Nekaj dni pred veselico pa je pevski vodja Miklošič odpotoval zaradi drakoničnega pritiska od strani višjih oblastev v svoj vinograd v Sremič. Zadnje vaje celega zbora, pri katerem je prevzel spremstvo na klavirju dr. Benjamin Ipavic, pa sem moral voditi jaz, absolviran sedmošolec. In ravno tako sem vodil, pohvaljen od drja. Ipavca, vse petje tudi drugi dan pri veselici, ki je bila tudi velikanskega pomena za razvoj narodne zavesti na spodnjem Štajerskem.

Leta 1865. je bilo v osmi šoli v Mariboru 25 dijakov, od teh je 24 napravilo zrelostni izpit, med njimi sedem z odliko. Eden je izstopil pred izpitom.

Med svojimi gimnazijskimi tovariši naj navedem znanega drja. Pavla Turnerja, Antona Šantlja, bivšega profesorja na višji realki v Gorici, Antona [Franca] Plohla, Antona Vraza, oba profesorja v Gorici, drja. Franja Firbasa, notarja v Mariboru, drja. Karla Glaserja, bivšega profesorja v Trstu, drja. Antona Migliča, polkovnega zdravnika, drja. Jakoba Pečka, ki je umrl kot odvetniški koncipient v Mariboru, in poznejše župnike: Antona Gmajnarja, Rajka Janžeka itd. ter dva Nemca: pl. Gasteigerja in že zgoraj omenjenega Ernesta Schuha [Ernsta Schucha]. Od navedenih 22 slovenskih dijakov se ni niti eden potujčil.

V jeseni leta 1865. sem se kot pravnik vpisal na univerzo na Dunaju, kjer sem se kmalu slučajno seznanil z dvema odličnima dijakoma Dunajčanoma, ki sta me predstavila svojim staršem, tako da sem prav kmalu prišel na hišne ples v odlične hiše.

Prve mesece sem podučeval sina slavnega profesorja Miklošiča, ki je bil v prvem gimnazijskem razredu; potem sem bil odgojitelj pri nekem bogatem trgovcu,⁵ čigar sin je pod mojim vodstvom absolviral prvi razred in prvi semester drugega razreda realne gimnazije ter napravil vse javne izpite z odliko.

Med tem časom – bilo je to leta 1866. – smo bili poleti v Ischlu, kjer smo dobili vest o nesrečni bitki pri Kraljevem gradu. Jaz sem dobil dobrih 14 dni po tej bitki pismo od svojega brata, ki se je tam bojeval kot kadetni narednik pri 47. pešpolku Hartung. V tem pismu mi je brat naznanjal, da leži s prestreljeno nogo v Zittauu na Saksonskem⁶, da mu hočejo zdravniki nogo odrezati, on pa tega ne pusti; zraven je brat pristavljaj, da ga bom še videl ali z obema nogama ali pa nikoli več. Naznanil sem vse staršem, razen zadnje

opazke...

Nato sem prišel za hišnega učitelja h knezu Kinskemu v Choceň na Češko⁷, kjer sem podučeval eno devetletno in eno šestletno hčerko. S to rodbino sem bil v Reichenhallu na Bavarskem, potem v Ischlu, kjer sva se sešla z doktorjem Turnerjem, ki je bil slučajno došel tja z neko angleško rodbino iz Londona.

Naj tukaj navedem nekaj črtic iz življenja *drja. Pavla Turnerja*:

Rojen je bil Turner visoko na Pohorju v framski župniji, kjer je bil njegov oče odličen, izobražen, prijazen mož z najuglednejšim vedenjem, četudi je bil samo navaden pohorski kmet. Pavel Turner je bil v gimnaziji moj sošolec od prvega do osmega razreda, samo sedmi razred je dovršil na Reki na hrvaški gimnaziji.

Od tega pohorskega, kmetiškega sina, ki je bil vedno moj naj iskrenejši prijatelj, nisem ne enkrat slišal kake grde besede ali psovke v vsej gimnazijski dobi, vedno je bil prijaznega in vzornega vedenja.

Kot osmošolec je stanoval pri nekem obrtniku Kr. v Mariboru, kateri je imel več otrok, dočim je bil njegov brat imovit čevljar v Hullu na Angleškem brez otrok. Angleški brat je pisal mariborskemu, naj mu pošlje svojega odraslega sina, ki ga namerava on sprejeti za svojega ter ga po svoji smrti postaviti za svojega dediča.

Dotični sin, star takrat okoli 20 let, pa je odklonil ponudbo, rekoč, da čez morje se neče voziti. Dr. Pavel Turner kot njegov hišni tovariš ga je močno karal zaradi te malosrčnosti, pristavljajoč, kako bi bil on srečen, če bi imel tako lepo priliko, priti na Angleško! Mariborčan je pisal svojemu bratu v Hull tudi o tej Turnerjevi želji. In glej, došla je z Angleškega ponudba, naj pride Pavel Turner namesto nečaka, češ, da bo lahko tam nadaljeval svoje študije.⁸

Končno se je Pavel Turner, dovršivši maturo z odliko, odpeljal v Hull,⁹ jaz pa sem, vstopivši na Dunaju kot pravnik, dal vpisati Turnerja na univerzi v filozofijo, poglavitno za latinščino in grščino. Na koncu prvega šolskega polletja je neki profesor vpisal v Turnerjev indeks: »diligenter frequentatus est«, to se pravi, »da je pridno obiskoval predavanja«, dasi Turner še vedel ni, kje stoji na Dunaju univerza!

Turner je bil v Hullu od gospoda Kr. prav ljubeznivo sprejet in mu je bila vsa okolica, kakor mi je prijatelj pisal, vedno enako prijazna. Obiskoval je med tem visoke šole in tudi osebno občeval z nekaterimi angleškimi

profesorji. Čez nekaj mesecev pa mi je pisal, da je zapustil svojega dobrotnika, ker ga je bilo sram, sprejemati toliko dobrot iz prijaznosti, ne da bi mogel njemu zanje kaj vrniti.

Vstopil je kot pomočnik pri nekem vrtnarju; vendar je še vedno hodil na univerzitetna predavanja in profesorji niso nič manj ljubeznivo občevali ž njim kakor prej.

Drugo leto pa mi piše, da se namerava preseliti na Dunaj in tam nadaljevati študije. A ko sem že pričakoval njegovega prihoda, me je nenadoma obvestil, da je sprejel odgojiteljstvo pri nekem bankirju v Londonu.¹⁰

Tam je precëj dolgo ostal, obiskoval šole, občeval z jako odličnimi ljudmi, končno pa se je vendar preselil na Dunaj kot odgojitelj pri nekem dunajskem bankirju, ki je bil v sorodu s prej omenjenim londonskim.¹¹ Izročil sem Turnerju njegove listine, nakar je on začel hoditi na dunajsko univerzo, na kateri pa je naenkrat obrnil hrbet filozofski fakulteti, rekoč, da se tukaj prednaša latinščina in grščina, če primerja ta predavanja z angleškim sistemom, na tako neplodovit in smešen način, da mu ne preostaja drugega, nego dati slovo takšni filozofiji.

Vstopil je na pravniško fakulteto na Dunaju in na nji dovršil študije. A, glej, pri rigoroznem izpitu se je predrznil imeti in zagovarjati drugo mnenje, kakor ga je zastopal izprašujoči profesor – in padel je! To se je moglo zgoditi le tako samozavestnemu človeku, kakor je bil moj prijatelj Turner! Mi drugi ljudje izkušamo pri izpitih edino pogoditi misel izpraševavca, da srečno izlezemo.

Ubogí Turner je bil zaradi tega poraza zelo obupan; rešil pa ga je dr. F. ter ga spravil do tega, da je šel na nemško univerzo v Strassburg in tam postal nemški doktor prava.¹²

Ker pa z nemškim doktoratom v Avstriji ni mogel dobiti kruha državnega uradnika kljub temu, da je bil visoko izobražen, popolnoma vešč francoskega in angleškega jezika in imel najodličnejši nastop, je sprejel odgojiteljstvo pri grofu Edelsheim-Gyulayu [Gyulaiju].¹³ vojaškem guvernerju za Ogrsko v Budimpešti, kateremu je podučeval njegovega edinega sina.

Ta grof je bil mož železne narave; pri vojaških manevrih je po ves dan sedel na konju in mučil vojaštvo brez odmora, češ, da mora to, kar prenaša poveljnik, zdržati tudi vsak drugi vojak. Presenetil je zdaj tu, zdaj tam kako

garnizijo z osebno preiskavo, da se je prepričal, kakšno hrano dajejo vojakom. Iz Budimpešte je rad brzojavno naročal po nekaj hlebov novepečenega vojaškega kruha ali drugih potrebščin, ki so se mu morale pošiljati s prvim prihodnjim vlakom. Imel je več milijonov imetja in več graščin, pa vendar je bil siromak.

S svojo ženo se ni razumel in je živel s sinom bolj sam zase. Kakor mi je dr. Turner pripovedoval, je bila hrana pri njem pogosto ne predobra, zlasti pa kava tako slaba, da je dr. Turner dobival zajtrk iz kavarne, namesto da bi zajtrkoval v tej bogati hiši. Nekega dne je ekscelenci prišel v roke neki račun o precejšnji množini najfinejše kave, »moke«, pa je šel v kuhinjo vprašat po svojem francoskem kuharju in, ko tega ni bilo doma, je sam začel iskati kavo, pa brez uspeha.

Končno pride kuhar, ekscelenca mu moli račun o kavi pod nos in zahteva, da mu pokaže kupljeno blago. Ta se vije in izgovarja, končno pa poklekne pred gospodarja in obstane, da kave ni kupil.

Nato je bila kava za nekaj časa boljša. A kmalu je moral dr. Turner zopet pošiljati v kavarno po svoj zajtrk, ker zopet ni mogel uživati grofovске kave.

V poznejših letih je grof Edelsheim-Gyulay [Gyulai] zbolel na šenu¹⁴. Soproga se ni brigala zanj, ker sta živel a vsak zase, pa tudi mnogobrojno služabništvo ga je čudno zanemarjalo.

Zategadelj je dr. Turner sam sedel noč in dan pri njem in po možnosti skrbel zanj, tako da mu je nekoč bolehn i mogočnej priznal, da je njegov edini prijatelj na svetu on!

Tako siromaško živijo včasih bogataši, če nimajo poštene domačnosti.

Dr. Turner je, dokončavši odgojo Edelsheimovega sina, še več let živel v njegovi hiši kot nadzornik njegovih graščin. Nato je postal odgojitelj pri mejnem grofu P. na Dunaju¹⁵ in se končno nastanil z lepim imetjem kot zasebnik v Mariboru.

Umr l je dne 25. septembra 1924 in zapustil del svoje imovine v znesku 1.248.730 Din kot ustanovo za izpopolnjevanje strokovne in svetovne izobrazbe absolviranih slovenskih juristov ter filozofov in še blizu 200.000 Din za druga občekoristna volila.¹⁶

Na letovišča mi je pošiljal neki prijatelj vsak teden svoje stenografske posnetke predavanj, ki sem jih zvesto prepisaval ter se jih učil. Iz Reichenhalla sem se pripeljal na Dunaj, da sem napravil točno svoj prvi

državni izpit.

To dobo, katero sem preživel v hiši kneza Kinskega, prištevam k naj srečnejšim dnevom svojega življenja, ne zategadelj, ker sem dobro jedel in pil, temveč zato, ker se je vsa rodbina proti meni vedla vedno neizrečeno prijazno in delikatno.

Kadar so bili odlični plemeniti gostje na gradu, in to je bilo večkrat, sem jim bil vselej predstavljen. Kadar sem sedel pri obedu z gosti, nisem nikoli posegal sam v razgovor. Vendar sta se kneginja in knez mnogokrat obračala proti meni in me pritezala v razgovor. Bil sem pa po naravi živahen in v zavesti, da me vsi radi poslušajo, sem tudi prispeval k zabavi.

Spoznal sem v rodbini Ferda Kinskega, v kateri je nosil vedno le najstarejši sin naslov kneza, dočim so drugi otroci imeli naslov grofa, zares najvišjo stopnjo kulturne olike, v vsem vzvišene nazore, zares plemenito čute in vedenje. Naj navedem neki slučaj:

Ko smo bili v Reichenhallu, se je edini knez Kinsky vozil v elegantnem svojem vozu s štirimi konji, tako da je vse reichenhallsko občinstvo postajalo, če se je vozil po ulici. Ako se ni v kočiji s knezom peljala kneginja in sem prisedal k njemu jaz, je knez najljubezniveje nakazal častni sedež na desni meni. In ko sem prvokrat dejal: »Vzvišenost, mene ne smatrajte za gosta!« je knez smehljaje pokazal z roko na častni prostor, rekoč: »Prosim, gospod Serbec!« In sedel sem jaz dijak pravnik in hišni učitelj na prvo mesto v vozu, s štirimi konji vpreženem.

Seveda, čim prijaznejši in presrčnejši so bili z menoj oni, tem bolj sem si prizadeval tudi jaz, da sem jim vračal ljubav z delikatnim vedenjem. Varoval sem se vsake predrznosti. Ko sem moral nazaj na univerzo, sem zapustil to ljubeznivo rodbino bogato obdarovan.

Meseca decembra 1866 je izšla nova postava o splošni vojaški dolžnosti, katera je vzela dijakom, učiteljem itd. prejšnjo oprostitev od vsake vojaške službe.¹⁷ V prihodnjem letu 1867. sem bil potrjen tudi jaz k vojakom. Ker pa je bila omenjena postava izdana od cislitvanskega ministrstva, ne da bi sodeloval pri nji avstrijski ali ogrski državni zbor, so se Madžari – njim na čelu Deák¹⁸ – protivili tej »postavi«, nakar je bila preklicana, ne da bi bila na Madžarskem kdaj stopila v veljavo. Nas dijaških novincev, ki smo bili v Avstriji kljub preklicu potrjeni k vojakom, sicer niso klicali na vojaške vaje. Meseca decembra 1868 pa je izšla nova, v ogrskem in avstrijskem državnem

zboru odobrena postava o splošni vojaški dolžnosti. V tej postavi se je nahajala določba za enoletne prostovoljce in se je izreklo, da smemo tudi mi dijaki, ki še nismo odslužili vojaštva, prositi za dobroto službovanja kot enoletni prostovoljci. Tako sem moral tudi jaz 1. marca 1869, ko sem bil v četrtem letu prava, vstopiti kot enoletni prostovoljec, in sicer sem vstopil k 54. pešpolku. Ker sem služil na svoje stroške, sem zasebno stanoval. Služili smo enoletni prostovoljci prvega leta samo od 1. marca 1869 do novega leta 1870. Med tem, ko sem bil prostovoljec, sem napravil meseca julija 1869 drugi državni izpit in meseca oktobra 1869 tretji državni izpit, ob novem letu 1870 pa častniški izpit, nakar sem bil leta 1871. imenovan za rezervnega poročnika.

Ko sem kot pravnik prišel na Dunaj, sem kmalu vstopil v literarno društvo »Savo«, pozneje v »Jug« in v »Slovenijo«, v katerih društvih sem se seznanil z Jurčičem in Stritarjem. V »Jugu« smo bili združeni slovenski in hrvaški visokošolci. V jeseni leta 1868. sem bil izvoljen za predsednika društva »Jug«, katero mesto pa sem moral odložiti, ko sem 1. marca 1869 postal enoletni prostovoljec.

Po takih razmerah seveda nisem prišel do literarnega delovanja v omenjenih dijaških društvih ter sem le večkrat prisostvoval, ko so drugi, zlasti Jurčič in Stritar, čitali svoje literarne proizvode. Iz svojih spominov na našega odličnega pripovednika Jurčiča naj navedem tu samo to, kar sem o njem sporočil dne 21. julija 1917 drju. Ivanu Prijatelju. »Z nepozabnim Jurčičem sem se seznanil kot vseučiliščnik in član akademskih društev na Dunaju v letih 1865.-1869., kjer sem z velikim zanimanjem poslušal njegova predavanja v teh društvih. Sicer pa to ni trajalo dolgo, ker sem skoro postal odgojitelj, pozneje pa enoletni prostovoljec pri vojaki. Prav presrečno in mnogo pa sva občevala pozneje, ko sem bil jaz odvetniški koncipient, on pa poleg Antona Tomšiča urednik 'Slovenskega naroda' v Mariboru. Takrat smo tvorili stalno omizje zvečer v gostilni in ožjo družbo na zletih: Jurčič, Tomšič, dr. Jarnik [dr. Zarnik], dr. Jernej Glančnik, poznejši odvetnik v Mariboru, dalje ostrojezični dr. Koceli, kesnejši odvetnik v Krškem, dr. Jakob Pečko, dr. Ribič, katera dva sta oba že umrla kot odvetniška koncipienta, in moja malenkost. Bilo je v naši družbi obilo duhovite zabave, in prav radi so k nam prisedali tudi nemški pravniki od sodišča kakor tudi iz odvetniške prakse. – Pri občevanju z Jurčičem sem opažal kot eno naj

značilnejših njegovih potez trdno prepričanje, da bo bodočnost slovenskega naroda rešil slovenski kmet, čigar značaje je znal Jurčič risati ustno in pismeno kakor nobeden drugi. Naj omenim še to drobnost, da me je Jurčič ob neki priliki opozoril, da sva rojena oba istega dne – 4. marca 1844. – Pri pogrebu Antona Tomšiča sva se z Jurčičem oba razjokala; oba sva si bila v svesti neizmerne nesreče, ki je zadela slovenski narod s smrtjo tega duševnega in telesnega orjaka. Tomšič je bil blagega srca, energičen, pogumen in duhovit. Ako bi se bil on še mogel preseliti s 'Slovenskim narodom' v Ljubljano, bi bil brezdvomno postal voditelj narodnega gibanja. On bi bil politik, Jurčič pa bi se bil mogel še bolj posvetiti literaturi. – Z Jurčičem sva se pozneje zopet sešla v Ljubljani ob Bleiweisovi 70letnici, katere sem se udeležil z deputacijo Celjanov kot predsednik celjske Čitalnice. Jurčič se mi je pridružil še zvečer pred svečanostjo in je ostal na moji strani pri podoknici, katero so častivrednemu drju. Bleiweisu priredila ljubljanska narodna društva s pevskim društvom na čelu. Mene je najbolj zanimalo ogromno občinstvo, ki je pri tej priliki polnilo vse ulice in navdušeno pozdravljalo jubilaranta. Z radostjo sem pripomnil Jurčiču, kako me to narodno meščanstvo veseli. Iz štajerskih mestec nisem bil namreč navajen slišati, da bi se po ulicah mestno oblečeni ljudje pogovarjali v naši materinščini. Ko je Jurčič to slišal, mi je dejal: 'Dà, Ljubljana je slovensko mesto, in to sem Ti hotel pokazati!' - Poslovil sem se od nega pri njegovem pogrebu. Tudi on je moral zapustiti svoj narod mnogo premlad, prav kakor prijatelj Tomšič.«¹⁹

V štirih letih svojega bivanja na univerzi sem prav malo zahajal v domovino.

Navzoč pa sem bil na taboru v Žalcu, ki se je vršil dne 6. septembra 1868 in ki ga je obiskalo okoli 10.000 ljudi. Poslušal sem tam naše govornike; zlasti sem občudoval humoristično-robati nastop nepozabnega drja. Zarnika, ki je občinstvu jako ugajal. Omeniti pa moram neko epizodo s tega tabora, o kateri še nikjer nisem čital poročila.

Po drugem ali tretjem govorniku se je oglasil k besedi neki polukmetiško in polumeščansko oblečen človek rdečega obraza. Kakor sem pozneje zvedel, je bil to mlinarski pomočnik na tako zvanem hrvaškem (sedaj Majdičevem) mlinu v Spodnji Hudinji pri Celju. Ta pomočnik je bil s svojimi tovariši najet od nemčurjev. Začel je tako-le govoriti: »Zdaj ste čuli gospode, ki so govorili

za svoj žep!« Nato je pristavil še nekaj besedic o slepariji. Nekaj ljudi mu je pritrjevalo z grdim vriskanjem. Zaradi viharnega ugovora občinstva je moral govornik takoj utihniti in zapustiti zbor. Okoli mlinarja pa se je nabrala tolpa ljudi, kakih 250 oseb, ki so se ž njim vred med precejšnjim krikom napotili v trg Žalec, češ, da ga bodo tam poslušali. Za te ljudi se nihče ni brigal, jaz pa sem šel za njimi v skrbah, da se ne bi zgodilo kaj napačnega. Prišedši na glavni trg v Žalcu, so posadili svojega govornika na prazen poljedelski voz. Kmalu sem stal za njim na istem vozu z namenom, da ga zavrnem, če bi povedal kaj napačnega. Mlinar pa je stal na vozu in, ko je bilo že vse mirno, je še dolgo časa molčal v očitni zmedenosti. Končno pa je začel govoriti o Jezusu Kristusu in Materi Božji brez vsak zveze. Naposled je čisto umolknil.

Zdaj se je oglasil kmetiški poslušavec s tako zakrivljenimi čeljustmi, da so mu zobje moleli iz ust. Pokazal je s prstom na mene in zavpil: »Kaj je to? Talle hudič ga je zmotil, dol ž njim!« Jaz pa sem smehljaje skočil z voza, pogledal možu v oči, stopil k njemu ter ga čisto mirno vprašal, česa želi od mene. Razjasnil sem mu, da sem hotel le poslušati, kakor vsi drugi, da čujem, kaj bo mož povedal. Moje vedenje je tega človeka in njegove tovariše popolnoma osupnilo. Med tem se je bil tudi glasoviti »govornik« spravil z voza, in vse se je mirno razšlo.

Od 15. januarja 1870 do februarja 1871 sem bil koncipient pri svojem bratu v Mariboru, potem do oktobra leta 1873. v Brežicah pri drju. Srebretu, svaku mojega imenovanega brata. Prišedši v Brežice, sem bil že prve dni z drugimi povabljen od slovenskega komisarja Jermana, našega poznejšega deželnega poslanca, na zlet po vodi v njegovem čolnu v Krško vas. Pri prevozu čez Savo je veslajoči brodar tako slabo opravljal svoj posel, da nas je voda zanesla dosti predaleč nizdol. Jaz, ki sem bil vajen veslanja že od časa, ko sem stanoval v Mariboru na stričevem mlinu na Dravi, sem z nervoznimi opazkami spremljal napačno vožnjo. Komisar Jerman me osorno zavrne, češ, da vsak mlad doktor, ki pride z Dunaja, misli, da zna vse bolje ko drugi. Mirno sem odgovoril: »Gospod komisar, prosim, pustite veslati mene čez Savo, ko se bomo vračali zvečer domov.« »Dobro!« je odvrnil. Vozili smo se potem k zalivu Krke in po mirno tekoči reki navzgor do Krške vasi, kjer smo se okrepčali v gostilni. Nato smo zopet sedli v čoln. Prijeli pa so že drugi za vesla, preden sem jaz sedel vanj. Ko smo pripluli do izliva Krke, sem opozoril komisarja Jermana na obljubo, da smem jaz veslati na povratku čez

Savo. Dejal je, da ni mislil, da sem prosil to resno. Jaz pa zgrabim za drog, porivam čoln po Savi ob bregu navzgor in ko je bil v dobrem tiru, ga obrnem pošev proti deroči vodi, pridno veslam z veslom, tako da je voda potisnila čoln proti drugi strani, in pripluli smo na levi breg skoraj enako visoko z mestom na desnem bregu, odkoder smo bili odveslali. Med vožnjo čez Savo so me vsi sopotniki hvalili, samo komisar Jerman je molčal. Čez dva dni pa mi je prinesel novi ključek od svojega čolna, rekoč, da mi je čoln vedno na razpolago. Za svojega bivanja v Brežicah sem prav mnogokrat izkoristil to pravico veslanja po Savi, njenih strugah in po Krki. Pogosto sem hodil z ribiči ponoči na ribji lov. Pri takih prilikah smo zaprli z veliko mrežo kak globok tolmun; ribiči so potem, izstopivši iz čolna, vlekli mrežo vedno ožje skupaj proti bregu, jaz pa sem z enim samim možem ostajal v čolnu in od vodne strani tiščal mrežo proti bregu. Včasih je bil plen obilen.

Končno smo na kakem otoku napravili velik ogenj in pekli ribe na šibah, vtaknjenih v pesek, kakih 20 cm nad žerjavico. Tako pečene ribe so imele najslajši okus, vsaka vrsta rib je imela svojo posebno pikantnost, katera se pri ribah, pečenih v ponvah, čisto izgubi.

V Brežicah sem sodeloval pri volitvi v deželni zbor, bil sem sam voljen za volilnega moža, vendar je naš kandidat Lenček takrat propadel. Izvoljen je bil namreč nemškutar Janežič, hišni posestnik v Brežicah. Sicer je ta zmagal le na ta način, da se je povsod izdajal za Slovenca in da so mu nevedni volivci iz Kozjega nasledli.

V tem času sem tudi večkrat dopisoval v »Slovenski narod« ter govoril na nekaterih volilnih shodih. Sicer pa smo v Brežicah vsi prebivalci, slovenski in nemški, prijazno občevali med seboj.

Nemci so začeli prirejati gledališke predstave in so me vedno prosili, naj bi pri njih sodeloval, toda brez uspeha. Naposled pa smo se pogodili tako, da smo enkrat imeli slovensko predstavo, drugič pa nemško ter smo vsi Slovenci in Nemci združeni igrali pri nemških in slovenskih predstavah. Vendar je bilo pri slovenskih predstavah vedno dosti več občinstva kakor pri nemških, ker smo skrbeli za to, da je dohajalo k našim tudi mnogo občinstva iz okolice.

Iz Brežic sem se peljal koncem maja 1871 k pogrebu Antona Tomšiča v Maribor ter sem se z drugimi pogrebci razjokal na njegovem grobu. Potrdim vse, kar je dr. Josip Vošnjak pisal o izrednih vrlinah tega moža. Združena je bila v njem duhovitost, delavnost, dobrosrčnost, zdrav humor in neskončna

ljubezen do naroda. Kdor Tomšiča ni natančneje poznal, ne more presoditi, koliko je naš narod izgubil ž njegovo mnogo prerano smrtjo.

Leta 1872. sem moral oditi za štiri tedne v Maribor kot rezervni častnik na vojaške vaje.

Bil je to prvi vojaški nastop rezervnih častnikov. Predstavljali smo se predstojnikom in vsem drugim aktivnim oficirjem. Starejši so nas prijazno sprejemali, le mlajši poročniki in nadporočniki niso vedeli, ali bi nas pripoznali za polnovredne svoje tovariše ali ne, pa sem jim vrnil hladnost s hladnostjo. Ker me je poveljnik moje kompanije pustil z moštvom mnogo samega pri vežbanju, sem se kmalu navadil pravilnega postopanja, pa sem tudi videl, kako so me radi imeli preprosti vojaki. Ti namreč kmalu čutijo, kateri izmed častnikov jim želi dobro in je ž njimi pravičen.

Koncem meseca nas je prišel nadzorovat iz Gradca general Stubenrauch. Na povelje svojega kapetana sem moral našo kompanijo – štela je z rezervisti okolo 200 mož – prevzeti v vojašnici, jih spodbujati, naj se izkažejo pred generalom. Šele na potu proti vežbališču sem kompanijo predal kapetanu.

Pred generalom je vežbala naša 13. kompanija res točno, končno je general želel videti poveljevati kompaniji kakega rezervnega oficirja. Naš polkovnik me je poklical, in svoje nove stroke siguren, sem brez vse zadrege komandiral vso kompanijo, in ko sem dobil nalogo, spraviti kompanijo iz ene oblike v drugo, sem tudi vedno pogodil najkrajšo komando, kar se v tistem času, mimogrede rečeno, dostikrat ni posrečilo vsakemu kapetanu.

Na tisti večer smo bili vsi častniki pozvani v kazinsko restavracijo k večerji, prirejeni na čast generalu.

Ko sem tam vstopil skupaj z rezervnim častnikom drem. Jernejem Glančnikom, tačasnim koncipientom, pozneje odvetnikom v Mariboru, v restavracijo, sva videla sedeti generala Stubenraucha v sredi jako dolge ovalne mize, na desni in levi štabne oficirje itd., vse po njihovem dostojanstvenem redu, tako da so najmlajši poročniki sedeli ravno na obeh koncih dolge mize, srednja stran mize pa je bila čisto prazna. Hitro pravim drju. Glančniku: »Sediva generalu nasproti!« Dr. Glančnik je odklonjevalno nekaj mrmral, jaz pa sem že s privzdignjeno glavo in krepkimi koraki stopil proti sredini mize in, poklonivši se, vprašal generala, če je dovoljeno, pri čemer sem prijel za stol. General je z veliko ljubeznivostjo ugodil, pa sva z drjem. Glančnikom že sedela nasproti generalu na drugače čisto prosti sredini

dolge mize, in general je ves večer govoril skoraj izključno z nama, in sicer nič o vojaških rečeh, temveč o vsem drugem, kažoč v vsem pogovoru jako izobraženega in olikanega gospoda. Njemu je očividno ugajal najin smeli nastop, zaradi katerega so bili seveda vsi oficirji sprva kakor okameneli, ker je bilo to čisto proti njihovim šegam.

Čez nekaj časa je prišel od divizijskega poveljstva iz Gradca dopis na 47. polk, v katerem je bila pohvaljena dobra izurjenost vojaštva, posebno pa 13. kompanije.

Leta 1873. sem v Brežicah nalezal hudo malarijo, ki me je še dolgo mučila, ko sem bil zopet od oktobra 1873 koncipient v Mariboru. Odpravil sem to bolezen s tem, da mi je dal zdravnik na mojo zahtevo zvečer ogromno množino kinina, tako da sem se strahovito potil in moral ponoči izpreminjati perilo; seveda mi je tudi hudo šumelo po ušesih. Drugi večer sem zaužil še enako množino kinina z istim učinkom; mrzlice pa je bilo za vselej konec.

Zapustivši Brežice, v katerih so mi slovenski in nemški prebivavci napravili presrčno odhodnico, sem vstopil dne 1. oktobra 1873 zopet v pisarno svojega brata drja. Janka Sernca v Mariboru, kjer sem ostal do novega leta 1875. Tudi v tem času se še nisem politično mnogo udejstvoval; bil sem član Čitalnice in pevec v njenem zboru. Občeval sem v najboljših slovenskih in nemških krogih. Slovenci smo hodili tudi v Kazino. Ker sem bil mnogokrat gost pri grofu Brandisu, sem prišel v prijazno dotiko z generalom baronom Marburgom, vojaškim načelnikom v Mariboru, in z njegovo odlično soprogo. Ko sem leta 1874. zopet moral služiti štiri tedne v Mariboru pri orožnih vajah, sem prijetno čutil pridobljeni si ugled.

Zanimiv je bil naslednji prizor:

Bil je takrat v Mariboru neki huzarski polk, katerega častniki so bili izključno ogrski aristokratje. Pri nekem plesu v Kazini so naenkrat častniške dame pri četvorki nehale podajati meščanskim damam roke, kakor je pri nekaterih figurah tega plesa predpisano. Nato je nastalo veliko razburjenje med vsemi Mariborčani, ki so se zbrali v posebni sobi. V njih imenu sem izrazil proti nekemu ritmojstru²⁰ obžalovanje, da se je to zgodilo, in pristavil, da bo prišlo do škandala, če se bo pri prihodnji četvorki zgodilo isto, da bodo posledice bržkone dvoboji ali da bodo častniki izstopili iz Kazine. Ritmojster je sporočil to huzarskemu polkovniku, odličnemu grofu, ter se vrnil potem k meni s poročilom, da me polkovnik prosi na pogovor. Ko sem mu bil v sredi

njegovega odličnega častniškega spremstva predstavljen, se mi je zahvalil, da sem jih opozoril na neugodni vtisek, ki ga je napravilo vedenje njihovih dam. Zatrnil je, da dame nikakor niso namenoma opustile dajati roke, da si jih tudi med seboj niso dajale, nakar je še obljubil, da se v prihodnje to ne bo več godilo. Odgovoril sem, da sem bil prepričan, da gre le za nesporazumljenje, ter sem, naprošen po polkovniku, stopil v sobo, v kateri so Mariborčani imeli protestno zborovanje. Stopil sem na mizo poleg govornika, ki je razburjeno žigosal omenjeno vedenje oficirskih dam. Segel sem mu v besedo in izjavil v imenu madžarskih častnikov, da njihove dame tega niso namenoma storile in da bodo v prihodnje opustile takšno ponašanje. S to izjavo so bili Mariborčani zadovoljni in ples se je nemoteno nadaljeval.

Z novim letom 1875. sem vstopil na Dunaju kot praktikant pri sodišču, da odslužim za odvetniške kandidate predpisano leto. Obenem se mi je pa posrečilo po priporočilu notarja Rapoca in njegovega svaka, dunajskega advokata dr. Brežina, vstopiti kot koncipient pri slovenskem odvetniku dr. Dolencu. Ker sem imel pri sodišču kulantnega šefa, mi je ostajalo mnogo časa, da sem delal v odvetniški pisarni, deloma zanj tudi doma. Dr. Dolenc, rojen Vipavec, je bil takrat eden najimenitnejših odvetnikov na Dunaju, član državnega sodišča, zastopnik banke Rotschild in mnogih drugih milijonarjev.

V tistem času so se pravde izdelovale pismeno. Prvič sem dobil od svojega šefa v izdelavo govor v neki bančni pravdi in, ko sem prišel tretji dan z izdelkom v pisarno in ga je šef prečital, mi je naročil izdelati repliko v neki pravdi za 1.014.000 goldinarjev. Razume se, da me je to naročilo in zaupanje navdalo z največjim zadoščenjem. S tem sem postal v tej odlični pisarni prvi koncipient in sem si zaslužil z domačim delom za odvetniško pisarno toliko, da sem dostojno živel vse leto, med katerim sem bil praktikant pri sodišču.

Z novim letom 1876., ko je bilo sodnijsko leto odsluženo, pa sem tudi uradno vstopil v isti pisarni za koncipienta; imel sem referat Rotschildov ter sem se vozil v njegovih zadevah v Salzburg in na njegove graščine: Waidhofen ob reki Ybbs, v Gaming na parne žage, v Pochlarn in Amstetten, pa v samostan Lilienfeld itd.

V Salzburg sem bil poslan, da bi pridobil zavarovanje za 200.000 gld., katero vsoto je bila dolžna neka židovska tvrdka, oče in sin, imenovani banki kot zakupnica na Rotschildovih graščinah Gaming in Waidhofen. Reklo se

mi je, da naj nastopim kot Rotschildov namestnik. Mirno sem dejal: »Tega namestnika bom že pogodil.« Vozil sem se v prvem razredu brzovlaka in si najel v Salzburgu sobo v prvem hotelu. Še isti popoldan sem uspeh svojih razgovorov in preiskav brzojavil svojemu šefu: »Stric nezdržljiv, pismo sledi.« (»Stric« je pomenil dolžnika.) Dr. Dolenc se je z brzojavko takoj napotil k baronu Rotschildu, kateri je brzojavko prečital in se izrazil proti drju. Dolencu, da ne verjame, da bi bilo tako hudo. Očital mu je, da je menda poslal »*prav mladega*« koncipienta v Salzburg. Moj šef mu je pripomnil, da obetam v brzojavki *pismo poročilo*, in si je izprosil, da sme drugi dan priti s tem mojim pismom. Drugi dan mu prinese moje pismo, v katerem sem poročal, da sem prišedši v Salzburg sprva pregledal zemljiške knjige in si podrobno zapisal, kar sem tam našel, namreč, da je dolgov dvakrat toliko, ko premoženja. Poročal sem, kar mi je poslovodja zaupal o nepoštenem ravnanju teh ljudi, naštel za to precej dokazov in nasvetoval energično postopanje. Kakor mi je dr. Dolenc potrdil, je nato baron Rotschild priznal upravičenost moje brzojavke. Leto pozneje, ko sem bil v Celju že odvetnik, sem čital v časopisih, da je dobil tisti »stric« v Salzburgu štiri leta ječe zaradi svojih sleparij.

Ob času svojega bivanja kot koncipient na Dunaju sem stanoval pri profesorju Šumanu. Ta je bil po rogoviljenju poslanca Brandstätterja nenadoma prestavljen z mariborske gimnazije v Ried na Gornje Avstrijsko. Profesor Šuman pa je prosil za avdienco pri cesarju. Predložil je vladarju obilna pohvalna pisma, ki jih je imel od naučnega ministrstva za svoje vzorne zasluge in uspehe kot profesor in pedagog. Pri avdienci je ta mož s svojim milim glasom in z odkritosrčnim simpatičnim nastopom, najbolj pa po omenjenih dokumentih napravil na cesarja tako dober vtisek, da je bil namesto v Ried prestavljen – na prvo *akademično gimnazijo* na Dunaju. Na to velika ogorčenost v nemškem taboru! Nekaj židovskih staršev je šlo celo protestirat v naučno ministrstvo, češ, da oni pošiljajo svoje sinove na prvo avstrijsko gimnazijo ne brez žrtev, zdaj pa se imenuje za profesorja na to gimnazijo »ein ausgepeitschter slovenischer Agitator«. ²¹ Profesor Šuman je nastopil službo na Dunaju v 6. razredu. Prvi dan so naščuvani dijaki demonstrirali z ropotanjem. Šuman jih je mirno gledal, potem začel prednašati in si je že v prvi uri pridobil srca boljših dijakov, ki so se potem potegovali zanj ter preprečevali nadaljnje sovražne čine sošolcev. Konec pa

je bil, da je postal Šuman priljubljen pri vseh dijakih in mnogoterih odličnih njihovih starših. Naposled sta on in vsa njegova rodbina prišla v prijateljsko dotiko z odličnimi dunajskimi rodbinami.

Tisti izmed čitateljev, ki so bili Šumanovi učenci, bodo razumeli ta lepi in častni uspeh, ki ga je naš Šuman doživel med tujci.

Odvetniški izpit sem napravil na Dunaju.

Proti koncu oktobra 1876 sem se poslovil od Dunaja, presrčno tudi od svojega šefa drja. Dolenca, ki mi je položil na srce, ne odklanjati svoje pomoči ubogim, če vidim, da se jim godi krivica, ter se ne ustrašiti nobene zamere mogočnejšev, tako si bom ustvaril kot odvetnik najzanesljivejšo podlago za srečno bodočnost. Zahvalil sem se za dober nauk in pripomnil, da sem že pri svojem bratu v Mariboru videl ravnanje po istem pravilu, katerega se nameravam držati tudi jaz.

Da sem se odločil, nastaniti se ravno v Celju, pa je bil vzrok ta, ker sem videl, da tam še ni nobenega slovenskega odvetnika. Tudi sem kot koncipient za svojega brata v Mariboru prevzel tri pravde od nekega celjskega nemškega hišnega posestnika in ko sem tega nemškega Celjana vprašal, zakaj tega ni izročil kakšnemu celjskemu odvetniku, je dejal: »Gospod doktor, tega vi ne razumete, odvetnik **A** in **B** odlagata pravdo neskončno, odvetnik **C** ne daje klientom računov, **D** pa sploh ne uživa nobenega zaupanja.«

To vse in že prejšnja načela, odpreti odvetniško pisarno na vsak način na Slovenskem, me je, še preden sem šel na Dunaj, pripravilo do sklepa, nastaniti se v Celju, kjer sem 1. novembra 1876 odprl svojo pisarno.

II.

Odvetnik v Celju

V Celju sem našel Heinricherja kot predsednika okrožnega sodišča, drja. Neckermanna kot celjskega župana in opata Vrečka; vsi trije so bili zagrizeni nemčurji. V Mariboru je sedel kot škof nemškomisleči gospod Stepischnegg, med celjskim prebivavstvom je bilo tudi mnogo strastnih narodnih sovražnikov, od narodnjakov pa sem našel le velezaslužnega drja. Štefana Kočevarja, trgovca Kapusa, duhovniškega profesorja Krušiča, kiparja Oblaka, nekaj notarskih pisarjev in seveda gospoda vikarja in dva kaplana. Moje stališče pri takšnih okoliščinah ni bilo lahko. Ker sem pa po dobri odgoji v mladosti in po svojem bivanju med aristokrati in kot rezervni častnik imel razen svojih prirojenih lastnosti za odvetniški poklic tudi popolnoma siguren nastop v vsaki družbi, sem se res čutil vzvišenega nad vse sovražnike; srečno sem zavračal napade, ne da bi se bil dal kdaj od koga ponižati.

Vstopil sem takoj kot član v Čitalnico in v Kazino, ker so bili tudi drugi Slovenci člani obeh društev. Zahajal sem v gostilno »h Kroni«, kamor me je uvedel nemški sodnik Sch., dober moj prijatelj. Že takoj tretji dan pride ta k meni z novico, da je vse Celje razburjeno, ker je prva tožba, katero sem vložil pri celjskem sodišču, slovenska. Odgovoril sem mu, da je moj čin nekaj docela naravnega: ker je moja stranka slovenska in tožena stranka tudi slovenskega rodu. – »Le povej Celjanom, za Slovence bom delal vse v slovenskem, za Nemce pa v nemškem jeziku.«

V Čitalnici sem bil takoj izvoljen v odbor, leta 1877. meseca decembra pa za predsednika, katero častno mesto zavzemam še danes, ko pišem te spomine.

Prvo leto je bil v Čitalnici predsednik neki notarski pisar,²² in pri prvi veselici s petjem sem moral doživeti, da se je predsednik z nekim odbornikom vpričo vsega občinstva grdo prepiral. Nato sem pri prihodnji odborovi seji stvar hudo grajal, priznal, da me je bilo zelo sram, in izjavil, da bom primoran izstopiti iz odbora, ako bi se še enkrat ponovil tak nezaslišan prizor vpričo občinstva. Enemu odborniku, ki pri tej seji ni bil navzoč, pa

smo pisali v imenu odbora, naj pride, če bo zopet društvena veselica, v temni suknji in – brez pipe!

Dolgo časa sem moral biti tudi pevovodja, ker ni bilo drugega, kar je bilo zame jako naporno. Prišedši ves izmučen iz pisarne, sem moral učiti večinoma nevajene pevce vse štiri glasove brez klavirja in brez gosli!

V pisarni pa sem kmalu imel mnogo posla. Nemškim trgovcem sem se prikupil, ker sem delal točno – imel sem v pisarni takoj pri rokah stenografe ter odšteval strankam denar, ki sem ga dobival, sproti. Vrhutega so tudi vedeli, da sem v dunajski odvetniški pisarni imel referat Rotschild, kar mi je poviševalo odvetniški ugled. Slovenskim kmetiškim strankam je posebno ugajalo, da sem prevzel zastopstvo nekega siromašnega, neumnega pa poštenega kmeta v Teharju, kateremu je neki oderuh zemljo spravil že na dražbeni oklic, pa sem vse ustavil ter oderuha spravil zaradi goljufije v luknjo.

S 1. aprilom 1877 je vstopil v mojo pisarno za koncipienta g. Gogola, poznejši notar v Ljubljani, 1. decembra 1877 pa dr. Filipič. Ta dva in pa drugi moji uradniki so vsi sodelovali tudi v Čitalnici. Koncem 1877 je bilo v moji pisarni že šest uradnikov.

Meseca majnika 1876 sem se oženil s Terezo Kočvarjevo, hčerjo blagega našega drja. Štefana Kočvarja, okrajnega zdravnika v Celju. Bila je vzorna kot žena, kot mati, kot gospodinja, obenem je bila moja najboljša prijateljica, kateri sem smel vse zaupati, ker je bila molčeča kakor grob in je delila z menoj veselje in žalost ter me znala tolažiti v hudih urah. Obenem je bila silno naravnega in odkritosrčnega vedenja proti vsem ljudem, zato tudi povsod priljubljena, zlasti vse narodne gospe pa tudi mnoge dame nemškega mišljenja so jo čislale in ljubile. Umrla je 13. marca 1913 na srčni kapi po kratki muki, sedeča na postelji, z glavo na mojih prsih. Naj počiva v miru! Bog ji povrni, kar je storila dobrega meni, svojim otrokom in marsikomu drugemu! ...

*

V spomladi 1878 je prišla v mojo pisarno deputacija volivcev, njim na čelu nepozabni Hausenbichler iz Žalca, s prošnjo, da bi prevzel kandidaturo v deželni zbor za celjski volilni okraj, kar sem seveda sprejel. Prišlo pa je

drugače, proglašena je bila delna mobilizacija zaradi okupacije Bosne, pa sem bil pozvan k vojakom in z menoj tudi moj koncipient dr. Filipič, moj pisarniški vodja Matija Gril ter stenograf Janez Bovha. Kako je to prišlo, da so morale odriniti vse boljše osebe iz moje pisarne v Bosno, ne vem, pa tačasni okrajni glavar mi je s tako čudnim smehljajem izrekel obžalovanje zaradi te nezgode, da me je obšel sum, da je moral imeti glavar sam svoje prste pri tem činu. 11. julija 1878 sem se v Gradcu prijavil kot rezervni častnik pri svojem polku Jelačić št. 79. Ženka moja me je spremljala v Gradec, pomagala mi, ko sem si nakupoval potrebščine za vojsko, ko sem si dal brusiti sabljo itd. Nazadnje sem se naglo poslovil od nje, da sva si oba okrajšala muke slovesa.

Svoje doživljanje v Bosni sem popisal v posebnem spisu, ki bo mogoče tudi tiskan,²³ tukaj le toliko povem, da sem s svojim polkom Jelačić št. 79 prekoračil Savo pri Brodu in bival v Maglaju, najdalje pa v Vranduku, da sem se vrnil domov 16. oktobra 1878,²⁴ dr. Filipič in ona dva druga moja uradnika pa proti koncu decembra 1878, da sem 1. novembra 1878 postal nadporočnik v rezervi in da je moj polkovnik g. Kristjanović postal med vojno moj prijatelj, kateri me je počastil leta 1879. s svojim posetom v Celju na veliko začudenje Celjanov, posebno celjskih častnikov.

Omeniti moram le to, da je prvi uradni, v Sarajevu izhajajoči časnik, ki je prišel menda avgusta 1878 v moje roke, imel vladni ukaz, v katerem so bili krščanski seljaki imenovani »zakupniki«. Mene je to hudo pretreslo, ker sem mislil, da bo naša glavna vloga v Bosni, rešiti pravne razmere med turškim begom in krščanskim seljakom. Ko pa je avstrijska vlada kristjane kratkomalo imenovala »zakupnike«, jim je s tem že naprej odrekla vsako lastninsko pravico do zemlje in jih označila kot brezpravne? Ko sem se sredi oktobra 1878 vrnil iz Bosne in se srečal z našim tačasnim državnim poslancem baronom Goedelom,²⁵ ki je bil sam član bosanskega odbora, sestavljenega iz cislitvanskih in translitvanskih zastopnikov, sem mu to povedal s pristavkom, da sem si rešitev agrarnega vprašanja v Bosni predstavljal na enak način, kakor zemljiško odvezo naših kmetov od tlake leta 1848., namreč, da vlada najame primerno posojilo, izplača ž njim begom, agam in knezom primerno odškodnino ter naloži osvoboženim kmetom vrnitev tega državnega dolga v obliki primerne letne doklade k zemljiškemu davku. Na barona Goedela je napravila moja opozoritev precejšen vtisek,

dosegel pa je zgolj to, da se je uradni izraz za bosanske krščanske posestnike izpremenil iz »zakupnika« v »kmeta«, zemljiška odveza pa žal še danes ni izvedena.

O svojih doživljajih v Bosni naj omenim še naslednje:

Nekoč, ko je naša stotnija počivala blizu njive s prezrelim ječmenom, sem vprašal lastnika Srba, zakaj da ne požanje ječmena, ko se seme že osiplje. Odgovoril je sprva: »Tega ti ne razumeš!« – Ko pa sem mu odgovoril, da prav zato »pitam«, ker tega ne razumem, in da ne sme dati častniku takega odgovora, mi je razodel, da sam ne sme požeti njive, ker mora biti navzoč begov pooblaščenec, ki ima dobiti tretjino. Dalje mi je razodel, da je on, Srb, že večkrat šel prosit bega, naj pošlje koga, da pa nihče ne »dojde«, ***dokler mu ne bo on obljubil polovice ali treh četrtink ter še več od vsega pridelka!***

Drugega Srba sem vprašal, zakaj nima poleg svoje kočje brajde s trsjem. Pristavil sem, da imamo Slovenci na Štajerskem skoraj ob vsaki hiši na deželi lepo grozdje na brajdah. Prvi odgovor tega Srba je bil isti kot prejšnjega: »Tega ti ne razumeš!« In le polagoma mi je pojasnil, da bi mu beg takoj naložil nekaj cekinov davka, ako bi rastlo grozdje ob njegovi koči, da torej sploh ne sme imeti čisto nič, ker mu beg vse vzame, ako čuti, da kaj ima. Nekaj let pozneje mi je neki inženjer, domačin, ki je služil pri nekem okrajnem glavarstvu v Bosni, zaupal, da je imel od bosanske avstrijsko-madžarske vlade zaupno naročilo, da mora v sporih med muslimanskimi in krščanskimi strankami po možnosti podpirati vedno muslimana! Ni čuda, da se s takšno politiko Avstrija ni mogla ukoreniniti na Balkanu! ...

Med mojim službovanjem v Bosni je vodil mojo pisarno odvetnik,²⁶ ki je bil pred mojim odhodom napravil odvetniški izpit. Takrat, ko sem odrinil v Bosno, sem bil vpisal v vsak akt stanje pravde in navodilo, na kaj se ima paziti, pa sem vzdihaval, da me naslednik ne bo razumel. Ta pa je tiste tri mesece lepo odlagal kočljivejše obravnave, tako da mi ni ničesar skazil.

Razume se, da se je zaradi mojega vstopa k vojakom namesto mene volil drugi deželni poslanec, namreč profesor Žolger, ki je ostal poslanec celo dobo šestih let.

III.

Ustanovitev »Posojilnice«

Ker je z mojim pozivom k vojakom bilo zavlečeno moje poslančevanje in politično delovanje za šest let,²⁷ sem se po povratku vztrajno polotil odvetniškega dela, pomnoževal pisarniško osebje, tako da sem za nekaj časa prišel do dvanajst uradnikov, med katerimi so bili trije koncipienti in trije stenografi. Že leta 1878. in 1879. je prišel g. Lipold, poprej koncipient pri drju. Langerju v Celju in bivši moj pravniški tovariš na Dunaju, k meni z nasvetom, da bi osnovali posojilnico; pristavljal je, da je njegov šef doktor Langer namenjen dati denarja, kolikor ga hočemo. Odgovoril sem, da tudi jaz želim, da osnujemo posojilnico, vendar nikakor ne z nemškim denarjem in šele takrat, kadar bomo vedeli za zanesljivega voditelja, ker sam sem preobložen z delom, da bi mogel voditi zavod.

Začetkom leta 1881. pa so me posetili gg. Miha Vošnjak, dr. Josip Vošnjak in njun brat, šoštanjski tovarnar Franc Vošnjak, ki je bil takrat še naroden. Razodeli so mi, da nameravajo osnovati posojilnico v Celju, in so me pozvali k sodelovanju.

Kmalu nato, 12. februarja 1881, smo imeli ustanovni občni zbor pod predsednikom Mihaelom Vošnjakom. Navzoči so bili: Franc Kapus, Franc Kameroner, dr. Filipič, dr. Juro Hrašovec, moja malenkost in drugi. V združni register je bila vpisana celjska »Posojilnica« že 13. marca 1881, prvi uradni dan je bil dne 9. aprila 1881. – Velikanske zasluge g. Mihaela Vošnjaka za razvoj slovenskih posojilnic pa tudi na političnem polju so znane. S posebno hvaležnostjo se moramo tudi spominjati dejstva, da je Miha Vošnjak prva leta čisto sam brez vsakega uradnika brezplačno opravljal vse posle v »Posojilnici« ter spravil ta zavod v najboljši tir. Nosili smo ves svoj denar v »Posojilnico«, da smo mogli ustrezati potrebam ljudstva. Večkrat sem moral zastavljati svoje vrednostne zadolžnice, da sem mogel vložiti nekaj denarja v »Posojilnico«, kadar se je nahajala v kritičnih trenutkih. Denarja nam ni smelo zmanjkati nikoli, sicer bi bili prišli hitro na slab glas.

Dobrodelen uspeh naše »Posojilnice«, kakor tudi drugih, katere je tudi osnoval Mihael Vošnjak, se je kmalu pokazal. Kmetom ni bilo več treba

izposojati si denar od oderuhov. Premnogokrat je tudi kaka nemška hranilnica po nepotrebnem odpovedala in tožila kakega zavednega Slovence, če je agitiral za Slovence ali volil narodno. To je odslej nehalo. Slovenci smo postali po svojih posojilnicah neodvisni od nemškega kapitala. Mihael Vošnjak je bil načelnik celjske »Posojilnice« od začetka do 1886. Volili smo ga tudi še zadnje leto za načelnika, on pa je kljub vsem prošnjam odklonil, nakar sem bil jaz izvoljen za načelnika ter sem ostal njen načelnik od leta 1886. do danes. Moje geslo je bilo vedno postopati strogo po pravilih, sam pa dajati za svojo osebo dober vzgled drugim.

V letnem poročilu »Posojilnice« za leto 1911. je natisnjena ne kratka zgodovina tekom njenega 30letnega delovanja. Tam je tudi izkazano, da smo v teh 30 letih dajali podporo slovenskim dijakom, »Katoliškemu podpornemu društvu« v Celju in raznim narodnim zavodom, zlasti v politične narodne namene, vsega skupaj 130.095 kron. Sicer smo pa tudi klicali mlade narodne obrtnike v Celje, jih podpirali ter marsikateremu pripomogli do samostalnosti. Obilo denarja smo dajali posebno v politične svrhe, zlasti ob času državnih, deželnih in občinskih volitev. Odborniki smo imeli po pravilih zasigurano nagrado do 5 % od vsakoletnega čistega dobička. Skoz več kot 30 let ni noben od odbornikov jemal tega denarja zase, ampak puščali smo ves honorar v zavodu kot dispozicijski fond, ki se je rabil, kakor sem dejal, za narodne namene.

Od ustanovitve do danes, torej skoz več kot 40 let, imamo s prav malimi izjemami vsak teden sejo ravnateljstva, na katerih sejah je navzočih vedno do osem in več članov, ter se posvetujemo in sklepamo o zadevah zavoda. V dobi pred prevratom smo se pri teh sejah tudi posvetovali in marsikaj sklepali o drugih narodnih in političnih zadevah.

Naval strank in denarni promet je stalno naraščal, končno smo razen posojanja denarja na kmete in v obrti zalagali tudi trgovce ter industrijce in opravljali upravnobančne posle, kar nas je napotilo leta 1924. preosnovati »Posojilnico« v delniško družbo in banko.

IV.

Boji pri uradih za obveljavo slovenskega jezika

Kakor že omenjeno, sem se že iz začetka kot odvetnik večinoma posluževal slovenskega jezika pri svojem uradovanju. Dolgo časa so se reševale slovenske vloge v nemškem jeziku, polagoma smo začeli prejemati rešitve tudi v slovenščini.

Leta 1883. je bil imenovan Lovro Baš za notarja v Celju. Ker je tudi on delal za Slovence vse listine v slovenskem jeziku, se je ž njim pozicija Slovencev v Celju znatno ojačila. Dobivati smo začeli sčasoma tudi slovenske razsodbe. Po tajnem dogovoru z nekim slovenskim sodnikom sem pri prošnjah za prodajo začel izrečno zahtevati, da se naj tudi oglasi, ki so se objavljali v graškem uradnem listu (Grazer Zeitung) in na deski pri sodišču, izdajajo v slovenskem jeziku; tudi temu se je ugodilo.

Nekega dne – bilo je to menda leta 1887. – sem napravil za Mihaela Vošnjaka kupno pogodbo, s katero je kupil v Celju neko hišo, seveda sem to storil v slovenskem jeziku. Z Vošnjakom sva se dogovorila, da bom v predlogu za vknjižbo lastninske pravice tudi stavil predlog, naj se vknjižba vpiše v *zemljiških knjigah v slovenščini*. Prošnjo je M. Vošnjak, tačasni državni in deželni poslanec, lastnoročno podpisal, assigniral sem jo tudi jaz kot odvetnik. Predlogu se je ugodilo, in po mojem mnenju je Miha Vošnjak bil prvi, vsaj na spodnjem Štajerskem, ki je imel v zemljiški knjigi na svojem posestvu slovensko vknjižbo. Seveda so to skoro potem posnemale tudi druge slovenske pisarne na spodnjem Štajerskem. Nemčurji so zategadelj zagnali velikanski krik, ropotali so na shodih, v časnikih itd. o silovitosti, o protipostavnem postopanju itd. To je dalo povod nekaterim hranilnicam – med njimi tudi Štajerski hranilnici v Gradcu – da so sklenile, da ne bodo dajale posojil nobeni slovenski stranki, katera bi imela na zemljiškoknjižnem izvlečku kakšen slovenski vpis.

Tudi štajerski deželni zbor je dne 17. januarja 1888 obravnaval o tem vprašanju in predlagal protest zoper take vknjižbe, češ, da je zemljiška knjiga stvar dežele in da se razpolaganje zaradi jezika ne ravna po državnih postavah, marveč po postavah dežele štajerske.

Na tej seji deželnega zbora sem imel govor, v katerem sem si prizadeval prav iz življenja in s praktičnega stališča Nemcem, obenem pa tudi vladi, razložiti važnost in nujno potrebo, da se rabi naš jezik v šoli in v uradu. Moj govor se je glasil:

»Visoka zbornica! Ko sem prvokrat bral poročilo večine, me je razvnel posebno tisti stavek, ki govori o dveh jezikih, ki ju mi Slovenci baje imamo. Ali ta gnev me je kmalu minil: hitro sem namreč prišel do prepričanja, da se ta stavek ne more smatrati resnim ter da ob takih trditvah preneha vsak nadaljnji razgovor.

Jaz že delujem na spodnjem Štajerskem od leta 1870., in sicer 5 let kot koncipient in 12 let kot odvetnik. V tem času sem si nabral veliko izkušenj. Držal sem se vseskozi pravila, da nisem nikdar za slovenske stranke delal nemških pisem, nego pobotnice, dolžna pisma, kupne pogodbe itd. sem delal v tistem jeziku, v katerem me je stranka nagovorila, izvzemši, če so me prisilile kake posebne okoliščine k drugačnemu postopanju. Posebno pa sem, odkar sem odvetnik, napravljajal za slovenske stranke, za tožnike in tožence, z malimi izjemami vedno le slovenske vloge. Od početka sem se zadovoljeval s tem, da so se slovenske vloge le sprejemale. Tuintam so se slovenske vloge reševale v nemškem jeziku. Uradniki takrat niso bili slovenskega jezika zadostno zmožni, torej se še ni dalo doseči, da bi se vloge reševale vseskozi v slovenščini. Pa od dne do dne je bilo več slovenskih rešitev. Pri vseh sodiščih na spodnjem Štajerskem so se vlagala kar trumoma slovenska pisma. Kakor jaz, so delali tudi drugi. Bila je to velika dobrota, ki smo jo s tem izkazovali slovenskemu prebivavstvu na pravosodnem polju.

Koliko sitnosti, koliko nesrečnih pravnih nastajati iz tega, ker je Slovenec, nezmožen nemščine, podpisal ali podkrižal nemško listino! Prišel je potem k meni, rekoč: 'Moj Bog, to se mi ni prečitalo, o takem dogovoru ne vem ničesar; pogodba se je glasila drugače, to se je v pismu izpustilo.' Taki listini se ne more pripisovati dokazilna moč, zakaj listina se mora **prečitati** onemu, ki ne zna brati. Slovencu pa, ki ne zna nič po nemško, bi se morala taka listina vsaj **raztolmačiti**. Kdo pa je porok, da je tolmač pri prevajanju zadel pravo? Dotični Slovenec mora podpisati listino z edino slepo nado, da je tolmač pošten mož ter da je tudi pravo pogodil. Pravnih, nastalih iz takih nepravilnosti, sem imel mnogo, in konec je bil navadno, da se je moral sodnik opirati na priče, ki so bile navzoče, ko se je listina delala, listina sama

pa se ni jemala kot dokaz, tako da je bila brez vsake vrednosti. Sodnik se je moral ozirati zgolj na to, kar so govorile priče o tem, kako se je v resnici ustna pogodba glasila; iz listine pa se nikakor ni dalo razvideti, kakšna je pravzaprav pogodba. Po teh izkušnjah sem se ravnal. Nikdar pa se mi še sanjalo ni, da imamo Slovenci dva jezika: novoslovenski in 'vindiški'. Govoril sem s preprostimi ljudmi in omikanimi Slovenci samo en jezik ter poznam samo en slovenski jezik. Ta slovenski jezik se govori v deželnem zboru kranjskem, časniki in knjige se pišejo v njem, neštete stranke se ga poslužujejo. Kako bi bilo vendar vse to mogoče, če tega jezika ne bi nihče umel? Omenjam le Družbo sv. Mohorja v Celovcu; ta družba daje vsakemu svojih udov po sedem do osem slovenskih knjig na leto ter šteje čez 36.000 udov. To niso le omikani Slovenci, nego večinoma kmetje, kar jasno dokazuje, da naši kmetje bero in knjige razumejo. Zakaj, kako bi bilo mogoče, da bi tako z veseljem segali po teh knjigah in bili udje te družbe, ako knjig ne bi razumeli? Morebiti, da se je še dalo v 60ih letih preiti preko nas in našega jezika na dnevni red, pa takrat smo komaj začenjali delovati, do takrat še nismo imeli nobenih šol. Naše ljudstvo takrat še ni znalo brati niti pisati. Danes je to, hvala Bogu, drugače! Velik del našega ljudstva bere ter mu je s tem mogoče se nadalje izobraževati, ko je že šolo zapustilo. To pa je potrebno sedaj v veku telegrafov in železnic, da vsakdo – tudi v naj zadnji koči – bere in se nadalje izobražuje. To je tudi naš cilj, to hočemo doseči, in opazujemo, da naš kmet v kulturnem oziru veselo napreduje, odkar mu dajemo berila v narodnem materinem jeziku.

Kaj stori naš kmet, če dobi slovenski odlok? Če ne zna sam brati, pokliče kakega šolarja, da mu tožbo, odlok itd. prečita. In nato takoj ve, za kaj gre. Mlajšim kmetom, ki še ne vedo o vknjižbah, predznambah, zastavni pravici, obravnavah in o enakih izrazih, se morajo taki pojmi pojasniti, starejši posestniki pa, ki so imeli s sodiščem že večkrat opraviti, razumejo vse te izraze, in se še nikdar ni pripetilo, da ne bi razumeli odlokov, ako so le bili sestavljeni v pravilni slovenščini. Bil sem mnogokrat priča, da je toženec, ki je dobil slovensko tožbo, vedel pri sodišču takoj povedati, zakaj je poklican, ker je poznal vsebino tožbe.

Nasprotno pa, da je bil zelo nevoljen, če se mu je poslala nemška tožba. V tem slučaju je pogosto rekel, da ne ve, zakaj je poklican. Kako težavno je za kmeta, če dobi nemške tožbe in nemške odloke! V marsikateri vasi ni

nikogar, ki bi razumel nemški. Mora se torej dotičnik zanašati na sodnega slugo, ali pa na kakega drugega človeka, o katerem se govori, da baje nemški razume. Ta mu raztolmači odlok dobro ali slabo, kakor pač ve in zna. In če kmet ni toliko previden, da bi šel s takim nemškim odlokom h kakemu odvetniku ali notarju, se mu navadno prigodi, da se mu je odlok krivo raztolmačil ter da je zaradi tega zamudil dan ali kake druge potrebne korake. Zategadelj je treba toliko prošenj za opravičenje zamujenih dni. Dotični kmet se opira na to, da ne razume nemškega odloka, da je sicer vprašal, kaj da odlok pravi, da pa se mu je reklo, da to in to, ter da je radi tega krivega tolmačenja potrebno zamudil, on da torej ni kriv, če se je zmotil. Takim nedostatkom smo se upirali vedno in smo jih tudi že odpravili v veliki meri. Z velikim zadovoljstvom smem torej reči, da smo pravosodju neizmerno koristili s tem, da smo dali kmetom slovenske vloge in odloke, s katerimi naš kmet sedaj dobro izhaja in kateri ga varujejo, da se mu ne godi krivica.

Pravnim trditvam gospoda dr. Wannitscha hočem postaviti nasproti samo prvi stavek § 102. obč. zemlj. zakonika. Ta zaukazuje, da se mora vknjižba izvršiti samo na podlagi pismenega ukaza zemljiškoknjižnega sodišča ter se mora izvršiti natanko tako, kakor se ta ukaz glasi. Nihče ne more dandanes več zanikati Slovencem na spodnjem Štajerskem priborjene pravice, da dobivajo na slovenske vloge slovenske odloke, torej tudi na slovenske zemljiškoknjižne vloge slovenske rešitve. Soditi o vprašanju torej, kako se ima vknjižba izvršiti, ni kompetenten deželni zbor, zakaj slovenski odlok se mora tako vknjižiti, kakor se glasi, torej po slovensko. Sodniku se ne more ukazovati, da naj izda odlok v dveh jezikih. Kako se more torej vknjižba izvršiti v nemškem jeziku, ako državni zakon ukazuje, da se mora vpis izvršiti tako, 'kakor se, glasi' ukaz zemljiškoknjižnega sodišča. Čez to oviro se ne da preskočiti.

Nadalje omenjam naredbe, ponatisnjene v predlogu manjšine in podpisane od deželnega nadsodišča svetovavca Schmeidela. V tej naredbi stoji proti koncu, da ukaz justičnega ministrstva pravi, da je običaj, ki se je vrnil pri nekaterih sodiščih, da dobi namreč stranka sicer slovenski odlok, da pa se za zemljiške knjige naredi nemška prestava, nepravilen in nepostaven. In očitno je res, da je silno nevarno, če se dopušča, da se izdani odlok prevaja v drugi jezik in šele ta prevod odda v zemljiško knjigo. Kdo se bo zanašal, da se je res tako vknjižilo v zemljiške knjige, kakor slovenski odlok določa, ako

ve, da se je ta odlok šele prestavil in da se je vknjižba izvršila šele na podlagi te prestave.

Vsi ti pomisleki kažejo, da nikakor ne more določevati deželni zbor, v katerem jeziku naj se vpisuje v zemljiške knjige, nego da mora biti jezik, ki velja po postavi pri sodišču kot navaden in v katerem se vlagajo vloge, tudi oni jezik, v katerem se naj vpisuje tudi v zemljiške knjig, zakaj vsebina tega, kar se v zemljiške knjige vpisuje, je bistven del sodnega odloka ter ne spada k notranji ureditvi zemljiških knjig. Zatorej pa ne more biti govora o tem, da bi naredba visokega pravosodnega ministrstva segala v kompetenco deželnega zbora.

Poslanec g. dr. Wannitsch navaja naredbo od leta 1862. o rabi slovenskega jezika pri sodiščih. V tem letu 1862. se je res samo izreklo, da se *smejo* 'vloge v slovenskem jeziku vlagati in reševati po *možnosti*' tudi v tem jeziku. Pa to je bilo leta 1862. in to je bilo za takratne čase umestno, zakaj takrat je bilo le malo sodnikov, ki so bili popolnoma večji slovenščine. Danes pa smo Slovenci že na boljšem. Od takrat smo dobivali časnike in knjige v svojem jeziku, nismo ostali taka uboga čreda, ki ni imela nikogar, ki bi jo podučil in ji dajal berila. Dandanes imamo Slovenci že dovolj duševne hrane v svojem jeziku. No, ali pa hočete naš narod omikati in podučevati vi, ki ne morete ž njim niti govoriti, niti zanj kaj pisati? Kaj ste storili vi dozdej za izomiko našega naroda? Slovenci smo, hvala Bogu, tako daleč, da lahko gledamo s pomilovanjem na tako govoričenje o 'novoslovenskem' in 'vindiškem' jeziku!

Končno moram izpregovoriti še tudi o korakih visokega deželnega odbora.

Deželni odbor je oblastvo za celo Štajersko. Zaradi tega bi pa tudi moral ravnati enako nepristransko proti Slovencem kakor Nemcem, da bodo Slovenci kakor Nemci gledali nanj z enakim zaupanjem. Najmanj, kar smemo tirjati, je, da deželni odbor, v katerem sedijo Nemci, ponašajoči se s svojo narodno zavestjo, ne pozablja, da tudi Slovenec čisla narodnost svojo ter da je ponosen, da je slovenske krvi. Deželni odbor mora vedeti, da ima Slovenec jako nežen čut za svoje pravice, h katerim spada tudi pravica, da sme v svojem jeziku nastopati pri sodiščih. Ta narod si ne bo dal odvzeti te težko priborjene pravice! Pri obravnavi te zadeve bi se moralo jemati v poštev, da imajo prebivanci na spodnjem Štajerskem jako živ naroden čut, da jih mora torej globoko užaliti, ako vidijo, da se jim izkuša odvzeti pravica, katero jim dajejo državni zakoni, ki jih priznava vlada, katera je pri sodiščih

v veljavi, kar ima najboljše posledice!

Kako prijetno je za slovenskega posestnika, ki zna pisati in brati, da more sam v zemljiških knjigah pogledati in prečitati, kaj je na njegovem zemljišču vknjiženega, da se mu ni treba zanašati na to, kako se mu vknjižbe raztolmačijo.

Zakaj ne privoščite Slovencem tega? Ali je zaradi tega nemštvo na škodi, če se na prošnjo, ki jo vloži Slovenec sam ali pa njegov pooblaščenec zanj v slovenskem jeziku, izvrši vknjižba pri njegovem lastnem zemljišču v slovenskem jeziku?

Pri nas spodaj občevanje med Nemci in Slovenci ni tako napeto; poznam nemške trgovce v Celju, ki razpošiljajo po deželi slovenska pisma, druge zopet, ki objavljajo v 'Slovenskem gospodarju' svoje oglase. Če pride kdo k nemškemu trgovcu in govori slovenski, se mu postreže v pravilni slovenščini. Zatorej ni res, da bi v medsebojnem občevanju vladalo med obema narodoma tolikšno sovraštvo. Zagotavljam vas, da samo nekateri zagrizenci in zakotni lističi izkušajo zasejati terorizem in sovraštvo, in da tisti najboljše ravna, ki se za to ne zmeni, nego mirno gre svojo naravno pot.

Nimam iluzije, da bo večina visokega deželnega zbora odstopila od svojega predloga, v katerem se nahajajo nas globoko žaleče besede: 'naj se izreče hvala deželnemu odboru za njegovo od mene zgoraj obsojeno ravnanje', segajoče tako daleč, da se nam izkuša kratiti naša pravica, namreč, da se v zemljiške knjige glede naših zemljišč ne vpisuje v našem jeziku ter da se hoče celo zaradi tega pri državnem sodišču vložiti pritožba! Te iluzije, da bi se dal visoki deželni zbor v tem zmislu prepričati, nimam. Saj mi je predobro znana zgodovina te zbornice. Vendar eno vam rečem in zdaj ne govorim sam zase, nego v imenu malone 400.000 štajerskih Slovencev: *dandanes stojimo Slovenci na drugem mestu, kakor v 60ih letih, dandanes ne more nobena večina tukajšnje zbornice Slovencev predrugačiti. Vi nas ne boste prepričali, da se potegujete za napredek, ako nas izkušate oropati materinega jezika v šoli in v uradu! Sklepajte, kar hočete! Vi nas sicer lahko ranite, nas lahko žalite in ovirate v našem napredku, pa zadušili ne boste več našega naroda, niti zadržali njegovega, vidnega in neprestanega napredka! – Kljub vsakemu pritisku bomo hodili svojo pot in si končno priborili enakopravnost v vrsti avstrijskih narodov!*

Obžalovati pa je, da se od strani deželnega odbora in deželnega zbora

ponavljajo take žalitve. Ravno ta deželni zbor in večina deželnega odbora poudarjata vedno, da je Štajerska celokupna in da se ne sme razdeliti. Ako vam je res na tem kaj ležeče, pa nikar vedno ne trgajte sami one vezi, ki nas spaja: ta vez se trga najbolj s tem, če se žali naša narodnost, če se govori o 'novoslovenskem' in 'vindiškem' jeziku, če se sklepajo takšni predlogi, kakor je predstoječi, ki pravi, da zasluži obsojeno postopanje deželnega zbora 'hvaležno priznanje'.

Razume se, da bom glasoval za predlog manjšine.«

Med tem govorom je vstala večina nemških poslancev s svojih sedežev ter se zbirala okoli mene. A tiho so me poslušali, ne da bi se predrznili me motiti ali se vmešavati s kakšnimi medkllici. Cesarski namestnik baron Kübeck²⁸ se je pozneje izrazil proti takratnemu namestniku deželnega glavarja, notarju drju. Rateju [Radeju],²⁹ da je namesto dolgega poročila poslal stenografski zapisnik o tem govoru na dunajsko vlado, ker je bil mnenja, da je v mojem govoru zadeva temeljito pojasnjena.

Večina deželnega zbora je seveda glasovala za protestni predlog, na Dunaju pa ta sklep ni imel nobenega uspeha.

Moj govor je bil tiskan v 1000 izvodih in razposlan med ljudstvo.

Pa še nekaj je izšlo nam v korist iz tega boja. Izcimila se je iz tega:

V. Ustanovitev

»Južnoštajerske hranilnice v Celju«

Vložil sem bil za neko slovensko stranko na Štajersko hranilnico v Gradcu prošnjo za posojilo ter pridejal poverjeni zemljiškoknjižni izvleček, v katerem je bila ena vknjižba vpisana v slovenščini, in sem tudi pridejal od tolmača poverjeno nemško prestavo te slovenske vknjižbe. Prejel sem pa od omenjene hranilnice rešitev, da se prošnja za posojilo zavrne, *ker se nahaja na zemljiškoknjižnem izvlečku slovenska vknjižba*. O tem sem obvestil vse zavedne slovenske odvetnike in notarje na spodnjem Štajerskem s prošnjo, da mi naj, ako so dobili že kaj enakih rešitev, pošljejo te rešitve takoj, da bomo mogli pripraviti kakšne nasprotne korake.

Kmalu sem imel kakih osem enakih rešitev. Nato sem se posvetoval z Mihaelom Vošnjakom in drjem. Dečkom. Sklenili smo, da se moramo obrniti na vlado za koncesijo slovenske hranilnice, nakar sem izročil vse svoje gradivo Vošnjaku, kateri je rekel, da bo izdelal načrt.

Res je izdelal z drjem. Dečkom pogodbo s petimi narodnimi okrajnimi zastopi, in sicer s šmarskim, sevniškim, šoštanjским, gornjegrajskim in vranskim, da prevzamejo jamstvo za novo hranilnico vsak do 1000 gld. Končno smo dosegli koncesijo za »Južnoštajersko hranilnico« s sedežem v Celju, katera je takoj začela svoje delovanje in izvolila tudi mene v odbor.

Nekako pol leta pozneje pa so začeli nemški poslanci in posebno deželni odborniki v štajerskem deželnem zboru hudo napadati navzočega državnega namestnika barona Kübecka, kako da se je predrznil izdati koncesijo za »Južnoštajersko hranilnico« s sedežem v Celju, ko je vendar deželni odbor, ko so se mu predložila v odobrenje pravila, izrekel, da odobri pravila le pod pogojem, ako bo sedež tega denarnega zavoda v enem izmed krajev, ki so prevzeli poroštvo, ne pa v Celju, in da tedaj »Južnoštajerska hranilnica« še zdaj nima pravice do eksistence, ker deželni odbor še dozdej ni brezpogojno odobril izjave dotičnih petih okrajev zastran njihovega jamstva za zneske do 1000 gld.

Ob največjem viharju v deželni hiši sem se oglasil k besedi, rekoč, da tega nikakor ne storim, da bi morda hotel *zagovarjati* postopanje ekselence gospoda namestnika, zakaj to bi bila predrznost, ko gospodu moje pomoči nikakor ni treba, ampak oglašam se zato, da stvar pojasnim s svojega narodnega stališča.

»Gospoda moja,« sem rekel, »za to srečo, da imamo Slovenci na južnem Štajerskem sedaj svojo lastno hranilnico, se imamo zahvaliti samo vam, vaši nestrpnosti.« Nato sem jih opozoril na cinični sklep, ki so ga storile glavne štajerske nemške hranilnice, zlasti graška, in sem dejal, da je vendar razumljivo, da se Slovenci ne bomo zavoljo tega sklepa dali siliti in se nehali posluževati svojega jezika v svojih *zemljiških knjigah*! Povedal sem jim, da sem nabiral cinične sklepe njihovih zavodov, s katerimi so zavračali naše prošnje za posojila edino zavoljo rabe našega jezika, in da nas je to napotilo, stopiti k vladi s prošnjo in dokazom, da moramo imeti svoj lastni denarni zavod na spodnjem Štajerskem, ker nam nemški zavodi odklanjajo denar. »Deželni odbor,« sem nadaljeval, »dobro ve, da je namestništvo postopalo pravilno, ko je dovolilo 'Južnoštajersko hranilnico'. Edino namestništvo je pristojno določevati *pravila* takega zavoda, ker pa je ležala pri tej prošnji izjava od petih okrajev, glasom katere jamči vsak okraj za izgube do 1000 gld., je namestništvo moralo predložiti *te zaveze* deželnemu odboru z vprašanjem, če jih odobri za teh pet okrajev.

Deželni odbor pa je odgovoril, da se zaveza odobri, pa le pod pogojem, ako bo sedež hranilnice v enem teh petih okrajev, samo ne v Celju. Tega pogoja pa deželni odbor ni imel pravice staviti, zakaj določitev besedila *pravil* spada zgolj v pristojnost političnega oblastva, in zato se namestništvo ni oziralo na ta, od deželnega odbora pristavljeni pogoj in nam je izdalo koncesijo s pravico, osnovati zavod v Celju.

Prav čudno je, da zdaj, ko 'Južnoštajerska hranilnica' posluje že pol leta, prihajate zopet z očitki in napadi. Saj je bil deželnemu odboru dostavljen sklep, s katerim je namestništvo izdalo koncesijo 'Južnoštajerski hranilnici', pred dobrim polletjem. Če se vam je zdel ta sklep nezakonit, *zakaj pa se niste pritožili na ministrstvo*? Ker torej tega niste storili, vas moram le pomilovati, da uprizarjate take demonstracije, kakor je današnja.«

To lekcijo je deželna hiša tiho požrla, pa tudi nemško časopisje je nehalo kričati o tej stvari.

VI.

V borbi za slovensko uradovanje

Leta 1881., ko smo že davno obravnavali v pravnih v slovenskem jeziku in prejeli slovenske razsodbe, je najvišje sodišče na Dunaju nepričakovano razveljavilo z razsodbo z dne 6. marca 1881 slovenske razsodbe kot ničeve, in sicer v neki pravdi, ki se je vršila v Kamniku, češ, da je vse postopanje nično, ker se je pravda obravnavala v slovenskem jeziku. Posledice so bile, da so nam sodniki na spodnjem Štajerskem in menda v vsej Sloveniji začeli vračati slovenske vloge, češ, da je vložitev v slovenskem jeziku nedopustna.

Takoj, ko se mi je zavrnila prva vloga iz tega nezakonitega vzroka, sem brzojavil na pravno ministrstvo in še isti dan vložil tudi pritožbo, v kateri sem naglašal, kako uspešno se je že razvilo slovensko uradovanje in kako hvaležno se naš narod poslužuje te dobrote. Obenem pa sem še izdelal večjo splošno pritožbo, ki je šla, podpisana po vseh pisarnah narodnih odvetnikov in notarjev na spodnjem Štajerskem, tudi na pravno ministrstvo na Dunaj. Tudi na Kranjskem so izdelali enako pritožbo in jo poslali na isto mesto. Posledica je bila, da je ministrstvo takoj ukrenilo potrebno, da so morali pri vseh sodiščih na Slovenskem zopet spoštovati naš jezik.

Kakor sem zvedel nekaj časa pozneje od prav zanesljive osebe, je pravni minister, naš zaščitnik dr. Pražák,³⁰ o priliki, ko so se prišli pritoževati nekateri češki poslanci z Moravskega zaradi krivic, ki jim jih delajo nemški sodniki pri uradovanju, poslancem odgovoril, da na *splošne* pritožbe ne more ničesar ukrepati, ampak le, če so se mu naznanili posamezni slučajji. Pristavil je: »Poglejte si Slovence, če se jim krivica godi, dobim takoj brzojavne in pismene pritožbe; pozna se, da je tam južna kri. V takih slučajjih tudi res lahko kaj ukrenem.«

Naj omenim še nekaj značilnih črtic iz bojov za slovensko uradovanje!

Proti koncu leta 1888. sem prejel – ne da bi vedel, da sem v kaki preiskavi – od disciplinarnega sveta odvetniške zbornice v Gradcu z dnem 16. novembra 1888, števil. 87 datiran sklep, iz katerega sem razbral, da je disciplinarni svet štajerske odvetniške zbornice pod predsedništvom dr. Viljema Kinzla [Wilhelma Kienzla] spoznal *na podlagi ovadbe c. kr.*

nadsodišča v Gradcu z dne 20. junija 1888, števil. 6603 zoper mene, dr. Josipa Serneca, da »zavoljo tega, ker sem se zaradi jezikovnega vprašanja pritožil pri pravnem ministrstvu, nisem prelomil dolžnosti svojega stanu, niti oškodoval časti in ugleda svojega stanu«. Pritožil sem se bil namreč zoper nemško rešitev nekega slovenskega predloga okrajnega sodišča celjskega sprva pri okrožnem sodišču, katero mi je z nemškim sklepom odklonilo rešitev, češ, da je to administrativna reč. Moja stranka – neki boljši kmet iz dobrnske župnije – je bila vsled moje pritožbe neposredno povabljen na sodišče. Toda ta kmet je bil tako pameten, da je prej prišel mene vprašati, za kaj gre, nakar je dobil od mene pojasnilo, da sem v njegovi zadevi vložil pritožbo zaradi tega, ker se je moja slovenska vloga rešila v nemškem jeziku, ter da za take pritožbe svojim strankam nikoli ne računam nikakih stroškov. Rekel sem mu, da je zdaj klican za mojim hrbtom na sodišče, ker ga bodo najbrž vprašali, če mu je prav, da sem zanj vložil tako pritožbo. Razložil sem kmetu, kako važno je za nas Slovence, da se za nas rabi pri sodiščih materin jezik. Po tem poduku je mož odšel od mene docela zadovoljen in je tudi pri sodišču izjavil, da ne vzame pritožbe nazaj, ker se name popolnoma zaneše. Naredili so ž njim o tej stvari *nemški* zapisnik, akoravno mož ni znal nemški. Nato sem vložil pritožbo na pravno ministrstvo zavoljo obeh teh nemških rešitev in zaradi dejstva, da se je moja stranka zaslišala, ne da bi bil obveščen jaz, in da se je ž njo zopet napravil nemški zapisnik. V pritožbi sem zopet naglašal potrebno, da se slovenske stranke zaslišujejo v slovenskem jeziku, ker so sedanji sodniki v Celju že vsi zmožni slovenskega uradovanja, in da moram za dejstvo, da tega ne delajo, pripisati vso odgovornost predsedniku okrožnega sodišča Heinricherju, »katerega nenaklonjenost do slovenskega uradovanja je notorična«.

Pravno ministrstvo me ni nič grajalo zaradi te pritožbe, še manj pa kaznovalo. Zato me je pa *graško nadsodišče* ovadilo pri disciplinarnem svetu štajerske odvetniške zbornice v gotovi nadi, da me bodo nemški odvetniki kaznovali. Pa kakor zgoraj omenjeno, so me ti, ne da bi me kaj zasliševali, oprostili, poudarjajoč v razlogih, da se ne more dvomiti o moji pravici, pritoževati se administrativnim potom pri pravnem ministrstvu glede zaščite političnih pravic. Odvetniška zbornica je ugotavljala, da sem to storil izrečno, ne da bi stranki napravil kakšne stroške, in da se ne sme prezreti, da sem eden slovenskih političnih voditeljev na spodnjem Štajerskem, zbog česar da je

pritožba zlasti v tem, da se je s slovensko stranka napravil nemški zapisnik, v *postavi utemeljena*.

Tako so sodili nemški odvetniki o ovadbi graškega nadsodišča, kar se jim mora šteti v veliko čast.

Kakšno *ljubezen* so imeli takratni spodnještajerski nemški sodniki do mene, kaže tudi dejstvo, da me je zatožilo pri istem disciplinarnem svetu štajerske odvetniške zbornice enkrat okrožno sodišče v Celju, enkrat okrajno sodišče v Laškem, pa tudi v teh slučajih sem bil popolnoma oproščen.

Za moje razmere do sodnikov je bilo značilno tudi to, da se s predsednikom Heinricherjem v zadnji dobi njegovega uradovanja nisva več pozdravljala, če sva se kje srečala. Naj navedem še en značilen slučaj, tičoč se rabe slovenskega jezika pri sodiščih! Nekega dne pride kmet iz rogaškega okraja z nemško kazensko obtožbo in s prošnjo, naj ga zagovarjam. Obtožen je bil, da je pri rogaškem sodišču kot priča krivo izpovedal, potrdivši, da je posestnik A prodal svojo njivo posestniku B za 800 goldinarjev. Kmet mi je rekel, da je kot priča samo to dejal, da je bil navzoč in da je slišal, da je A prodal njivo, ni pa on kot priča nikdar trdil, da je A njivo tudi prodal. Popolnoma res pa je, da je bil pri tem pogajanju navzoč. Šel sem takoj gledat na okrožno sodišče dotične zapiske ter našel, da je bil obtoženec v Rogatcu zaslišan v civilnem postopanju v nemškem jeziku in da je tam stalo, češ, da priča potrdi, da je bila njiva takrat prodana (verkauft). Pri kazenski obravnavi pred okrožnim sodiščem se je obtoženec zagovarjal kakor pri meni. Ta slučaj mi je dal povod, da sem s precej pikrimi besedami ožigosal nepostavno ravnanje, da sodnik zapisuje slovenske izpovedbe strank v nemškem jeziku. Da je bil sestavljen in zapisan dotični zapisnik v Rogatcu v slovenskem jeziku, bi v njem stala beseda »prodajal«, ne pa »prodal«, iz česar bi sodišče z lehkoto in zanesljivo razvidelo, da je stranka pravilno pričala.

Obravnava se je morala preložiti, povabljen sta bila na drugo obravnavo rogaški sodnik in njegov zapisnikar. Iz njunih izpovedb pa se je kmalu razvidelo, da si nobeden teh dveh ni bil v svesti razlike med pomenom »prodajati« in »prodati«, in nobeden se ni mogel več spomniti, če je stranka rabila prvi ali drugi izraz, zategadelj je moja stranka morala biti oproščena od obtožbe že samo zato, ker se iz odločilnega zapisnika ni dalo ugotoviti, kako je stranka pričala. Značilno je bilo tudi to, da je bil predsednik te obravnave takoj obtožen pri predsedniku okrožnega sodišča Heinricherju, da me ni

kaznoval in tudi ne grajal, ko sem udrihal po tem in takem nepostavnem uradovanju. Sodni svetnik pa je predstojnika zavrnil, češ, da mu nikakor ni prišlo na misel, da bi me bil zato karal, ker vse, kar sem rekel, je bilo v postavi utemeljeno!

Seveda nisem bil niti v Celju niti na ostalem spodnjem Štajerskem edini advokat, ki je uradoval slovenski. Kakor sem že omenil, se je od leta 1881. zlasti tudi pisarna notarja Baša lotila iste prakse. Pozneje je otvoril svojo pisarno v Celju dr. Filipič, notar Detiček, dalje dr. Vrečko, dr. Dečko, dr. Hrašovec, kateri vsi so se, kakor tudi vsi drugi slovenski odvetniki na Štajerskem, vztrajno pri svojem poslovanju z uradi posluževali našega jezika, tako da je polagoma odpor od strani nemških sodnikov skoraj docela ponehal.

K boju za slovenski jezik v uradih spadajo še naslednji dogodljaji:

Zvedelo se je, da je neki slovenski okrajni sodnik, ki je bil že na vrsti, da postane deželnosodni svetnik, prišel v disciplinarno preiskavo, ki se je čudovito dolgo zavlekla. Dotičnik je bil že enkrat poprej vložil prošnjo za imenovanje sodnim svetnikom za celjsko okrožno sodišče, pa se mu je glede njegove prošnje na justično ministrstvo pripomnilo, da ga ne morejo predlagati za imenovanje, *»ker je še v disciplinarni preiskavi«*. Skoro nato je isti narodnjak vložil novo prošnjo za imenovanje, pa nezavršena disciplinarna preiskava mu je bila še vedno na potu.

Opozorjen na to stvar, sem pisal prijatelju na Dunaj. In glej, akoravno je okrožno sodišče v Celju, nadsodišče v Gradcu in najvišje sodišče na Dunaju zopet poročalo justičnemu ministrstvu, da omenjenega okrajnega sodnika ne morejo priporočati, *»ker je še v disciplinarni preiskavi«*, je ministrstvo zavrnilo vse druge prošnjike za to mesto in naložilo okrožnemu sodišču v Celju, da mora v kratkem času zaključiti disciplinarno preiskavo proti dotičniku in da mora po pravomočnosti disciplinarne razsodbe še enkrat izdelati predloge o imenovanju in nato predložiti ministrstvu tudi prošnjo omenjenega okrajnega sodnika z disciplinarnim aktom in s svojimi predlogi vred.

Drugi slučaj pa je bil ta-le: Šlo je za imenovane drugega notarja v Celju zraven notarja Baša. Vedeli smo, da je kompetiral za to mesto neki nemški notar F. in pa oba Slovenca: Jur Detiček, tačas notar v Gornjem gradu, in dr. Firbas, tačas notar v Brežicah, in da so vse tri instance v prvi vrsti predlagale

nemškega notarja F.-a za to mesto. Preden se je izvršilo imenovanje, sem slučajno čital v listih, da je dr. Foregger, državni poslanec celjskega mesta, v državnem zboru porogljivo vprašal justičnega ministra, zakaj ne imenuje za novega notarja Nemca, ker imajo Slovenci že itak enega slovenskega notarja v Celju, posebno ker je nemški kandidat popolnoma zmožen slovenskega jezika. Na to interpelacijo v državnem zboru ni v parlamentu odgovoril nihče iz naše delegacije, najbrž zato, ker naši poslanci niso poznali sposobnosti nemškega kandidata. Mene pa je to hudo peklilo, ker sem imel prav dosti opraviti z notarjem F.-om, pri čemer sem se prepričal, da slovenščine malo in dosti ni zmožen, ne v govoru, še manj pa v pisavi. Sédel sem ter napisal obširno pismo na pravosodnega ministra drja. Pražáka samega, s katerim nisem bil znan in kateremu sem se šele v pismu predstavil kot deželni poslanec in odvetnik v Celju. Pisal sem ministru glede trditve drja. Foreggerja, češ, da je notar F. popolnoma zmožen slovenskega jezika, da je ta podatek neresničen, da sem se po dolgem uradovanju prepričal, da mož ni zmožen slovenskega jezika ne v govoru ne v pisavi, da je 95 odstotkov prebivavstva v celjskem okraju Slovencev, da mora torej tudi drugi notar biti popolnoma zmožen našega jezika v govoru in pisavi itd. Na koncu sem ministra prosil, ne da bi od naših dveh kandidatov imenoval katerega osebno, naj se imenuje za notarja oseba, ki je zmožna občevati in uradovati z ljudstvom pismeno in ustno v njegovem domačem jeziku.

Kakor sem pozneje zvedel od prav časti vrednega gospoda, ki še sedaj živi v Ljubljani, je minister Pražák priložil to moje pismo k dotičnim personalnim spisom. Pri odločilni seji v justičnem ministrstvu, ko je poročevavec o tej stvari referiral ter predlagal v zmislu predlogov okrožnega sodišča v Celju, nadsodišča v Gradcu in najvišjega sodišča na Dunaju, naj se imenuje za notarja v Celju omenjeni Nemec, je minister dr. Pražák vstal, rekoč: »Jaz pa imenujem za notarja v Celju gosp. Jurja Detička na podlagi dopisa iz Celja, pisanega in podpisanega od odvetnika in deželnega poslanca!« Leško si vsakdo misli, kako hudi so bili name dotični sodniki od Dunaja do Celja z nemčurskimi Celjani vred. Poročajoč o tej svoji intervenciji si seveda ne domišljujem, da bi bil samo jaz s svojim dopisom izposloval imenovanje gosp. Detička.

Prav častno je bilo postopanje Mihaela Vošnjaka v sledečem slučaju: Miha Vošnjak je bil spisal neki članek v mariborskem »Slovenskem

gospodarju«, v katerem je kritiziral drja. Eduarda Glantschnigga, strastnega nemškega nacionalca v Celju. Dal je članek takratnemu tajniku celjske posojilnice, naj ga odpravi na pošto, ta pa je samolastno pristavil k članku še trditev, da se je dr. E. G. »zlagal«. Zaradi te trditve je dr. G. tožil Vošnjaka pred poroto. Vošnjak je bil preplemenit, da bi bil izdal tajnika ter je vzel v preiskavi ves sestavek na svoj rovaš. Po izidu obtožnice je vložil predlog, naj se delegira drugo porotno sodišče namesto celjskega, utemeljivši svoj predlog s tem, da se porotna klop v Celju vedno sestavlja po večini iz nemškomislečih oseb, dasi je med prebivavstvom 95 odstotkov Slovencev itd. Predlog za delegacijo se je odbil, in Miha Vošnjak je dobil povabilo k porotni obravnavi, obenem pa tudi naročilo, naj imenuje zagovornika, sicer bi se mu zagovornik določil uradno. Vošnjak se pozivu sodišča ni odzval, nakar sem dobil jaz obvestilo, da sem ex offio imenovan za zagovornika Mihaela Vošnjaka pri tej obravnavi.

Kmalu nato pride Vošnjak k meni ter z vso resnostjo izjavi, da absolutno ne prizna celjskega porotnega sodišča, *da mi prepove*, količjak govoriti njemu v prid, in da mi tudi ne mara dati nikakih navodil. Vse moje ugovore je zavrnil in odšel. Prišlo je do porotne obravnave. Ko se je prečitala obtožnica in me je predsednik vprašal, kaj imam nanjo odgovoriti, sem rekel, da mi je obtoženec prepovedal braniti ga, da mi tudi ni dal nobenega navodila in da naj se čita, kar je sam izpovedal v preiskavi. V tem zmislu sem odgovarjal na vsa vprašanja tudi tekom vse razprave. V končnem govoru je dr. Eduard Glantschnigg strastno udrihal po obtožencu in izkušal dokazati, da je njegovo preziranje celjskega porotnega sodišča nečuven zločin zoper pravosodje. Nato sem dobil besedo jaz. Vsi navzoči so napeto gledali, kaj bom storil. Začel sem s tem, da mi je moj klient sicer prepovedal vsako obrambo, da sem zategadelj v nekaki zadregi, kaj naj storim. Ker pa sem kot odvetnik prisegel, da bom zastopal interese svojih klientov vedno po vseh svojih močeh, smatram, da me tudi moj klient s svojo prepovedjo ne more odvezati od prisege in dolžnosti poklica. In zato bom govoril! Zavrnil sem očitke tožitelja, se pozval na dejstvo, da je bil že toliko let pri porotnih obravnavah v Celju v političnih obtožbah vsak Slovenec obsojen, kadar je bil tožen, a s tožbo zavrnen, če je sam tožil. Naglašal sem, kako da se izbirajo porotniki v celjskem okrožju skoraj edino izmed nemškomislečih državljanov, ter pristavil: »Mi smo tudi ljudje, ki mislijo in čutijo, in smo

prišli na osnovi navedenega dejstva do spoznanja, da ne moremo najti pravice pri takih sodnikih, dokler se ne bo sestavljala porotna klop postavnim in naravnim potom.«

Miha Vošnjak je bil obsojen na neko denarno kazen. Pri obravnavi pa je bil navzoč tačasni državni pravdnik g. Gertscher, ki se je pozneje kot predsednik okrožnega sodišča izkazal za jako pravičnega sodnika. Prepričan sem bil, da je prišel namenoma k obravnavi in da je pravično poročal na višje oblasti. Dejstvo je, da je kmalu na to nehalo krivično imenovanje in izžrebovanje porotnikov in da je k temu mnogo pomagalo zgoraj opisano možko postopanje našega Mihaela Vošnjaka, kateri – mimogrede rečeno – se mi je pozneje vendar iskreno zahvalil, da sem ga branil.

O Gertscherjevi pravičnosti proti Slovincem naj navedem naslednje:

Bil sem postavljen za kandidata za državni zbor za mestno skupino celjskega okrožja. Moj nemški protikandidat je bil dr. Foregger. Pred volitvami sem marljivo posečal volivce po slovenskih trgih v zvestem spremstvu Dragotina Hribarja, ki je v vseh letih svojega bivanja v Celju jako požrtvovalno in uspešno sodeloval pri vsem narodnem gibanju in si zaslužil s tem zahvalo štajerskih Slovencev. Nekoč je bil napovedan na neko nedeljo volilni shod v Vojniku. Iz Celja smo se pripeljali Slovenci k temu shodu na šestih vozovih. Ko smo se, vračajoči se od shoda, vozili skozi Gabrje [Gaberje], je Slovence, sedeče v zadnjih vozovih, napadla celjska fakinaža. V prvem vozu smo sedeli Miha Vošnjak, moja malenkost, dr. Mayer, dr. Glaser, takratni moj koncipient, pozneje odvetnik v Mariboru, ter Lončar, tačasni tajnik »Posojilnice v Celju«. Zadnji trije so takoj izstopili in pohiteli nazaj k zadnjim vozovom, kamor so prispeli, ko je bil pretep že končan. Napadeni Slovenci na zadnjih dveh vozovih so bili namreč izstopili in se s palicami branili.³¹

Ker pa je sodišče izsledilo le imena nekaterih navzočih, kakor drja. Mayerja, drja. Glaserja in Lončarja, so bili ti obtoženi, in prva instanca je obsodila drja. Glaserja in Lončarja, oprostila pa drja. Mayerja. V drugi instanci so naše priče doprinesle strikten dokaz, da je bil pretep le prav kratek in da so ti trije prišli v bližino, ko je bil pretep že *nehal*. Dr. Mayer je pod prisego zatrdil, da je stal po prihodu na dotični kraj tik ob drju. Glaserju, sklanjajoč se z glavo v smeri njegove rame, nakar se je z drjem. Glaserjem vred vrnil k prvemu vozu. Prizivno sodišče, kateremu je jako pravično

predsedoval Gertscher, je sicer oprostilo Lončarja, vendar pa potrdilo prvo razsodbo, s katero je bil obsojen dr. Glaser. En sam Slovenec, ki je sam priznal udeležbo pri pretepu, je bil obsojen po § 411. k. z.

Gertscher je, ne da bi prikrival svojo razburjenost, razglasil razsodbo nekako ironično in kratko navedel »razloge« ter vrgel akt na mizo. S tem je bila razsodba pravomočna.

Drugi dan pa je dr. Glaser po zaupnem migljaju vložil predlog za ponovitev obravnave. Temu predlogu je prvi sodnik takoj ugodil; in še isti dan je državni pravdnik umeknil obtožbo, nakar je bil oproščen tudi dr. Glaser. Bilo je to delo predsednika Gertscherja, ki je uveljavil svojo pravičnost zoper prizivni, po svoji večini nemčurski senat. Gertscher torej ni hotel dopustiti, da bi se bila zgodila slovenskim obtožencem očitna krivica.

Drugi slučaj:

N. Bašé, cesarski nadgeometer v Celju, zaveden Čeh in prijatelj Slovencev, je prišel po neki naporni komisiji v konjiškem okraju zvečer ves truden v nemško gostilno v Konjicah, sedel k neki mizici v kot in jedel svojo večerjo. Pri tej priložnosti ga je grdo insultiral neki gospod W., ki je bil znan po svoji sirovosti in je bil že zaradi razžaljenja in tepeža predkaznovan. Bašé je vložil ovadbo zoper nega. V prvi instanci je bil W. obsojen na 14 dni zopora na samo izpovedbo tožitelja. K prizivni obravnavi je obtoženec prignal obilo prič, med njimi dva davkarska uradnika v uniformi. Te priče so vse predrzno pričale, da so bile ves čas navzoče in da je izključeno, da bi bil W. insultiral nadgeometra z inkriminiranimi besedami. Bašé pa je pri prizivni obravnavi rekel, da je takoj, ko je dotični večer prišel v svojo sobo, zapisal besedilo žalitve, da je vsaka pomota na njegovi strani izključena in da prosi za sodno obrambo, sicer bi mu ne bilo mogoče v teh krajih še dalje opravljati svojo službo. Gertscher je, ne brez napora, pripravil prizivni senat do tega, da se je prva razsodba v polnem obsegu potrdila.

V času Gertscherjevega predsedništva – žal, precej kratkega – se je godilo Slovincem precej bolje kakor prej.

Naj vrinem tu še sledeči dogodljaj, tičoč se *Trboveljske družbe*:

Pred kakimi 25 leti je povzročila veliko zanimanje knjiga, ki jo je izdal Francoz Chéradam pod naslovom »La question d'Autriche« (Avstrijsko vprašanje).³² Ta knjiga se je predstavila tudi v češki, ruski in nemški jezik. V nji se je izkazal ta Francoz kot velik slavaljub, ki je pokazal na nevarnost,

pretečo Franciji in Slovanom od strani nemškega cesarstva s tem, da nemški cesar govori o nemški svetovni oblasti (Deutsche Weltherrschaft). Chéradam prihaja do zaključka, da se ne sme pustiti, da bi se Nemčija združila z Avstrijo v eno državo. Temu Francozu, ki je bil posetil tudi Prago in Ljubljano in se je prav zanimal za naše razmere, sem pisal, da imamo na Slovenskem velikansko premogokopno družbo v Trbovljah, katere vodstvo silno preganja Slovence s tem, da vsakemu uradniku in pazniku, kažočemu slovensko mišljene, odpoveduje službo, da gospodarsko občuje kolikor mogoče le z nemškimi tvrdkami in obrtniki, akoravno je *glavnica te družbe v francoskih rokah*. Prosil sem ga, naj v Parizu poizve, kdo so glavni kapitalistični družbeniki pri tej družbi, in naj jih izkusi opozoriti, kako dela njihova družba tevtonskemu življu v prid in Slovencem v škodo. Chéradam mi je prijazno odgovoril, proseč me, naj mu preskrbim imena upravnih svetnikov te družbe. Oskrbel sem jih z Dunaja – bila so po večini francoska imena in poslal imenik Chéradamu. Kak mesec pozneje sem dobil od njega poročilo, da je res glavni del glavnice te družbe v francoskih rokah, ampak v rokah *židovskih* Francozov. Ti pa se ne čutijo Francoze, niso za francosko republiko, a imajo na Francoskem v rokah največja dva pariška časnika, glede katerih je pristavil kot značilno, da ta dva časnika nista nikoli omenila njegove knjige »La question d'Autriche«, dasi se je ta knjiga čitala po vsem svetu. Seveda sem moral po tem poročilu opustiti vsak nadaljnji poizkus, vplivati pri tej družbi na izpremembo njenega postopanja proti slovenskemu prebivavstvu.

VII.

Slovenski jezik v ljudskih šolah

Znano je, kako so se morali Slovenci, zlasti pa narodni ljudski učitelji, že pred letom 1876. bojevati zaradi učenega jezika v ljudskih šolah; od leta 1876. naprej so postajali ti boji vedno hujši. Nemčurska agitacija je izkušala našim kmetom vcepiti prepričanje, da brez nemškega jezika njihova deca ne bo imela prihodnosti itd. Nasprotno so po vsem spodnjem Štajerskem naši govorniki pri ljudskih shodih kakor tudi naši časniki razkladali, kako koristno in neobhodno potrebno je, da se mladina podučuje v materinem jeziku, kar je vselej našlo srčen odmev pri slovenskem ljudstvu.

Nemčurski učitelji so dobivali pod raznimi naslovi nagrade od nemške strani. Ne sme se prehudo zameriti, da se je marsikateri učitelj dal zapeljati po takih nagradah, ker so bile učiteljske plače tačas jako slabe. Pa šele, ko se je dr. Ivan Dečko preselil iz Maribora in vstopil dne 1. septembra 1885 v mojo pisarno za koncipienta, sva se tega vprašanja sistematično lotila. Prevzel je v moji pisarni šolski referat in izdelal za celo vrsto spodnještajerskih občin predloge in sklepe, v katerih se je določalo, koliko let naj se v ljudskih šolah daje poduk izključno v slovenskem jeziku in od katere dobe naprej se sme učiti nekaj ur na teden tudi nemški jezik. Občina za občino je po teh vzorcih sklepala v narodnem zmislu in naznanjala to štajerskemu deželnemu šolskemu svetu, kateri je moral spoštovati te sklepe v zmislu veljavnih šolskih postav.

S tem se je vprašanje učenega jezika v ljudskih šolah precej utrdilo in olajšalo stališče narodnim našim ljudskim učiteljem.

K zgodovini boja za slovensko šolstvo naj navedem naslednji dogodljaj: Biti je moralo leta 1888. ali 1889., ko je krajni šolski svet za šolsko občino celjske okolice sklenil, da se ne sme sprejeti v okoliško šolo noben otrok, ki ni pristojen v ta šolski okoliš. Šolski svet okoliške občine pa je bil takrat žal v nemških rokah in je ta sklep napravil očitno sporazumno s celjskimi nemčurskimi matadorji z namenom, da prisili slovenske Celjane, da bi pošiljali svoje otroke v celjske nemške šole, ne pa v okoliške slovenske. Do takrat smo namreč celjski Slovenci pošiljali svoje fante v okoliško slovensko

šolo, ki je itak bila tudi v mestu.

Nato sem šel k namestniku baronu Kübecku in sem mu stvar razjasnil s pristavkom, da nam ni za kak spor. Slovenci imamo v Celju gotovo več kot 40 otrok v starosti od 6 do 14 let in bi torej lahko dosegli, da nam mora celjska mestna občina sama prirediti zaenkrat vsaj enorazredno ljudsko šolo na lastne stroške. Samo zato, da ne napravljamo mestni občini novih stroškov, pošiljamo svoje dečke v ljudsko šolo občine celjske okolice, dočim hodijo naše deklice v slovensko šolo šolskih sester v mestu.

Namestnik je pripomnil, da se o tem lahko osebno pogovorim z načelnikom krajnega šolskega sveta celjske okolice. Ker pa je zavzemal to mesto takrat neki Slovencem sovražen pisar pri nekem celjskem nemškem odvetniku, sem namestniku odgovoril: »Pardon, eksclenca, meni je velika čast, da Vas smem česa prositi, one osebe pa mi ni mogoče posetiti.« Baron Kübeck me je na to začudeno pogledal in mi obljubil, da se bo za stvar zanimal. Čez nekaj dni je dotični pisar odložil svoje mesto kot načelnik krajnega šolskega sveta za celjsko okolico, nakar se je razveljavil tudi sklep, da bi ne smeli vstopati v šolo celjske okolice drugi, nego zgolj otroci občine celjske okolice. In otroci celjskih Slovencev so, kakor prej, še nadalje hodili v okoliško slovensko šolo.

V to dobo – dr. Dečko je bil koncipient v moji pisarni od 1. septembra 1885 do 1. julija 1891, dokler ni odprl v Celju sam svoje pisarne – spadajo tudi največji boji zaradi okrajnih zastopov.

Kakor znano, so imela pravico voliti v okrajni zastop mesta, trgi ter industrijci po deset članov, ravno toliko tudi veleposestniki in kmetiški volivci; ker je vsaka teh štirih skupin volila po deset članov, je štel vsak okrajni zastop skupno 40 članov. Slovenci smo šteli za svoje deset glasov od kmetiških občin, dva ali tri glasove od trgov Žalec in Št. Jurij in deset glasov veleposestnikov; s tem bi morali imeti od 40 glasov 22 ali 23, torej večino.

Po postavi bi imel voliti v veleposestniški skupini le posestnik, ki plača od zemljišča skupaj s hišnorazrednim davkom vsaj 60 goldinarjev neposrednega davka na leto. Nemška politična oblast pa je pustila voliti med veleposestniki tudi takšne hišne posestnike v spodnještajerskih mestih in trgih, ki so imeli prav malo zemljišča in so šele s prištetim hišnonajemninskim davkom plačevali po 60 goldinarjev letnega neposrednega davka. Proti tej krivici smo se Slovenci pritožili na vsem spodnjem Štajerskem. Prvi so se javili s

pritožbo ptujski Slovenci s slavnim drem. Jurtelo na čelu, ki so sprožili to stvar pri državnem sodišču, pa so bili odbiti zaradi nepristojnosti instance. V Celju in drugod smo spravili stvar do upravnega sodišča, s čimer smo izbrisali iz veleposestniškega volilnega imenika marsikaterega nemškega Celjana, ki je plačeval 60 goldinarjev davka le s prištetjem hišnonajemninskega davka. Zlasti pa je bilo tudi treba pregledati pri večjih kmetih davčne knjige. Posebno pri takih, ki so imeli zemljišča v raznih davčnih občinah, radi česar so plačevali davek na več davkarskih knjižic, je bilo treba reklamirati med veleposestnike tiste, ki so na različnih krajih skupaj plačevali več kot 60 goldinarjev na leto.

Tudi glede te stvari je imel dr. Dečko v moji pisarni poseben referat in pravico, poljubno potovati po okraju in korespondirati. Te svoje naloge se je mladi mož imenitno in uspešno lotil, neutrudljivo agitiral, da smo določili veleposestva, s tem tudi dobili v okrajnem zastopu večino in prevzeli okrajni zastop leta 1889. v slovenske roke. Ta zmaga nam je polagoma dala v roke tudi zastopstvo v okrajnem šolskem svetu, s čimer smo si pridobili večji vpliv na svoje narodno šolstvo. Mojo pisarno so »Deutsche Wacht« in drugi nemški časniki imenovali »rusko pisarno v Celju« in neštetokrat so pisali: »Najhujša sramota je, da se dajo nemške celjske tvrdke zastopati po 'ruski pisarni'!«

Naj navedem neko značilno sejo okrajnega zastopa, ki se je vršila kaka štiri leta po zmagi Slovencev. Pri tej seji je nemški član manjšine Julius Rakusch napadel mene kot načelnika okrajnega zastopa, češ: kako je to, da imamo v proračunu 900 goldinarjev za bikorejo, da se pa v tem oziru nič ne stori, vsekakor zato, ker okrajni odbor, zlasti jaz kot načelnik, o tej stvari ničesar ne razumeva. Odgovoril sem čisto prijazno, da v bikoreji res nisem poseben strokovnjak. Toliko pa si je ves okrajni odbor z menoj vred na jasnem, da, če hočemo vsled prejšnjih sklepov deželnega odbora štajerskega uvesti muricodolsko pleme³³ na spodnjem Štajerskem, ne gre kupovati na leto samo po kake tri bike in tudi te ne naravnost v murski dolini, temveč iz druge roke, morebiti na Kranjskem, kakor je to delal prejšnji načelnik okrajnega zastopa, marveč, da moramo vsako leto kupiti vsaj kakih osem do deset bikov, in to neposredno v murski dolini. Nadaljeval sem: Obrnil sem se kot deželni poslanec na svojega tovariša iz gornjega Štajerskega, na gosp. Turnharta, odličnega živinorejca, in ta mi je nasvetoval, naj pridemo kupovat

plemenske bika ob času, kadar bodo v dotičnih gornještajerskih okrajih živinske razstave. Omenjeni strokovnjak nam je ponudil svojo pomoč pri tem, da pridemo v posest dobrih plemenskih bikov. V zadnjem času sta šla – ne jaz, ker sem to stvar premalo razumel, ampak – gosp. Hausenbichler iz Žalca in Jože Vrečar iz Vojnika, katerima gospod predgovornik vendar ne more odrekati zadostne strokovnjaške zmožnosti, na gornje Štajersko. Ta dva sta s pomočjo gospoda Turnharta nakupila dva vagona bikov, same izvrstne eksemplarje, ki smo jih razdelili med izbrane kmete za pol cene in proti zavezi, da mora rejnik vobče rabiti bika tri leta za oplemenjevanje. Tega postopka se držimo sedaj že drugo leto ter nameravamo v tej smeri nadaljevati. Ker pa smo od rejnikov dobili povrnjenih že polovico naših izdatkov, nismo niti porabili vseh 900 goldinarjev, ki smo jih v to svrho imeli na razpolago po proračunu. »Ako pa bi,« sem pristavil, »gospod predgovornik ali kdo drugi mogel nam svetovati še kak boljši način postopanja, ga lepo prosim za dotične migljaje; če bo kaj boljšega, bomo hvaležno sprejeli nasvet, ker vendar ne gre za to, da bi eden ali drugi imel prav, temveč le za to, da čim boljše prospeva naša živinoreja.« Sicer pa je bil Julius Rakusch tako objektiven, da je v svojem odgovoru izrečno izjavil, da se strinja z mojim pojasnilom.

Pri okrajnih cestah smo znižali marsikateri klanec in na ta način pridobljeni material z drugim vred porabili za nasipanje preglobokih jarkov, in neki voznik mi je rekel, da nam bodo vozniki na večne čase hvaležni za take čine! Pa je tudi res: če se prestrmi klanci na cestah ne odpravljajo, trpi na njih živina in vozilo več, kakor je treba! Po dr. Dečkovem nasvetu je okrajni zastop zgradil tudi novo okrajno cesto od državne ceste pred Gab[e]ljem čez Lavo in državno cesto proti Žalcu, s čimer je omogočil, da so mogli voziti vozniki iz vojniške okolice bliže, kakor skozi Celje, in so se s tem tudi lahko ognili neupravičeni tačasni mestni mitnici v Celju.

Sploh je bil dr. Dečko podjeten, neutrudljiv agitator, zlasti ob času volitev, vedno pa marljiv dopisnik narodnim časnikom, vnet Sokol in izvrsten govornik, ki je znal navdušiti poslušavce. Škoda, da nas je moral za večno zapustiti že 3. novembra 1908 v šele 49. letu svoje starosti!

Štajerska dežela je zidala železnico Celje-Velenje, pa je dobila k tej gradnji od celjskega okrajnega zastopa 40.000 goldinarjev, od šoštanjkega okrajnega zastopa pa 10.000 goldinarjev prispevka. Dala je pa svojo deželno

železnico v zakup južni železnici, kateri je v pogodbi zajamčila, da bo južna železnica imela dohodkov vsaj 75.000 goldinarjev na leto.

Južna železnica pa je na naši lokalki uvedla tako visoke tovarne tarife, da je n. pr. vožnja lesa iz Velenja v Celje na štirih vozovih s konji bila cenejša, kakor če se je blago prevažala v vagonu po železnici. Osebni promet na progi Celje-Velenje je bil nezadosten, ker iz Velenja popoldan ali zvečer ni prihajal sploh noben osebni vlak v Celje. Zato je odšla deputacija, v kateri smo bili: Ivan Vošnjak, kot tačasni načelnik okrajnega zastopa v Šoštanju z baronom Warsbergom in jaz kot načelnik okrajnega zastopa celjskega, na Dunaj. Iskali smo ministra za železniški promet (njegovega imena se ne spominjam, vem pa, da je imel samo eno oko) v državnem zboru. Minister je gotovo že vedel, zakaj smo prišli k njemu, pa je začel takoj sam dobrohotno govoriti – prazne fraze in nato končal z besedami, kakor bi bila avdiencia že pri kraju. Nato pa sem se oglasil jaz: »Oprostite, eksclenca, dovolite, da Vam stvar pojasnim z našega stališča!« Po tem uvodu sem mu razodel, da je celjski okraj prispeval za železnico 40.000 goldinarjev, šoštanjski pa 10.000 goldinarjev. Razjasnil sem mu tarife za osebno vožnjo in promet, kakor jih je bila na tej progi uvedla južna železnica, in pripomnil, da prebivavstvo nima od železnice nobenega haska, ker južna železnica cinično računa tako, da, čim manjši bo promet, tem manj bo izdala na stroških in tem več ji bo ostalo od zajamčenih 75.000 goldinarjev. Minister mi je odgovoril zopet z običajnimi frazami. Nato pa sem ogorčeno dejal, da je to prav »**avstrijski** odgovor« (eine »echt österreichische Antwort«), ki nas nikakor ne more zadovoljiti. In glejte! Minister mi je prikimal, rekoč: »Da haben Sie recht, das war eine österreichische Antwort!«³⁴ Nadaljeval sem: »Prebivavstvo ima pravico **zahtevati** temeljito remeduro; ker ima ministrstvo pravico in dolžnost, nadzorovati koncesionirane železnice, ima tudi dolžnost, zahtevati od južne železnice, da prenaredi tarife in vozni red tako, da bo vodila nova železnica promet uspešno za prebivavstvo krajev, katerim je namenjena.«

Medtem je pristopil k naši skupini baron Hackelberg, graščak iz Sv. Pavla v Savinjski dolini in tedanji državni poslanec.³⁵ Tudi njega je prešinila nejevolja in je pristavil, da je škandal, da so »napravili kozla za vrtnarja« s tem, da je dala štajerska dežela našo železnico v zakup južni železnici, našim konkurentom. Končno nas je minister poslal k »referentu«, dvornemu svetniku Vrbi, ki je natanko zapisal naše pritožbe in zahtevke. Konec je bil ta,

da je država prevzela vso imenovano železnico od dežele in polagoma uvedla za tisto dobo primerne tarife in ugodnejši vozni red.

Leta 1897. sem nekoč posetil markiza Bacquehema,³⁶ tačasnega namestnika za Štajersko. V razgovoru se je pritožil, da pri političnih uradih v južnih krajih dežele ni slovenskega jezika zmožnih praktikantov, da pride toliko slovenskih spisov na namestništvo, da bi se že tam rabili trije slovenski uradniki. Odgovoril sem, da dovršuje celjsko gimnazijo z maturo sedaj, žal, dosti manj Slovencev kakor v prejšnjih letih zato, ker nekateri profesorji nagajajo Slovincem. Na primer, če slovenski dijak pri tabli računa in se vrine pomota, profesor molči, pusti ga dalje računati, in če dijak končno, ko je tabla polna številčk, opazi, da mora biti kaka pomota, in je ne more seveda takoj najti, mu profesor ukaže odstopiti, nakar mu da slab red. Ako pa nemški dijak pri tabli napravi pogrešek, ga profesor takoj opozori, dijak popravi račun sproti in uspeh mu je zagotovljen. Drugi primer: Pri razlaganju vrine profesor včasih kaj takega, kar se ne nahaja v knjigi. V prihodnji uri vpraša sprva slovenske dijake to, kar je sam dodal, in jih po navadi slabo razreduje, ker ne vedo vselej dobro odgovoriti. V drugi uri, kadar je stvar že prežvečena, vpraša tudi nemške dijake dotično stvar. Tretji primer: Mojemu sinu, takrat sedmošolcu, je nemški profesor pri zadnji latinski šolski nalogi zaukazal, da naj sede v prvo klopi na kraj. Profesor je med tem, ko je sin prevajal in zapisaval stavek za stavkom v latinščino, vedno stal ob njem in pogledoval v njegov zvezek, kar je seveda moralo sina vznemiriti in jako motiti pri tem težkem delu. Komaj pa je bil dijak zapisal zadnjo besedo, mu je profesor izpulil spis iz rok, ne da bi mu ga pustil še enkrat prečitati in mogoče kaj popraviti. In zares: v zadnjem stavku je bil dečko napravil napako, očitno le zaradi naglice – zapisal je »esse« (biti) namesto »est« (je) – in to je bilo šteto za napako. Fant iz latinščine ni dobil v izpričevalu reda »pohvalno« in iz tega vzroka ni bil odličnjak, za kar mu je šlo. Pristavil sem tudi markizu, da sem sina tolažil, ko mi je to povedal, rekoč, da nazadnje je to vseeno, če je odličnjak ali ne, saj se ni on osramotil, ampak le dotični profesor samega sebe. Naposled me je ekscelenca, ki je bil očitno ogorčen, vprašal za imena dotičnih profesorjev, a jaz sem odklonil odgovor, rekoč, da ne nameravam denuncirati, ampak le prositi pomoči za naše dijake.

Kak teden pozneje me je posetil gosp. Končnik, ravnatelj celjske gimnazije: »Gospod doktor, Vi ste imeli razgovor z ekscelenco namestnikom

o celjski gimnaziji.« »Da, gospod ravnatelj, če želite kako pojasnilo, Vas moram sprva vprašati, če se želite razgovarjati z menoj uradno ali privatno.« Ko se je odločil za privatni razgovor, sem mu vse, kar sem govoril pred namestnikom v Gradcu, ravno tako povedal ter tudi odklonil navedbo imen prizadetih. Zavratna gonja proti slovenskim dijakom pa je odslej za dalje časa izostala.

VIII.

Nekaj o zasebnih doživljajih v moji moški dobi

Kot odvetnik v Celju sem bil sicer preobložen z duševnim delom, vendar nisem zanemarjal tudi telesnih vaj. Bil sem neutrudljiv plesavec; plesal sem posebno pri čitalniških plesih tudi z manj vabljivimi damami zato, da bi nam ostale zveste članice. Vrhutega sem bil dalj časa v Celju najboljši drsavec na ledu. Hodil sem na zlete, na lov in bil dober plavač. Vsako leto sem hodil vsaj na 14 dni v planine, pozneje z rodbino na Bleško jezero in drugam. Bil sem s svojim svakom W. na Velikem Venedigarju,³⁷ na katerega sva plezala od južne strani in se ž nega vrnila po severni strani. Na povratku sva hodila vsak s svojim tirolskim vodnikom po snegu, pri čemer smo bili vsi štirje navezani drug na drugega na dolgi vrvi. Vodnika sta naju opozarjala, da hodimo zdaj čez globoko zasuto dolinico, katera je koncem avgusta navadno brez snega, tako da se mora hoditi tačas po skalah na eni strani navzdol, na drugi pa navkreber. Kmalu sta pa vodnika zapazila, da se že vleče ozka razpoklina po snegu navzdol, kar kaže, da se sneg že vseda. A vendar sta svetovala, da gremo čez ta snežni zamet. Prvi je bil moj vodnik, ki je moral čez omenjeno razpoklino. Da bi se mu nič ne primerilo, smo se ostali trije vsak tako daleč drug od drugega, da je bila vrv med nami napeta, postavili s palicami in z nogami tako trdno kot mogoče, in moj vodnik je prišel srečno na drugo stran. Bil sem zdaj jaz na vrsti, moj vodja se je »zasidral« onkraj razpokline, ostala dva zadaj za menoj. Ko sem začel hoditi čez sumljivo mesto, sem prijel svojo dolgo planinsko palico z levo roko po sredi, jo stisnil v levi bok in pri hoji nagnil svoj telo na levo stran. Kakor blisk sem se naenkrat pogreznil v sneg; leva noga je bila prelomila snežni pokrov in je visela navzdol, jaz, pa sem ležal na *svoji palici*, ki je ležala povprek čez luknjo... Mnogo snega se je vsulo pod menoj v prepad, jaz pa sem vzdignil svojo prosto desno nogo, s kolebom izvlekel drugo nogo iz luknje in se nekaj časa valil po snegu proti svojemu vodniku, ki je lepo nategnil vrv, dokler nisem končno stal zraven njega.

Zdaj sva stala dva moža takraj, dva pa onkraj razpokline, dočim je bila v sredi luknja, ki je bila dosti široka, da bi lahko vse moje telo izginilo v nji. In

ne vem, če bi ne bil s seboj potegnil vseh svojih tovarišev, ako bi bil s takim naglim sunkom padel navzdol, ker bi se v tem slučaju še obilo snega vsulo pod menoj in nad menoj. Tako me je pa moja dolga palica, katero sem napol instinktivno, napol s preudarkom stisnil v bok, rešila, da je ostalo moje telo nad snegom. Nato smo po nasvetu vodnikov vsi štirje »zavezanci« hodili dva na eni, dva na drugi strani razpokline navkreber, dokler nista prišla tudi še moj svak in njegov vodja srečno čez nevarno razpoklino in nazadnje vsi štirje dol v Pinzgau.

Še neki drugi doživljaj, ki pa spada še v mojo mladeniško dobo, naj navedem:

Ko sem se bil sešel s prijateljem Pavlom Turnerjem v Ischlu, jaz kot učitelj pri knezu Kinskem, on pri omenjenem londonskem bankirju, sva se dogovorila, da greva na »Zwieselalm«, planino, ležečo na zapadni strani Ischla. A Turner je v zadnji uri odpovedal, ker je bil zadržan; zato sem šel sam. Prišel sem menda ob štirih popoldne do podnožja gore in vprašal neke moške, ki sem jih tam srečal, katera pot vodi na vrh. Pokazali so mi neko izhojeno pot na levo navzgor. In to pot sem tudi ubral, dasi sem opazil, da so se možakarji med pogovorom držali nekako na smeh.

Prav dolgo sem hodil po hosti navkreber; končno sem prišel v planinsko koč, v kateri je gospodinjala stara dekla. V tej koči sem najprej izpil malo mleka, nato pa sem deklo vprašal, če pelje ta pot na vrh. Ona pa mi je dejala, da se po tej strani sploh ne da priti na vrh. Pred kočjo je bil sicer še pašnik, a takoj nad njim se je dvigalo golo skalovje, gladko in strmo prav do hrbta. Hrbet nad skalovjem pa je bil obraščen z drevjem, višji z ruševjem. Očitno se je videlo, da se je morala zemlja na vzhodni strani tega brega pred bogve kolikimi leti odlomiti in v podobi plazu zdrčati po tem gladkem skalovju navzdol.

Ko sem ponovno vprašal deklo, če se res ne more priti od te strani na vrh, je končno dejala, da se že dobe lovci, ki tudi odtod pridejo navzgor. Od teh lovcev da je čula, da se je treba na skalovju držati vedno bolj na desno stran. V ostalem pa mi je ponovno svetovala iti nazaj. V svoji neumni predrznosti sem jo mahnil dalje. Sprva skalovje ni bilo prestrmo; skoro nato pa sem se moral spustiti na vse štiri. In res sem se vzpenjal više in više. Rob je postajal polagoma strmejši in strmejši. Na koncu sem moral, da bi ne zdrčal nazaj, leči in se z rameni potiskati dalje. Začel sem že nekoliko drsati nazaj, zato

sem legel gladko na tla ter pritisnil roke, noge in glavo na skalo, s čimer sem srečno ustavil drčanje. Dalje časa se nisem upal geniti – pa kaj sem hotel? Nazaj se spustiti? Na kaj takega ni bilo misliti, ker bi bil zdrčal s preveliko naglico. Imel pa sem še vedno kakih 30 metrov do vrha, kamor me je vabilo močno zeleno ruševje.

Hvala Bogu, da sem ostal pri vsem tem izredno miren. Prav po malem sem se zopet začel potiskati naprej kakor kača. Nisem vzdignil ne rok, ne drugega života od tal, temveč po skali sem gibal s prsti in rameni, z životom in nogami polagoma naprej, zdaj z enim udom, zdaj zopet z drugim in na ta način plezal prav počasi v desni smeri navzgor, kakor mi je svetovala dekla. Drobní pesek, ki je ležal po skali, je povzročal, da rob ni bil pregladek. Naposled – in to je bil najslajši trenotek – vendar zgrabim z desnico debelo, dobro ukoreninjeno vejo ruševja nad seboj, nakar se kot dober telovadec z enim samim kolebom potegnem z gladke strmine. Skoro nato ležim kaka dva metra od vrha v gostem ruševju. A sedaj nastopi huda reakcija. Mahoma se začnem hudo tresti po vsem životu – hud živčni napad! Danes ne vem več presoditi, kako dolgo je trajal. Moja narava me je s tem opomnila, kakšno nevarnost sem prestal. Bil pa je to edini živčni napad v vsem mojem življenju.

Končno sem se povzpel po ruševju in po planinskih pašnikih na podolgasti vrh planine Zwiesel. Ker je bila krasna noč in polna luna, nisem hotel spati zgoraj, ampak sem na drugi strani po lepih potih odšel navzdol v Strobl na Wolfgangovem jezeru in odtod došel ob treh zjutraj nazaj v Ischl.

Koncem leta 1894., ko je novo ustanovljeno »Slovensko planinsko društvo« v Ljubljani sklenilo izdajati časnik »Planinski vestnik«, me je vodstvo tega društva naprosilo, da spišem za ta list nekaj iz svojih turističnih spominov. Odzval sem se temu povabilu in spisal svoje »*Spomine na Skuto*«, ki so bili objavljeni v prvi številki »Planinskega vestnika« z dne 8. februarja 1895. Naj jih tukaj ponovno objavim:

»Imam opraviti v Gornjem gradu, pa bi se rad kake tri dni mudil v Solčavskih planinah – kakovo pot pa mi ti nasvetuješ?« sem vprašal meseca julija leta 1879. v Celju nekega prijatelja, imenitnega turista.

»Če dopoldne v Gornjem gradu opraviš,« je dejal, »se lahko popoldne pelješ po okrajni cesti na Kranjsko do Bistriške doline, potem prideš peš do hiše slavnega vodnika Uršiča, tam prenočiš in kreneš drugi dan na Skuto,

odtod pa po Turskem Žlebu na Okrešelj in k Plesniku v Logarjevo dolino ter čez Ljubno v Mozirje. Skuta je baje 'nekaj težavna', pa kakor tebe poznam, ne bo nič prehuda zate.«

Ker mi do takrat pomen besede »težaven« v turističnem oziru še ni bil docela znan, sem se takoj zahvalil za nasvet in sklenil, da se bom ravnal po njem.

Prišel sem z malo vrečo prav dobre volje proti večeru do Uršiča, precej majhnega in krepkega moža, starega kakih 40 let, kateri me je prav prijazno sprejel, pa se nekako čudil, da nisem s seboj imel niti planinskih čevljev, niti visoke palice. Dal mi je koruznih žgancev z mlekom za večerjo, za spavališče pa mi je odkazal posteljo v ravno dovršeni, prav čedni lovski hiši zraven svoje koče, ker sem se čez malo ur prebudil bolan v želodcu in glavi. Po vsej pravici sem to bolezen pripisal nezdravemu vzduhu od novega, še mokrega zidovja. Prav rad sem zatorej zapustil svoje ležišče ob eni uri zjutraj, ko me je prišel moj vodnik klicat. Na svojo bolezen se nisem oziral, češ, da me bo sveži zrak skoraj popravil, in tako sva kmalu korakala sprva pa vedno ožji dolini, potem pa na desno po jako strmi poti navzgor.

Ne prej ne slej nisem videl kaj čevljem svojega vodnika enakega: podplati so bili leseni, popolnoma ravni, iz njih pa je molelo kakih 20 črez palec dolgih ostrih žrebljev. Moj tovariš se je seveda ogibal mehkega pota, da ne bi kje obtičal, po skalovju pa je ubiral vsak njegov korak prav čudovito godbo. Včasih si mislil, da čuješ škripati sto rodih koles težko naloženih voz.

Stopivši na prvi višini iz hoste, gleda vodnik po planinskem svetu, kateri se je zdajci razgrnil pred nama, in kažoč proti nekemu planinskemu pašniku, pravi: »Divje koze!« Jaz gledam in gledam, pa ničesar ne vidim. Šele ko je prav po lovsko natanko meril s svojo palico in ko sem za njegovim hrbtom ob palici motril, zagledam tri rjave pike, po katerih sem pa šele, ko so se začele premikati, spoznal lovca tako zaželene divje koze.

Naprej gredoč sem ravno razkladal svojemu radovednemu tovarišu nekaj, o čemer me je bil vprašal, ko prideva do prvega sitnega mesta. Zgoraj strmina, spodaj prepad, pot prav ozka in od vode ter mraza razjedena.

Uršič hitro prestopi nevarni, kakih 15 korakov dolgi prelaz. Onkraj se obrne in me pozorno opazuje. Namah sem spoznal, da me hoče zdaj izkušati o mojih turističnih zmožnostih. Sigurno stopaje po tej kočljivi poti, sem kolikor mogoče hladno nadaljeval svoje pripovedovanje, dokler nisem bil

onkraj prepada poleg vodnika. »Gospod, z Vami pa že pojdem, kamor boste hoteli!« se je glasila njegova pohvala. –

Že gredoč po hosti je moj zgovorni vodnik nekajkrat omenil, da pelje prav siten del najinega pota »na sekret« in da bova, če prideva srečno tam mimo, potem dolgo imela najlepšo pot.

Na moje vprašane, kaj pomeni ta beseda, je izkušal kraj opisati, pa se je pretrgal z besedami: »Boste že sami videli!«

Naprej gredoč mi naznani vodnik, da se bližava »sekretnu«. Bila sva namah pri navpični steni. Grozno globoko pod nama se je videla še napol v temi hosta smrečja, pot pa se je skoraj vodoravno vila tik pod steno in nad prepadom, kak čevelj široka, pa drugače prav dobra, tako da sem popolnoma mirno hodil za vodnikom po tem prezanimivem kraju.

Mahoma pa neha pot, kakor bi jo odrezal, namesto ne pa se vzdiguje pred nama nova, prav strma gladka stena.

»Vidite, to je sedaj sekret! Čez to steno morava navzgor, potem pa pojdeva dolgo po najlepših pašnikih. Pride se pa že gor, saj so v pečino zabite železne kljuke, za katere se človek lahko drži. Le gledal bom, če jih pozimi ni mraz zrahljal.« Takoj zagrabi Uršič nad seboj takšno kljuko, jo trga, se zasuče, ropotaje s cokljami, navzgor, poprime višje drugo kljuko, pa vpije: »Le za menoj, gospod, ravno tako naredite kot jaz. Pa mi dajte svojo palico, da boste imeli proste roke.« Na trebuhu preko silno strme strehe plazečemu se, mi pomoli v višini svojih nog roko, v katero mu pomolim palico, nakar odločno začnem plezati in se vlačiti za njim, poprijemajoč vselej tisto kljuko, ki jo je ravno on izpustil.

Tako pridem kakih pet sežnjev višje. Zdaj pa kljuk ni bilo več. »Gospod, za to travo se lahko držite, ta ne izpusti!« zakliče vodnik nad menoj. V dokaz začne trgati šopek trave, katere posamezni šopi so se kakor nalašč prikazali tuintam v malih pečnih razpokah. In – kaj se hoče? – plezal sem in se popenjal za njim, zanašajoč se na žilavost trave in na svoja kolena, s katerimi sem se porival naprej. Srečno sva prelezla hudo pečino. Zadovoljno sede Uršič na zelen pašnik, ki se je v položnem vzponu razprostiral pred nama. Blizu prepada pa je štrlela velika skala kakor pomol čez zemljo. Pod to skalo je bilo vse poteptano in blatno kakor v živinskem hlevu, in v tem naravnem zavetju so se nahajali nenavadno veliki kupi ekskrementov divjih koz. Sedaj sem vedel, odkod prihaja ime »sekret«. Po specialki se nahaja ta »Skrat«

2047 m visoko.

Stopala sva kako poldrugo uro po sočnem planinskem pašniku, po katerem se po Uršičevem zatrdilu ni še nikdar pasla domača živina. Medpotoma sem našel v travi ptičje gnezdo s tremi rjavimi, svetlo poškropljenimi jajci, velikimi kakor golobja jajca. Gnezdo sem seveda pustil lepo v miru. Višje gori mi je kazal Uršič zanimivo luknjo v zemlji, merečo v premeru okoli enega in pol čevlja. Iz te luknje je pihal oster, silno mrzel veter, in če si glavo pomolil nad luknjo, si slišal iz notranje globine votlo tuljenje, znak, da je znotraj velikanska votlina. Dolgo pa nisem smel poslušati te čudne godbe, ampak sem moral kmalu odmekniti svojo potno glavo od premrzlega piša.

Imela sva zdaj pred seboj na zapadu Grintavčevo strmino, proti severu pa sva se bližala strmim pečinam, iz katerih je molela kakor top rog Skuta. Pred temi pečinami pa je bilo mnogo večjih in manjših snežnih planjav. Vodnik mi je zagotavljal, da je to leto za mesec julij še nenavadno mnogo snega (ali, kakor je on dejal, »snieha«). Stopaje po prvem, ne prestrmem snežnem polju, mi je pravil, da je tod poleti sicer čisto dobra, suha pot. Kmalu pa prideva k dosti strmejšim snežnim streham. Sneg je bil precej zmrzel in trd. Navadno se ga je vodnik ogibal ter lazil po vseh štirih z menoj po skalovju, le nekaterikrat, če je bila pečina pregladka in prestrma, sva stopila tudi na sneg.

Vselej me je zvesti tovariš resno svaril, naj po snegu počasi in previdno stopam za njim, ter je pred vsakim korakom po dva- ali trikrat, teptaje s cokljo, napravil stopnje, po katerih sem se molče jako počasi za njim pomikal navzgor. Dokler sva korakala po taki gladki, spolzki strmini, ni nehal svariti, pri plezanju po skalovju pa je bil dosti manj skrbljiv zame, smatrajoč hojo po zmrzlem snegu po vsej pravici za nevarnejšo.

Tuintam mi je z zadovoljnostjo pokazal rdeča znamenja na pečini, napravljena po mnogozaslužnem Frischaufu, ter me s tem prepričeval, da sva na pravi poti. Pravzaprav pa o kaki »poti« ni moglo biti več govora, ker je bila pod snegom skrita. Zadnjo uro sem skoraj ves čas lazil po pečinah po vseh štirih brez palice in brez suknje, katere obe mi je nosil moj postrežljivi tovariš.

Nisem mogel dovolj občudovati spretnosti in predrznosti svojega vodnika. Lazil je naprej kakor veverica. Nekaterikrat je, kolikor je mogel, objemal kako predebelo, gladko navpično skalo, nastavljal noge na gladki kamen, črr, črrr, črrr... so praskale cikle po skali hitro druga za drugo, zgoraj pa se je po

vseh štirih naglo pomikal naprej. Hipoma se je z rokami prijel za kak eden do dva sežnja višji rob ter se zlahka postavil nanj – samo naglo praskanje z žebli po gladki steni je dvigalo njegovo telo. Ne vem, če je mnogo hribolazcev videlo kaj enakega.

S smehom je poslušal moje občudovanje, pa kmalu je kam sedel ali legel in mi roko ali tudi palico pomolil navzdol, da mi je tako pomagal lezti za njim.

Nazadnje prideva čisto v megli na top vrh. Uršič mi razodene, da sva na *Skuti*.

Žal, da so se zadnje pol ure pod vrhom začele poganjati okoli naju megle, in poleg tega mi je veselje precej kratila še moja bolezen. Želodec se mi je prehudo uprl proti ogljikovi kislini, katero sem vdihaval ponoči od svežega apna.

Večkrat sem se moral na poti ustaviti in počakati, dokler se ta spor ni podel, in še na vrhu po tolikšnih težavah mi je kratil ta revolucijski želodec moje veselje, sicer pa na vrhu zadnjikrat. Preden sem odšel s Skute, me je črna kava ozdravila in pokrepčala, in megla je bila vsaj toliko milostna, da je tuintam zapustila glavo Skute ter mi dovolila gledati v globine okoli sebe in občudovati velikansko in grozno skalovje pod Babo in Ojstrico. Uršič mi je izkušal imenovati vrhe, sedla in doline, pa le malo sem si mogel predočiti svet, ker so bili kraji, proti katerim je kazal, večinoma v sivi megli.

Čez pečine sva lezla po isti poti nazaj, samo poiskala in izkoristila sva tista snežna polja, katera niso bila prestrma in na podnožju brez nevarnosti. Po Uršičevem nauku sem namreč zajahal svoje zavihana ogrinjalo in se, držeč sprednji konec proti prsim, spustil po teh saneh navzdol. On pa je, stoječ in na palico oprt, drčal za menoj. Pod vrhom Skute pa sva krenila na levo, in v tem delu poti imam neki prizor še živo v spominu. Morala sva namreč čez leden potok, ki je padal kaka dva sežnja nižje v grozen prepad. Led je bil večinoma prav gladek in ne raven, nego nagnjen proti prepadu.

Obstal sem in se hotel posvetovati z vodnikom, on pa je bil s svojimi cokljami kmalu na oni strani in mi je samo dejal, naj grem za njim. Ko sem koračil čez to spolzko, ledeno, kake štiri metre široko ploščo brez vseh pripomočkov – moja palica ni imela niti ostrega konca – tedaj me je edinokrat za trenotek prešinil strah, vendar pa sem korakal počasi in tako previdno kot mogoče ter srečno dospel na drugo stran. Da mi je na tem ledu

spodrknilo, ne verjamem, če bi se bil mogel dvigniti na noge pred prepadom.

Morala sva zopet brez poti navzgor do nekega sedla in po pečinah navzdol na severni rebri Skute.

Na tej plati je bilo vse v snegu razen strmih pečin, in Uršič je dejal, da dvomi, če je mogoče priti po tem obilnem snegu do Kamniškega sedla. Šel je do najbližjega vrha pregledovat. Nato se je vrnil in rekel odločno, da ne bo mogoče izvršiti nameravane poti. Pristavil je, da bo najbolje poiskati si na tej severni strani pot v *dolino* (čez Žmavčarje) in se vrniti na njegov dom v Bistriški dolini.

Seveda sem se temu nasvetu vdal brez ugovora, in šla sva zopet na delo.

Pod skalovjem, na katerem sva stala, se je razširjala navzdol le ena, več kot štiri kilometre dolga in silno široka snežna planjava. Ker pa so kamenite stene segale v velikem polkrogu navzdol, se je tudi gornji rob snežne planjave zraven stene nižal polagoma navzdol.

Snežna stena je bila na vsej dolžini okolo tri četrtnine metra odstopila od pečine, ker se je bila ob nji raztopila. Sneg je bil od kraja nekako tri do šest metrov debel, pa tudi podjeden.

Uršič je dejal, da po tej strmi snežni planjavi ne moreva navzdol, in pristavil, da se morava spuščati navzdol vedno blizu snežnega roba po skalah. Pokazal je na daljnji spodnji konec snežnega roba v dolino, na tamkajšnjo zeleno trato in na smreke, katere so se videle od najinega sedeža liki igle, in je pripomnil, da je druga leta, kadar ni snega, vsa pot tod navzdol *prav lahka*.

Zdaj se je začelo novo, in sicer najtežavnejše plezanje: on naprej, vedno hvaleč mene, kakor da bi se bal, da bi jaz ne izgubil poguma, jaz pa za njim čisto malomaren proti vsaki nevarnosti.

Nekoč, ko nisem vedel dalje navzdol, je bil Uršič namah blizu tri metre pod menoj. Ukaže mi sesti na kameniti nos, ki je molel iz stene, potem pa sem se moral preobrniti na trebuh. Noge so mi visele navzdol – kam so mi visele, še videti nisem mogel. Moj tovariš pa zavpije: »Le spuščajte se še navzdol! Kmalu bom imel Vašo nogo in jo vteknil v vdolbino.« In spuščal sem se navzdol ter zraven krčevito stiskal zakrivljene prste ob skoraj gladki kamen. A še vedno je vpil Uršič: »Le še malo nižje denite desno nogo, jo bom takoj imel.« In ko sem se samo še s prsmi in z glavo tiščal ob kamen, je njegova roka zgrabila mojo nogo ter jo porinila na nekakšno podlago. Ko sem se prepričal, da drži, sem se po njegovem ukazu dalje znižal s telesom.

On mi zasadi drugo nogo niže, in kmalu sem zopet stal poleg njega kraj snežnega roba.

Zdaj pa je postala pečina popolnoma navpična in gladka, tri četrtine metra daleč od ne pa se je zvijal snežni rob navzdol. Ako bi na skali ostala, ne bi nikoli več mogla priti dol na snežni rob. »Kaj pa bo zdaj?« vprašam. – »Oh, z Vami bo to lahko šlo!« se mi je laskal. Rekši skoči z obema nogama hipoma od skale čez prepad na snežni rob ter mi pomoli roko nasproti. Jaz stopim ž njegovo pomočjo kraj nega na sneg, nato se on obrne s hrbtom proti pečini in, kakor bi trenil, je že slonel na nji ter upiral noge na snežni rob. Pod njim pa je zijala tista že opisana globina, katera se je bila napravila vsled raztopljenega snega ob pečini. Zdaj mi zopet pomoli roko, da ga posnemam, in že sva oba podpirala s svojima hrbtoma potrpežljivo steno. Nasmejem se mu, kaj namerava. »Le čakajte!« je dejal, se začel premikati s hrbtom in praskati z nogami, s čimer se je spravil za kakšnega pol metra niže od mene. Zopet mi da roko in mi pomaga, ko mu sledim, in kmalu sem bil kraj njega. Nato se zopet on pomika s hrbtom in z nogami, pa spet jaz. In prišla sva po tem gotovo izvirnem načinu vedno niže in dalje, dokler nisva skrbno s hrbtom obrisala cele, več ko 15 sežnjev dolge stene ter spet našla na skali razpoklin in robov, katere sva z veseljem pozdravila.

Naposled srečno dospeva na toliko zaželeno trato, odkoder je naju peljala zložna pot v Bistriško dolino na Uršičev dom. Po kratki okrepčavi sem se poslovil od svojega vodnika tako presrečno, kakor od najzvestejšega prijatelja, ter dospel pozno zvečer v Kamnik.

Drugi dan sedem popoldne v Ljubljani na brzovlak v kupe drugega razreda v isti obleki, v kateri sem bil prišel od Skute.

Meni nasproti sedi elegantna dama s svojim soprogom. Kmalu zapazim, kako me ogleduje od nog do glave, in zabavalo me je, kako je njen obraz kazal vedno več osuplosti. Pa ni čuda: Moji čevlji so bili oglodani, suknja in hlače, akoravno vse precej novo, pogosto natrgane, moje roke polne krvavih prask. Če sem se le genil z nogo ali roko, vselej je dama na meni zopet našla kako novo hibo. Drezala je svojega moža ter mu nekaj šepetala na uho. Z očmi me je vpraševala, kaj vse to pomeni, jaz pa sem se s tihim nasmehom obrnil od nje ter zadovoljno gledal Savinjske planine, ki so se bleščale v najlepšem sončnem žaru. Naposled začne njen mož z menoj pogovor. Prav prijazno mu odgovarjam. Kmalu se jame tudi gospa vtikati v razgovor in po

ne dolgem uvodu plane name z vprašanjem: »Ne zamerite, gospod! Kje ste bili!« Šele po prav presrčnem smehu, ki se ga nisem mogel vzdržati, sem pokazal na Savinjske gore ter jima pripovedoval nekaj svojih planinskih doživljajev, dokler se nismo ločili v Celju.

Naj pri tej priliki, ko govorim o svojem turizmu, opišem še neki svoj *doživljaj na Bleškem jezeru*.

28. julija 1891 sem stal z nekim gospodom na vzhodni strani grajske kopeli na Bledu, čakaje na svoja dva fanta, izmed katerih je imel eden 13, drugi 11 let. Dečka sta se še v kopeli oblačila, ko sem zapazil, da je ena dveh dam, ki sta v jezeru daleč od brega plavali, prehitro po vodi grabila z rokami, tako da sem tovarišu pripomnil, da se mi zdi, da slabo plava. Ker pa njena tovarišica ni dala nobenega znamenja, da bi bila kaka nevarnost, nisem ničesar ukrenil, vendar pa dobro pogledal verigo, s katero je bil na bregu pred menoj navezan čoln, in sicer prav rahlo in brez vesla. Ko se zopet ozrem po omenjeni dami, vidim, da se ubožica ravno potaplja. Bliskoma odvežem čoln od brega, ga sunem v smer proti dotičnemu mestu, skočim v čoln ter v najhujšem diru letim na sprednji konec čolna. Nato vržem od sebe klobuk in suknjo ter se zaženem v vodo, takoj krepko plavaje, tako da sem bil namah daleč zunaj v jezeru. Tam zagledam damo kak meter globoko pod seboj, jo zgrabim z levo roko sprva za ramo, potem za zgornji del lehti, ter jo držim z iztegnjeno levo roko od sebe v toliki višini, da so njena usta že bila zunaj vode. To sem storil, ker sem se bal, da bi me ne zgrabila in ovirala pri plavanju. Plaval sem z drugo roko proti stopnicam damskega oddelka; noge so se mi pogrezale navzdol, ker so jih škornji z mojim lovskim lodnom³⁸ vred že preveč težili. Tako sem se pomalem bližal stopnicam. Končno pa je bila vendar kopališka strežajka tako pametna, da je vrgla proti meni rešilni pas iz kavčuka, katerega sem se kmalu oprijel, posadil pod damo in srečno dospel ž njo do tistih stopnic, odkoder jo je nebrojno ženskih rok zgrabilo in jo, podpirano od mene, potegnilo k sebi. Jaz pa sem skozi damski oddelek stopil v moški oddelek, in glej: vsi gospodje, ki so prej plavali po jezeru, so se, čim so bili opazili razburljivi prizor, namesto, da bi mi bili prihiteli na pomoč – bili rešili na suho. In šele zdaj so mi nekateri pomagali sleči mokro obleko in obutev. Neki 18letni židovski mladenič pa je, kažoč na zlato verižico na mojem prsniku, zavpil: »Pa, gospod doktor, kako da ste z zlato uro vred skočili v vodo, kaj bi bilo, če bi jo bili izgubili!« Zagotovil sem mu, da tudi,

če bi pri tej priliki izgubil 12 zlatih ur z verižicami vred, bi tega čisto nič ne obžaloval, tako sem bil prevzet od radosti, da sem rešil dami življenje.

Dotična dama je bila odgojiteljica pri neki dunajski bogati rodbini in je bila Francozinja iz Lyona. Kopala se je s svojo gospo in obe sta se bili obesili na verigo čolna, na katerem ju je neki gospod vlekel daleč vun na jezero ter ju tam s čolnom zapustil, dasi mu je odgojiteljica, kakor mi je pozneje povedala, zagotovila, da ona ne zna dovolj plavati.

V trenutku, ko so jo bile zapustile moči in je menila, da je izgubljena, je omedlela, tako da o tem, da se je potapljala, in o rešitvi ni vedela ničesar. K zavesti je šele prišla, ko je že stala v kopališču med damami. Za njo je bila velika sreča, da je omedlela prej, ko je izginila pod vodo. Zategadelj je že nehala dihati pred potapljanjem in ni nič vode dobila v pljuča. Zato se menda tudi ni prehitro pogreznila v globočino, iz katere bi jo bil težko mogel kdo še živo rešiti. Ta moja sodba se opira tudi na dejstvo, da po njeni zatrditvi ni čutila nobenih bolečin v prsih, ko se je prebudila iz omedlevice. Bila pa je gotovo tudi sreča za mene, da ženska ni bila pri zavesti, ko sem ž njo plaval. Ako bi bila pri zavesti, bi me bila najbrže zgrabila ter več ali manj ovirala pri plavanju, in bogve, če bi se ne bila stvar žalostno končala – za oba.

Od kranjske vlade sem dobil za to rešitev prav laskav pohvalni dopis z dne 8. avgusta 1891, št. 1979, podpisan od tačasnega deželnega predsednika barona Winklerja. O dogodku je prinesla poročilo tudi uradna »Laibacher Zeitung«.

Pri tej priliki naj o svojih izkušnjah kot plavač pripomnim še to-le:

Kot mladenič sem nekoč plaval proti vetru. V trenutku, ko sem ravno, dihaje skozi usta, potegnil zrak vase, mi je bliskoma majhen val pokril usta, tako da sem namesto zraka potegnil v svoja pljuča vodo. V istem trenutku začutim neizmerno bolečino v prsih in hudo onemoglost v rokah ter nogah, vendar pa se nisem vznemiril. S težavo in polagoma plavajoč sem srečno došel na suho. Tam pa sem se prav dolgo časa zvijal in kašljal, da sem spravil vodo zopet iz pljuč. Odstistihmal tudi vem, kaj je ponajveč vzrok, da dobri plavači nekaterikrat hipoma utonejo. Ljudje pravijo o takih slučajih, da jih je prijel krč, pa si mislijo, bogve kaj je s tem krčem. Jaz pa sem prepričan, da v prav mnogobrojnih slučajih plavač utone zaradi tega, ker nepričakovano dobi pri dihanju namesto zraka val vode v pljuča, in sicer v taki množini, da čisto onemore – seveda je to tudi krč, pa iz drugih vzrokov, kakor si to

tolmačijo ljudje, celo medicinci. Naj se le pomisli, koliko kašljanja in sitnosti ima človek, če mu pride le nekaj kapljic tekočine v sapnik, namesto v požiralnik! Koliko huje pa je, če zaide cel val tekočine v pljuča!

»Zum Pischatz«. – Ta naslov sem čital na svojem potovanju po Švici kot napis na visoko nabiti kažipotni tablici poleg gradu, ki stoji na levem bregu reke Rene, tik slapa »Rheinfall von Schaffhausen«. Šel sem po nakazanem potu po serpentinu navzdol in prišel na breg pod slapom. Tam je dal meni, kakor tudi vsem slučajnim sopotnikom, tamkajšnji čuvaj dolg plašč iz kavčuka, nakar nas je peljal na čisto očrnjeno, kakor plošča gladko skalo, ki je molela prav do slapa. Seveda so nas obsule kakor prah tenke vodne kapljice v *močnem prepihu*. Zdaj sem vedel, zakaj se imenuje ta skala »pišec«, zakaj skala in prepih in slap obstoje gotovo že nekaj tisoč let, pa tudi slovensko ime se je še ohranilo za to prirodno znamenitost. Naj slovenski zgodovinarji med drugim upoštevajo tudi ta zgodovinski spomenik in naj izprevidijo, da imajo oni nalogo, *samostalno* presojevati zlasti slovansko zgodovino in vse starine, k čemur je v prvi vrsti treba znanja staroslovenščine. Nolli [Noli] jurare in verba magistri!³⁹

Pri tem potovanju po Švici sem bil na gori »Pilatus«, se vozil čez Vierwaldstädter See na Rigi, končno sem se odpeljal po železnici proti St. Gotthardu. Izstopil sem na zadnji postaji pred Gotthardom ter krenil peš čez to sedlo v italijansko Airolo, ker železniški predor neha. Odtod sem popotoval po železnici, izstopil pri jezeru Legnano ter se čez to jezero napotil proti vzhodu in jo mahnil čez jezero Como v dolgo Veltlinsko dolino. Tam sem se vozil po železnici do tačasne zadnje postaje Sondrio. Na tej vožnji sem zapazil, da je v tej dolini mnogo kmetiških hiš, in zvedel, da se v tej dolini ne ločijo prebivavci kakor v ostali Italiji v »kolone« in »signore«, ampak da žive tu samostalni kmetje, kar izvira iz tega, da je ta dolina v prejšnjih stoletjih spadala k Švici in je obdržala prejšnje agrarne razmere. Tudi nisem zapazil v tej dolini, po kateri sem se vozil poldrugi dan še tudi po pošti, ne graščin, ne razvalin, kar se tudi pojasni s tem, da so tam vladali dovolj časa prosti Švicarji, ki so odpravili znake fevdalizma in tlake. Končno sem spal v Bormiu, italijanskih toplicah na južnem podnožju Ortlerskih planin; oddal sem svojo prtljago na pošto in drugo jutro zgodaj krenil peš z napol praznim nahrbtnikom po cesti na Stilsferjoch.

Po približno dveurni hoji in že v precejšnji višini je cesta zavila v predor.

Videlo se je, da sta rahlo kamenje na desni višji strani ceste in pozimi sneg zasula cesto, zato so cesto vkopali v breg in jo deloma prekrili. Na desni strani ceste pa je tu pa tam bila kaka odprtina v predoru, iz katere se je videlo v prepad; na tak način je dohajala v predor tudi svetloba, četudi prav skopa.

Ko sem hodil po tej temi, sem si ravno mislil, da je to nekako opasno, ker bi bil človek tu lahko zavrtno napaden. V tem trenutku stoji pred menoj komaj vidna postava, ki zarenči name: »Signore, date mi...!«⁴⁰ Ostalih besed nisem več slišal. Napravil sem bliskoma korak na stran, tam pa sem butnil v voziček, ki je bil menda nalašč postavljen, da mi zapira cesto. Komaj sem pa začutil to zaviro, sem se v najhujši razburjenosti in jezi zagnal z glavo naprej v moža, kričeč neko italijansko psovko in glej – mož se je ustrašil in se me ognil, pa nekaj jecljaje mrmral. A jaz sem že stal na drugi strani njega, kjer sem imel prosto pot navzgor.

Vse to se je zgodilo bliskoma, in Bogu sem se zahvalil, da mi je dal tako naravo, da v hipni nevarnosti ne poznam strahu, ampak bliskovito hitro mislim ter storim to, kar je umestno.

Dospevši na zgornji strani iz predora, zapazim, da ugodna pešpot na lepi strmi trati reže cestne serpentine, pa sem jo udaril po nji. Daleč nad seboj zapazim dva moža na isti pešpoti.

Ko me ta dva zagledata, obstoji eden, drugi pa gre še kakih sto korakov dalje, nakar tudi on obstane. Ko pridem do prvega, se mi ponuja, da bi nesel moj nahrbtnik. Odločno odklonim, češ, da itak ni težak. Ta pa je postajal vedno vsiljivejši. Končno je kratkomalo zgrabil za nahrbtnik, nakar sem mu zagrmel: »Lascia!« (pusti) in ga energično porinil na stran. Nato mi je dal mir. Drugi dedec se ni genil, ko sem hodil mimo nega; mislil sem si pa, po laški deželi ne bom nikoli več hodil peš. Naposled pridem na Stilfsersko sedlo, mejo med Italijo, Tirolsko in Švico. Sredi avgusta je bilo, pa v cestnih jarkih je še ležal sneg in proti vzhodu so ležale Ortlerske planine v večnem snegu, v krasnem sončnem svitu. Prediven pogled!

Srečno sem se vrnil čez Trafoj, Meran, Bolzano, Franzensfeste in čez Koroško domov.

IX.

Čehi v Celju

V času med 8. in 10. avgustom 1899 je nad 400 čeških dijakov napovedalo poset Slovincem v Celju.

Zaradi tega je izbruhnil v celjski »Deutsche Wacht« in graški »Tagespost«, pa tudi v drugih nemških časnikih srd in grom proti Čehom in Slovincem. Očitno so grozili Nemci, da ne bodo trpeli, da v »nemškem Celju« takšni gostje »demonstrirajo«, in so napovedali tepež ter silo.

Zategadelj smo se obrnili: Miha Vošnjak, dr. Dečko in jaz na namestništvo v Gradec s prošnjo, da bi nas te dni ne stražilo celjsko odvisno redarstvo, ampak *orožniki*. Celjski magistrat pa je naprosil županstvo v Celovcu, naj mu to pošlje za vzdrževanje javnega reda v Celju za te dni ojačenje od svojih mestnih redarjev; v Gradec pa so celjski mestni očete javili, da bodo kot mesto s samostojno upravo že sami skrbeli za javni mir. Na drugi strani so pa ravno iste celjske osebe najprej hujskale in klicale iz vseh krajev nemške dijake in druge tevtone, da bi nas mogli bolje napasti.

Mnogo celjskih Slovencev, med njimi tudi jaz, smo na kolodvoru pozdravljali došle Čehe. Ko pa odidemo s kolodvora, je bil potegnjen preko trga vojaški kordon, ki je zaviral naš pohod naravnost skozi mesto. Prisiljeni smo bili korakati po Ringstrasse, Graben – zdaj Cankarjeva in Vodnikova ulica – in po Gledališki ulici k Narodnemu domu. Na celi poti nas je spremljala fakinaža vseh slojev, ki je grdo vpila na nas. Šele ko smo prišli na sedanji Dečkov trg pred Narodnim domom, smo zaslišali srčne pozdrave od našincev in so nas naše dame iz oken Narodnega doma obsipale s cvetlicami. Ne bom opisoval podrobnosti slavnostnih dni 9. in 10. avgusta, kar so storili že drugi, usojam si navesti le nekaj lastnih doživljajev.

Bilo je popoldne istega dne, ko so bili Čehi došli. Prišel sem od svojega doma na Dečkov, takrat Jožefov trg, na katerem ni bilo nikogar drugega kakor šest ali sedem tistih koroških policajev, le balkon Celjske čitalnice v Narodnem domu je bil poln našega občinstva. Mahoma zakriči eden teh redarjev: »Marš, vsi z balkona!« Od zgoraj pa se začuje odgovor: »Ihr Kärntner Teppen!«⁴¹ Na to velikanski krik med redarji! Vsi se zalete proti

vratom Narodnega doma in gredo slučajno skupno z menoj po stopnicah v veselične prostore.

Ko pridemo v Čitalnico, so bili naši dotični balkon in vse čitalniške prostore že izpraznili. Velika dvorana pa je bila natlačeno polna čeških gostov in našega prebivavstva.

Koroški redarji so zahtevali vstop še v dvorano. Jaz pa jih resno opozorim, da je opasno za nje, stopiti med toliko ljudi, izmed katerih jih ne oni, ne jaz ne poznamo. Vrhutega sem jim namignil, da ne bi mogel prevzeti nobene odgovornosti, če bi se jim pripetila kaka nesreča. Tudi storivcev bi ne mogli najti, če bi jih množica napadla v dvorani. To je pomagalo: odnehali so ter zapustili Narodni dom.

Jaz pa sem spodaj na trgu natanko spoznal glas onega, ki je bil zaklical z balkona omenjene besede. Bil je to naš nepozabljivi mladi zdravnik dr. Šuklje, ki mi v svojem grobu ne bo zameril, če se še sedaj smejim, ko mislim na ta prizor!

Pretekla je burna noč od 9. na 10. avgusta. Nemška fakinaža je prežala na vseh koncih na Slovence, ki so ponoči zapuščali Narodni dom; nekatere je tudi napadala.

Drugi dan je bil napovedan za 10. uro zjutraj odhod Čehov. Univerzitetni češki profesor Hrasky [Hráský],⁴² ki je bil vodja čeških gostov, se je po našem nasvetu že nekaj ur prej odpeljal z vozom v Laško in je tam vstopil v vlak, namenjen našim gostom, ker smo se bali, da bo v prvi vrsti on izpostavljen napadom. Korakali smo po štirje v vsaki vrsti proti kolodvoru, med Čehi 12 domačih Slovencev: Dragotin Hribar, dr. Karlovšek, Detičkova fanta, Maks in Pavle Detiček, dva moja fanta in še nekaj drugih.

Prišli smo srečno do kolodvora. Tam je stražil kordon vojakov; vendar je padalo iz vrst mnogobrojne fakinaže posamezno kamenje in en kamen je tudi res zadel češkega dijaka na čelu, da je hudo krvavel. Ranjenca je takoj obvezal navzoči nemški zdravnik, ki je že imel pripravljeno bandažo.

Na kolodvorski peron ni smel vstopiti nihče od nemškega občinstva. Tam so stražili orožniki, ker mestno redarstvo ni imelo pravice skrbeti za varnost na kolodvoru.

Kakor hitro pa se je vlak s Čehi odpeljal, so tudi orožniki odšli s kolodvora, o čemer smo mi takoj zvedeli. Javil sem ročno na kolodvoru ostalim Slovincem, naj ostanejo skupaj, naj nobeden sam ničesar ne stori,

ampak naj se ravnaajo po meni.

Zvedel sem, da čaka drhal ne samo na kolodvoru, marveč tudi pri hotelu »Post« na cesti, po kateri se je dalo priti zadaj za kolodvorom v mesto.

Končno sem se odločil, da smo krenili s kolodvora čez železniški tir na vzhodno stran, tam pa čez vrzel v plotu in čez voglajnsko brv po cesti tik Savinje pod Starim gradom v kopel »Diana«. Ko smo se tam skopali, nam je prišel orožniški narednik povedat, da so se ljudje že naveličali čakati in da so se že razšli po domovih. Ena truma nas je čakala tudi na levem bregu Savinje pri Kapucinskem mostu, da bi ne mogli pobegniti po poti čez železniški most in po levem bregu Savinje do Kapucinskega mosta.

Ako bi nas bilo 12 Slovencev – med njimi več ko polovica dečkov – padlo tej drhali v roke, bi ta lahko storila z nami, kar bi hotela. Saj so to fakinažo čuvali celjski redarji, ne pa nas; prič pa ni bilo nobenih!

Iz »Diane« smo šli mirno vsak na svoj dom. S tem pa še ni bilo konec žalostne komedije.

Po vsem mestu se je organiziral napad na mojo hišo za večer ob 7. uri. Prosil sem svojo ženo, naj se odpelje z otroki v Žalec; ona pa je dejala, da se le odpelje, če grem tudi jaz ž njo. Tega nisem mogel storiti, in tako je tudi ona ostala v moji hiši v Celju. Vsi moji poizkusi, izpremeniti njen ukrep, so bili zaman.

Oficielno sem naznanil celjskemu redarstvu, da se namerava napad na mojo hišo za večer, in zahteval zaščite, dobro vedoč, da itak ne bo pomagalo. Popoldne sem odprl okna v prvem nadstropju, da bi bilo manj škode; nabil sem za vse slučaje svoje puške in revolverje, svojim fantom pa sem strogo zapovedal, naj ostanejo popolnoma mirni in naj ničesar ne store, česar jim jaz ne bi sam zapovedal, ker odgovornost za vse, kar pride, moram nositi jaz. Hišo in vrtna vrata sem zaklenil. Blizu ob sedmih zvečer pride po Grabengasse (sedaj Vodnikova ulica) proti mojemu domu dolga vrsta ljudi po 6 do 8 v vsaki vrsti. Bilo je blizu 1000 ljudi, med njimi tudi ženske, pa tudi nekaj policajev. Kričeč in tuleč obstopijo v polkrogu na obeh straneh mojo hišo. Opazoval sem jih iz sobe na voglu I. nadstropja. Zdajci prileti vse polno kamenja na hišo, in sicer skoraj izključno debelo kamenje, katero je bil dal tri dni poprej v večjih kupih v obližju moje hiše navoziti na cesto magistrat – menda ne slučajno!

Trajalo je to kamenjanje menda kakih 10 minut. V moji hiši se nihče ni

genil. Sklenil sem, ostati miren, dokler ne vlomijo v hišo; ako pa bi začeli z vlomom, sem jih hotel glasno svariti. Istotako pa sem bil namenjen, če bi vdrl v hišo, braniti se, dokler bi se mogel. Do tega pa ni prišlo. Kakor so bili prišli, tako so odšli. Pred hišo je ležalo vse polno kamenja, obilo pa tudi po sobah, in mnogo šip je bilo pobitih.

Drhal je odšla proti Narodnemu domu, tam pobila nekaj velikih šip, nato pa h kaplaniji, kjer je delala enako škodo. Pri dr. Dečkovih pisarni so odtrgali tablo z napisom ter je dotičnik – neki nemški študent Šeligo – ko je po lestvici plezal po tablo, padel z lestvice in se nekoliko poškodoval na glavi.

Zavoljo poškodbe tujega blaga sta bila Šeligo in neki Brečko obtožena in obsojena zaradi prestopka, prvi na šest tednov, drugi na en teden zavora. Celjski redarji, ki so bili povsod navzoči, niso vedeli imenovati nikogar od tistih, ki so poškodovali mojo hišo, Narodni dom in kaplanijo.

Jaz kot priča sem izpovedal, da sem na šipah imel škode 46 gld., katere mi je vrnila dunajska nemška družba, pri kateri sem imel šipe zavarovane.

Ponoči so tuji razsajavci, najeti po nemškutarskih Celjanih, zopet odšli iz mesta. Dr. Dečko in jaz pa sva drugo jutro, kakor navadno, hodila spet po mestu po svojih opravkih, kar se je celo brzojavno javilo iz Celja v nemške časnike !

Kmalu po tistih izgredih, ki so napravili velik hrušč v vseh evropskih časnikih, sem dobil od uredništva znanstvenega tedenskega časnika, izhajajočega na Dunaju pod imenom »Die Wage«, dopis s prošnjo, da bi kot Slovenec temu listu poročal o celjskih razmerah. Ta časnik je prinesel dne 27. avgusta 1899, št. 35, na uvodnem mestu sledeči moj tukaj v slovenščino prestavljeni članek:

»Dr. Josip Sernek - Celje:

Nemci in Slovenci v Celju.

Mesto Celje ima glasom knjige, izdane po c. kr. statistični centralni komisiji iz leta 1893., 6264 prebivavcev, med njimi 4452 z nemškim, 1577 s slovenskim in 10 s tujim občevalnim jezikom.

Ker pa nemški ali nemškomisleči službodajavci prijavljajo svoje uslužbence, obstoječe po večini iz Slovencev, kot osebe z nemškim

občevalnim jezikom, ne izražajo omenjena števila pravnega dejanskega narodnega razmerja, ampak ga številčno izpreminjajo na škodo Slovencev.

Okraj Celje z mestom vred šteje 43.682 prebivalcev, med njimi 37.876 s slovenskim, 5417 duš z nemškim in 14 s tujim občevalnim jezikom.

Ako se k temu vzame v poštev, da izkazujejo okoli celjskega okraja ležeči okraji, kakor Šmarje, Laško, Vransko, Šoštanj, Konjice, neizmerno malo Nemcev, se ne bo moglo tajiti, da leži mesto Celje v sredi slovenskega ozemlja.

Če se hoče sedanje narodno gibanje presoditi pravilno, se mora v kratkih potezah opozarjati na zgodovino Slovencev.

Slovenci so bili podjarmljeni pred več kakor tisoč leti, fevdalni gradovi so bili zidani v njihovih deželah, Slovenci so postali tlačani; nemški kolonisti so bili naseljeni po vseh starih mestih, in njim je bila podeljena izključna pravica za izvrševane trgovine in obrti, in vse slovensko ozemlje je bilo polagoma razcepljeno v premnogo provinc, kakor spodnja Štajerska, Koroška, Kranjska, Goriška, Trst, Primorje.

Roko v roki s potlačenjem vsakega narodnega življenja se je vršila izpreobrnitev Slovencev h krščanstvu.

Leto 1848. je sicer odpravilo zadnje spone tlačenja pri Slovencih, pa s tem še daleko niso bili odpravljeni privilegiji nemškega meščanstva v mestih glede proste obrti.

Šele z letom 1860. se je začela polagoma vzbujati narodna zavest pri Slovencih, predobro so vplivali ljudski shodi, čitalnice, narodni slovenski časniki in knjige na ukaželjno, nadarjeno slovensko ljudstvo.

Nemško meščanstvo je imelo v začetku prav slabo mnenje o slovenskem narodnem gibanju, nemški časniki so imenovali tedanje slovenske voditelje neumne rovarje, kateri hočejo uvesti zopet tlako fevdalnih časov itd. Vendar taka agitacijska sredstva niso imela uspeha pri kmetih in so le v mestih spravila narodno gibanje v nekoliko počasnejši tir.

Večji del meščanstva tistega časa je gledal z veliko nevoljo iz gmotnih vzrokov na vsako izobrazbo kmetiškega Slovenca.

V slovenskih deželah pa se je ravnotako kakor drugod po naravnih pravilih začelo preseljevanje prebivalstva z dežele v mesta, in isti proces se je vršil tudi v Celju. To ojačevanje mestnega prebivalstva iz okolice se nadaljuje še sedaj, deloma, ker so dobili Slovenci po odpravi obrtnih

privilegijev možnost izvrševanja proste obrti, deloma tudi, ker so mestne tovarne dale kmetiškemu prebivavstvu mnogo za preživljanje potrebnih sredstev. Samoumevno je, da zraven tega veleindustrija in tovarne uničujejo v mestih malo obrt in s tem del nemškega meščanstva. Te naravne narodnogospodarske izpremembe obenem s probujo narodne zavesti vplivajo uspešno na krepitev Slovenstva v mestih.

Še zdaj se germanizirajo v mestih ljudje, ki prihajajo z dežele kot učenci, kot uslužbenci, trgovski pomočniki, uradniki, trgovci, zdravniki in obrtniki, pa vedno v manjši meri, ker je narodna zavest izdatno narastla in se še vedno ojačuje, akoravno se birokracija že od nekdanj sovražno protivi vsakemu slovenskemu narodnemu gibanju.

Koliko boj je že bilo in jih je še treba, da se vpelje slovenski jezik v šole in v urade, koliko neskončne škode ima slovensko prebivavstvo s tem, da se mu uraduje in sodi v nerazumnem nemškem jeziku!

Koliko težkih žrtev so morali slovenski domoljubi že doprinesti in jih bodo še doprinašali, da spravijo napredek in omiko v prebivavstvo na edino možni, namreč na narodni podlagi !

Obenem z napredujočim narodnim in gospodarstvenim gibanjem se je razvila tudi organizacija društev.

Posojilnice so dobile prav velik pomen, dale so slovenskim prebivavcem možnost, da so postali kolikor mogoče neodvisni od nemškega kapitala. To velja posebno za celjski okraj.

V najnovejšem času se kaže nov faktor: Narodno odgojena mladina v mestih.

Z ozirom na ta dejstva, ki izvirajo iz zdravega naravnega razvoja, ne pomenijo mnogo sovražni čini nemškomislečega dela Celjanov. Nasprotno: takšni sovražni čini še pospešujejo narodno gibanje Slovencev, in menda se ne dajo v nobenem drugem mestu razen v Celju jasneje opazovati nasledki nepotrebne narodne sovražnosti, s čimer se dosega ravno nasprotno, nego se je nameravalo.

Pred dvajsetimi leti so bili Slovenci člani slovenskonarodnih društev, posebno tudi čitalnic, istočasno pa tudi člani nemške Kazine, godbenega društva, in Nemci in Slovenci so socialno prijazno občevali, izvzemši ob volitvah.

Začel pa je nemški celjski časnik z gonjo, imenoval je Slovence usiljence,

ovaduhe, s katerimi se ne sme občevati.

Vodstvo v Kazini ni smatralo za potrebno, zaščititi Slovence proti takim napadom. Zavaljo tega so Slovenci izstopili iz Kazine, iz godbenega društva itd., s čimer so ta društva mnogo izgubila glede družabnega življenja, kakor tudi gmotno.

Ta gonja je povzročila tudi žaljenja in razprtije v javnih prostorih, s čimer so bili Slovenci, tudi manj radikalni, prisiljeni, omejiti svoje občevanje na svoje lastne kroge. V tistem času smo mi Slovenci imeli prav malo javnih prostorov, kjer smo bili varni pred žalitvami. Nasprotje se je kazalo vedno ostreje, zlasti pri narodnih veselicah.

Leta 1890. so priredili celjski Slovenci veliko sokolsko veselico. Gostje so došli od blizu in daleč. Bili so prav neprijazno sprejeti od nemškomislečega prebivavstva, ki je bilo že po časnikih nahujskano. Od tiste dobe so vse večje veselice Slovencev dajale povod sirovim napadom naših nasprotnikov. In kako čudno se poroča o takšnih napadih!

Če se hoče dobiti pravi pojem o takih poročilih, je treba čitati le nekaj časnikov. Na primer piše 'Grazer Tagespost' o veselici z dne 9. in 10. avgusta 1899, da so Nemci ponoči od 9. na 10. avgusta, med tem ko so bili celjski gostje združeni s Slovenci v Narodnem domu, prežali v bližnjih ulicah na trenotek, ko se bodo posamezni slovenski ali češki goste vračali domov, da bi jih pretepli. Na drugem mestu istega poročila stoji: 'Po razbitju šip na hiši drja. Sernca, v Narodnem domu in pri kaplaniji se je napotilo vse v gostilno k 'Angelu', **da praznuje zmago (zur Siegesfeier).**' – Ali so to res zmage Nemštva v Celju? Jaz ne verjamem. Prav lahko je, da bo efekt docela nasproten. Nič ni do sedaj bolje povzdigovalo narodne zavesti, posebno pri kmetiškem prebivavstvu v celjski okolici, kakor ravno taki sovražni čini, ki so jih morali trpeti celjski Slovenci.

Razburjanje slovenskega prebivavstva na spodnjem Štajerskem je neizmerno porastlo vsled dogodljajev zadnjih dni, zlasti v Savinjski dolini.

Nasledki takih neopravičenih sovražnih činov ne izostanejo. Trgovski in gospodarski bojkot bo pod takimi razmerami naravno sredstvo obrambe in marsikateri nedolžen Nemec bo trpel radi tega.

Prav mnogi izmed pristnih v Celju bivajočih Nemcev grajajo tako sovražno postopanje – najsirovejši so seveda renegati – ker Slovenci ne sovražijo nikjer dostojnega poštenega Nemca, Slovenec je za to

premiroljuben.«

Urednik lista »Die Wage« pristavlja na koncu mojega članka, da se sicer ne strinja z mojimi nazori, da pa je priobčil ta članek, ker se bodo njegovi čitatelji menda zanimali za način, kako Slovenci presojuje celjske dogodljaje.

Da izpopolnim svoj životopis, naj tu še dostavim, da so me imenovala tekom let občine Dobrna, Škofja vas, celjska okolica in končno ob priliki moje 80letnice tudi celjska mestna občina častnim članom. – Ko sem prišel 1. novembra 1876 v Celje, ker sem našel tako pičlo število zavednih Slovencev, si nisem mogel misliti, da bom še doživel drja. Hrašovca za župana in svoje imenovanje častnim občanom nekdaš nemškega mesta Celje!...

Da se ne bi mislilo, da hočem kaj nalašč zatajiti, naj še omenim, da sem prejel leta 1898. ob priliki 50letnice vladanja cesarja Franca Jožefa kot štajerskega deželnega glavarja namestnik viteški red železne krone III. vrste, kar omenjam s pripombo, da so prejeli pri tej priliki vsi deželni glavarji in njihovi namestniki po vsej Avstriji primerne redove. Sicer pa mi je naš državni poslanec vitez Berks pogosto prigovarjal, naj zaprosim za plemstvo, češ, da je on dober prijatelj tačasnega ministrskega predsednika Körberja,⁴³ pri katerem bo to lahko dosegel. Jaz pa sem odločno odklonil to stvar, rekoč, da kot Slovenec ne morem in ne smem sprejeti od nam sovražnega ministrstva nobenega darila ter si ne dam ž njim mašiti ust.

X.

Dogodljaj pri okrajnem zastopu celjskem

Ko sem bil postal načelnik okrajnega zastopa celjskega, sem prevzel v svoje roke blagajno ter pregledal vsak račun, ki se mi je prinesel v izplačilo. Posebno neizprosno sem bil proti dobaviteljem cestnega gramoza ali drugega materiala, dokler se mi ni prineslo od dotičnega cestnega komisarja potrdilo, da je stranka material v redu dobavila. S tem sem preprečil razne nered, kakršni so se dogajali pod prejšnjim nemškim načelnikom, ko je to imel v rokah tajnik, ki je dajal strankam na pobotnicah potrdila o večjih množinah materiala in o več denarju, kakor ga je strankam šlo, in je pri načelniku na podlagi takih pobotnic dvigal večje vsote, dočim je strankam, ki tega niso čitale, kar so podpisovale, dajal le toliko, kolikor so resnično imele dobiti. Presežek pa je romal v njegov žep. Davkarija nam je vsak mesec pošiljala dopis, v katerem se je naznanjala okrajnemu zastopu vsota, ki je na razpolago na okrajnih dokladah. Naš tajnik mi je izgotavljal pobotnico, glasečo se na naznanjeno vsoto; to pobotnico smo podpisavali jaz in dva druga člana okrajnega odbora. Tajnik pa je s to pobotnico dvigal denar pri davkariji ter ga izročal meni.

V letu pred mojo hudo boleznijo pa je tajnik mesec za mesecem skrival izvirni dopis davčnega urada, falsificiral davkarski dopis in ga vedno stavil na manjšo vsoto, kakor je bila na razpolago dana v izvirnem uradnem dopisu. Dajal si je od mene in od dveh odbornikov podpisavati pobotnico na to manjšo vsoto, za hrbtom pa je napravljval še drugo pobotnico na pravo višjo vsoto, na kateri je posnemal moj in dveh odbornikov podpis ter pri davkariji dvigal s pristnim uradnim dopisom in s krivo pobotnico višjo mesečno okrajno doklado. Meni pa je odšteval le tisti manjši znesek, ki je bil zapisan v ponarejenem davkarskem dopisu in z našo pristno pobotnico, presežek pa je poneverjal. Dostikrat je kratkomalo našo pristno pobotnico popravljval, včasih tako očitno, da ni bilo razumljivo, kako je mogla davkarija take pobotnice sprejemati in izplačevati. Pri prvi opozoritvi bi se bila takoj odkrila vsa sleparija.

Ko sem leta 1902. zbolel in je dr. Dečko več mesecev oskrboval blagajno,

on vsega tega ni opazil. Prišel sem na vse to šele leta 1903., ko sem bil zopet sam prevzel blagajno. Tudi sem pri tej priliki zasledil, da je tajnik vzdignil pri celjski Posojilnici skupaj čez 3000 kron na falsificiranih bonih. Tajnik okrajnega zastopa J. K. je bil z razsodbo od 24. novembra 1903 obsojen zaradi goljufije in poneverbe na težko ječo in na povračilo okrajnemu zastopu čez 25.000 kron.

Okrajni zastop pa ni utrpel pri teh manipulacijah nobene škode, zakaj dr. Dečko in jaz sva povrnila ves znesek, kolikor se je izračunil kot škoda; nekaj je prispevala tudi Posojilnica, katere danes že davno umrli uradnik je bil tudi zapopaden pri izplačevanju falsificiranih bonov.

XI.

Izstop slovenskih poslancev iz deželnega zbora štajerskega

Po našem dolgotrajnem delovanju, zlasti pa po neumornem pogajanju in pritisku našega Mihaela Vošnjaka v državnem zboru in pri ministrih je bila v *državni* proračun postavljena vsota za *ustanovitev nižje gimnazije v Celju z nemško-slovenskim učnim jezikom*. To je napotilo poslanca Kinzela [Wilhelma Kienzla]⁴⁴ skupno z nemško-nacionalnimi deželnimi poslanci, da so vložili pri deželnem zboru predlog, ki se je prečital opoldne dne 7. februarja 1895 na koncu seje. V nem so protestirali proti ustanovitvi te šole, pa s tako nesramnimi in sramotilnimi napadi na naš narod, da me je to hudo pogrelo. K sreči smo imeli napovedano za tisti dan sejo slovenskega kluba na 2. uro popoldne.

Ko sem prišel v sejo, so vsi drugi slovenski poslanci že bili navzoči in so se posvetovali o marsičem, ne pa o tem predlogu.

Poslušajoč jih nekaj časa, vprašam, če so čuli o grdih napadih v Kinzelovem [Kienzlovem] predlogu. »Smatram,« sem dejal, »da moramo takoj in odločno nastopiti proti taki žalitvi; po mojem mnenju nam ne preostaja drugega, kakor da izstopimo iz deželnega zbora.«

Prvi mi je pritrdil Miha Vošnjak, potem Jerman in dr. Jurtela. Skoro pa smo bili vsi edini ter smo začeli sestavljati izjavo, s katero bi utemeljili svoj izstop. Med tem časom pa je eden naših poslancev prinesel večerni list »Grazer Tagblatt«, v katerem je bil z navdušenimi besedami pohvaljen ta nemški predlog kot »pravi nemški čin«, dočim so se v tem članku nepopisno grdo psovali in zasmehovali Slovenci kakor tudi naše delovanje za izobrazbo in napredek ljudstva. Ko smo prečitali ta članek, je še bolj narastlo naše ogorčenje, pa tudi naša vnema za to, da sestavimo in izdamo izjavo.

Drugo jutro smo slovenski poslanci prišli polnoštevilno v deželni zbor. Naš tačasni deželnega glavarja namestnik dr. Radej, notar v Mariboru, se je takoj po otvoritvi seje zglasil k besedi »k zapisniku« in prečital sledečo

Izjavo:

»Uvaževaje, da ima predlog, vložen v seji z dne 7. februarja 1895 od strani večine deželnega zbora, namen, preprečiti ustanovitev učnega zavoda

za slovenski narod na Štajerskem, akoravno bi se moral ta zavod osnovati na stroške države, ne pa na stroške dežele in akoravno se ž njim ne bi oškodoval noben učni zavod nemških sodeželanov; uvaževaje, da se ta predlog principiелno protivi vsaki odredbi, po kateri bi se ugodilo kulturnim potrebam in odgoji v prid slovenskemu ljudstvu, s čimer ta predlog stoji v protislovju z državljskim osnovnim zakonom; uvaževaje, da se prizadevanje slovenskega naroda, pridobiti si zavetišče za omiko, na žaljiv način označuje kot nekakšno agitacijsko sredstvo in da se proglašajo Slovenci v narodnem oziru sploh kot popolnoma brezpravni; uvaževaje, da je ta predlog podpisan od cele nemško-nacionalne liberalne večine deželnega zbora, na čelu od deželnega glavarja, kateri je imenovan vendar za celo Štajersko, pa ne samo za nemški del dežele, in se tedaj izkazuje v tem predlogu zapisano mišljene narodne prevzetnosti, nestrpnosti in sovraštva kot mišljenje večine deželnega zbora proti Slovencem, končno uvaževaje, da se je izkazalo za čisto izključeno upoštevanje katerihkoli, še tako opravičenih narodnih zahtev Slovencev v tem deželnem zboru, smatrajo zastopniki slovenskega naroda za brezploдно in brezuspešno vsako nadaljnjo udeležbo pri obravnavah tega visokega deželnega zbora in tudi za nezdružljivo s častjo slovenskega naroda in se zato izjavljajo, da se ne morejo nič več dalje udeleževati njegovih obravnav. Podpisi: dr. Ivan Dečko, Jerman, dr. Franjo Jurtela, J. Lipold, dr. Fr. Radej, Robič, dr. Josip Sernec, M. Vošnjak.«

Dr. Radej je nato izročil prečitano izjavo deželnemu glavarju, in mi smo odšli ter se do prihodnjih volitev nismo več vrnili.

Kot značilno moram še omeniti, da sva se dr. Dečko in jaz še isti dan sešla v kavarni z deželnim poslancem Morrejem [Karlom Morrèjem],⁴⁵ nemškim pisateljem, ki je posebno znamenit po svoji gledališki igri »Das Nullerl« (v slovenski prestavi »Revček Andrejček«). Ta je sedel k nama ter nama priznal, da mu je postalo prav težko pri srcu, ko smo odšli, in da se je kot Nemec sramoval, da so tako postopali proti nam.

Cesarski namestnik baron Kübeck je pozneje grajal proti drju. Radeju, da smo izstopili, češ, da je on takoj skrbel za to, da se je prvotni prežaljivi predlog zamenil z drugim, bistveno enakim, samo da so bile žaljivke iz njega izpuščene. V arhivu štajerske dežele se nahaja zdaj res samo predlog v popravljeni, krotkejši obliki. Sicer se pa ne ve, če bi bila vlada kaj storila, da se mi sami nismo genili, neglede na to, da je sploh bila *naša* stvar, se

potegniti za čast svojega naroda, ko smo vendar bili njegovi zastopniki.
Pridobili smo Slovenci s tem činom povsod dosti na ugledu.

XII.

Splošni politični položaj na Slovenskem

Nekaj let, od leta 1876. dale, je bilo na spodnjem Štajerskem zasebno občevanje med Slovenci in Nemci povoljno. Tudi v gostilnah in pri javnih zabavah so se še družili med seboj. Do leta 1874. je bilo med člani celjske narodne Čitalnice tudi mnogo Nemcev.

Razmere so pa postajale po krivdi Nemcev zmerom napetejše, in temu primerno na naši strani tudi obramba vedno večja.

Našim duhovnikom one dobe vsa čast! Koliko so žrtvovali za uboge dijake, kako pridno so se udeleževali skupaj s slovensko posvetno inteligenco ljudskih shodov, sodelovali pri vsaki narodni in gospodarski organizaciji! Neizmerno sem častil posebno starejše duhovnike, ko sem spoznal njihovo iskreno domoljubno srce in požrtvovalnost. Tudi oni so gledali z zaupanjem na posvetno narodno meščanstvo.

Samo od sebe je prišlo, da smo se posvetnjaki in duhovniki pred vsako volitvijo, bodisi za občinske ali za okrajne zastope, za deželne ali državne volitve, z narodom vred posvetovali glede kandidatov, jih sporazumno določali in delovali z združenimi močmi na to, da so bili naši skupni kandidati tudi izvoljeni. Saj je nemška stranka skoraj povsod postavljala svoje protikandidate, pošiljala svoje agitatorje med naše ljudstvo in z vsemi sredstvi rogovilila proti našim ljudem.

Ravno tako smo bili skupaj z duhovniki člani v čitalnicah, v posojilnicah in pri vseh gospodarskih društvih.

Prevladovalo je na spodnjem Štajerskem, na podoben način kakor tudi v Trstu, na Primorskem in na Goriškem, spoznanje, da edina rešitev za nas Slovence je, če smo v političnem in v gospodarskem življenju pri vseh javnih nastopih složni, in kazalo se je tudi kot žlahten sad tega postopanja razveseljivo gmotno, kulturno in narodno napredovanje celega naroda v teh pokrajinah.

Ako bi bili v oni kritični dobi obmejni Slovenci razcepljeni in bi se med seboj sovražili in drug drugemu škodovali, namesto da smo se podpirali, ne bi se mogli tako organizirati in ojačiti, in dvomim, da bi spodnja Štajerska v

tej celoti kakor zdaj, pri prevratu pripadla Jugoslaviji kot popolnoma slovensko ozemlje.*

To složno postopanje pri volitvah in pri društvih je pa imelo tudi ta dober uspeh, da pri razgovorih nismo imeli nobenih kričočev, nobenih »stremuhov«, ampak da smo vsi navzoči vselej le na to gledali, da smo izbrali za kandidate najboljše može. Tako smo imeli med državnimi poslanci velezaslužnega Mihaela Vošnjaka, med osmimi poslanci v deželnem zboru štajerskem Mihaela Vošnjaka, drja. Jurtelo, drja. Dečka, Robiča, komisarja Jermana, župnika Lendovška, mojo malenkost, pozneje drja. Hrašovca, in vsi ti smo si znali pridobiti spoštovanje pri nemških poslancih, kakor tudi pri vladi. Reči smem, da smo uživali neomejeno ljubezen tudi pri svojem narodu.

V prvih letih, ko sem živel v Celju kot odvetnik, je nekoč napravil moj takratni sollicitator Ivan Likar, ki mi ne bo zameril, da ga javno imenujem – ker smatram, da mu stvar ni v sramoto, ampak v čast – ne da bi jaz kaj vedel o tem, v imenu odličnih narodnih posestnikov iz celjske župnije pritožbo zoper nemčurskega opata Jožefa [Antona] Vrečka⁴⁶ na škofa Stepischnegga v Mariboru. Ta je poslal pritožbo opatu s pozivom, naj se opraviči; obenem je škof opatu prepovedal, tožiti pritožitelje pri sodišču. Gospod opat pa je takoj tožil vse podpisane posestnike z Likarjem vred pred sodiščem zaradi razžaljenja časti; istočasno je nemški list »Deutsche Wacht« začel sirovo gonjo zoper vse te osebe. Bili so vsi obsojeni, pa so postali zategadelj še bolj narodnozavedni, ker so *trpeli* za svoj narod.

Opat Vrečko je nekaj let pozneje tožil A. Čerenaka, župnika v Črešnjevci, zaradi nekega članka, ki ga je ta objavil v naši »Südsteierische Post«. Zagovarjal sem župnika pri porotnikih. Spričo običajnih čudnih manipulacij je bila večina porotnikov nemškega mišljenja. Med porotno obravnavo je opat Vrečko izročil predsedniku porotnega sodišča neko zasebno pismo od škofa Stepischnegga. Predsednik je pismo glasno prečital. V tem pismu se je škof – seveda zanašaje se na diskretnost opata – grdo izrazil proti svoji lastni slovenski duhovščini; med drugim jo je celo imenoval »der windische

* Dr. Rechbauer, nemški vodja in nekaj časa predsednik avstrijskega državnega zbora, se je prav zmotil, ko je leta 1865. prerokoval, da v petdesetih letih ne bo več Slovenca na Štajerskem!

Hetzklerus«. ⁴⁷ Jaz, ki sem bil že med čitanjem sproti stenografiral vsebino tega pisma, sem drugi dan še pri sodišču primerjal svoj prepis z izvirnikom, ki se je bil priložil kazenskemu aktu. Prihajali so tudi že nekateri zavedni duhovniki k meni in me ogorčeni pozivljali, naj to pismo priobčim, da se bo vedelo, kakšen je lavantinski škof.

Nisem jim odrekel, pa tudi ne obljubil. Ne dolgo pozneje pa je prišel neki slovenski gospod kanonik iz Maribora ter me je prosil v imenu škofa, naj pisma ne priobčim, češ, da je škof napisal to nesrečno pismo le v hipni veliki razburjenosti.

Kakor vsikdar v kočljivih trenutkih, sem še enkrat premislil, kaj bo za naš narod koristnejše, če pismo priobčim ali pa ne. In izprevidel sem, da bi izzval maščevalnost ter sovraštvo škofovo, če ga osramotim; ako pa ostanem rezerviran, ga imam nekako v rokah. Zategadelj sem gospodu kanoniku prijazno odgovoril, da nimam namena priobčiti pisma, da smatram, da ga je gospod škof menda res spisal v razburjenosti, pa da sem tudi prepričan, da bo on še popolnoma izpremenil svoje mišljenje o naših duhovnikih in da ne bo nagajal ne duhovnikom, ne našemu narodu. Zlasti pa sem dal čutiti gospodu kanoniku, da so naše šolske sestre v Celju jako potrebne podpore, ki jim jo je gospod škof tudi že preje dajal... Gospod kanonik se je z zadovoljnim smehljajem poslovil od mene. Škof Stepischnegg pa je res – živel je še kakih sedem let – v tem času postal prav prijazen nasproti slovenskim duhovnikom in nasproti naši narodnosti. Pozneje se je ob priliki v polnem prepričanju izrazil, da so slovenski narodni duhovniki edino značajni in zanesljivi, ter je tudi precej izdatno podpiral narodne organizacije, zlasti šolske sestre v Celju. Imel je namreč prav slabe izkušnje z nemčurskimi duhovniki – glej opat Vrečko! – katerih je imel itak malo število. Tudi dr. Josip Vošnjak omenja v svojih »Spominih« (I. in II. del, stran 132) njegov preobrat in pristavlja, da je škof Stepischnegg svoje imetje zapustil dijaškemu semenišču v Mariboru. ⁴⁸

Nekega dne sem dobil obvestilo, da nameravajo vsi duhovniki, ki so bili člani celjske čitalnice – bilo jih je sedem – izstopiti iz društva. Stopil sem k takratnemu vikarju Žičkarju, da ga vprašam za vzrok; odgovoril je, da hočejo omenjeni duhovniki to storiti zato, ker smo imeli ples v *soboto*! Na moje nadaljnje vprašane, kaj imajo duhovniki proti plesom ob sobotah, sem dobil odgovor, da se pleše do zjutrnjih ur, ko ljudje že hodijo v cerkev in se nad tem zgražajo. Zavrnil sem, da o teh nazorih nisem ničesar vedel, pa da bom

skrbel za to, da ne bodo plesi v čitalnici ob sobotah; zraven sem pripomnil, da bi izstop duhovnikov imel slabe posledice: mnogo Slovencev bi zaradi tega izstopilo iz katoliškega podpornega društva v Celju. Te posledice bi lahko bile nevarne za celo Slovenstvo. Slučaj je bil likvidiran, ostali smo složni.⁴⁹

V Gradcu so nemški konservativci pripravljali velik katoliški shod, na katerega so povabili tudi katoliške *štajerske Slovence*. Nekako teden pred shodom me je osebno posetil škof Napotnik in me prosil, naj se shoda udeležim kot govornik. Vsebina mojega govora pa naj bo popolnoma moja stvar. Seveda mi nikakor ni bilo všeč, da bi šel na tak nemški shod, a škof ni nehal prositi. Pomislil sem, da zdaj gleda spodnještajersko duhovništvo name, in da bi v slučaju moje odpovedi utegnilo nehati zaupanje med duhovniki in posvetnjaki na slovenskem Štajerskem in da bi lahka prišlo do razpora – in privolil sem.

Na shodu v Gradcu sem se v nabito polni dvorani uvodoma zahvalil, da so povabili na katoliški shod tudi štajerske Slovence. »Mi spadamo sem,« sem dejal, »ker na Štajerskem ne poznam Slovence, ki *ne* bi bil katoličan.« Potem sem razvijal misel, da nemški šovinisti vedno kričijo, češ, da smo panslavisti, sovražniki Avstrije in cesarja, mi pa se borimo zgolj za svoje narodne pravice, za federalistično ureditev Avstrije.* »Pridite na naše velike ljudske

* Mogoče, da bo kakšen današnji rodoljub obsodil moje takratno avstrofilsko postopanje kot protinarodno ali pa hinavsko. Temu že tukaj odgovarjam, da ne bom nikoli obžaloval ali se morda celo sramoval svojega tačasnega nastopa. Vsak, ki se peča s politiko in ki ima vpliv pa tudi odgovornost pri svojem narodu, mora v prvi vrsti *razumeti svojo dobo in tačasni razvoj in mišljenje svojega naroda*, le takšen politik bo vedel, kaj se da doseči, kaj se ima svetovati in kaj se ima storiti, da bo narodu najbolj v korist. – Avstrijski narodni Slovani so se takrat bojevali za federalistično državo, Slovenci za zedinjenje slovenskih pokrajin v politično celoto Slovenijo in za južnoslovansko skupino – pa vse v okviru Avstrije. Slovenski kmet – ta je bil takrat bistveno eno in isto kakor slovenski narod – je imel zaupanje do svojega cesarja. Gorje vsakemu, ki bi v tisti dobi tem nazorom oporekal ali se jim protivil, in gorje slovenskemu narodu, če bi pokazal tačas protiaustrijsko in protidinastično mišljenje. Vladajoči nemški in madžarski stranki bi bilo kaj takega jako všeč; imeli bi ti ljudje dokaz v rokah, da smo Slovenci izdajalski elementi, odtegnile bi se nam vse pravice v šoli in pri vseh uradih, postali bi brezpravni, razpršeni in ponemčeni. Pokojnemu drju. Ivanu Tavčarju so tudi nekateri Slovenci

shode,« sem dejal, »in prepričali se boste s kakim navdušenem se na slednem shodu izreka vdanost cesarju. Nemški takozvani liberalci snujejo društva in delajo z vso vnemo na to, da bi nas ponemčili. Jaz pa rečem: Čut in ljubezen do svoje matere, do svojega naroda in svojega jezika je ravno tako sveto čutje, kakor čut in ljubezen do katoliške vere, in oboje to sveto čutje ima v naših prsih svoje korenine tako med seboj zapletene, da vselej, če iztrgate človeku čut do lastnega naroda, mu obenem iztrgate tudi sveto vero - ***in vi ne boste nikoli našli renegata, ki bi bil še dober katoličan!***«

Večkrat med svojim govorom sem bil prekinjen po vihnem ploskanju in odobravanju. Največje navdušenje pa je zavladalo po ravno navedenih besedah. Končno mi je podal predsednik obe roki in se mi zahvalil s presrečnimi besedami.

Govor sem moral še tisti dan stenografično zapisati; bil je tiskan v nemških katoliških listih. Čez leto dni se mi je škof Napotnik zahvalil, da sem s svojim govorom slovenskemu duhovništvu izdatno koristil. In ko sem ga začudeno gledal, je dejal, da je prej celo nemško katoliško duhovništvo – zlasti pri nadškofiji v Salzburgu – le prav neprijazno gledalo na slovensko duhovščino in tudi na slovenske škofo, da pa je po tem shodu njihovo vedenje proti našim postalo zelo prijazno. Škof je ostal pri trditvi, da je moj govor največ na to vplival, dasi si jaz, pred škofom nisem hotel lastiti te zasluge.

Še enkrat je prišel prevzvišeni škof Napotnik k meni s prošnjo, naj grem kot govornik na splošni slovenski katoliški shod v Ljubljano. Takrat se je pripravljaj na Kranjskem pod vplivom »Rimskega katolika« in ljubljanskega škofa Missie razpor med »klerikalci« in »liberalci«.

Na spodnjem Štajerskem nismo takrat o tem še skoraj ničesar čutili. Spet mi je škof zagotovil, da smem govoriti čisto po svojih nazorih... No, sem si mislil, bom pa svojo povedal, naj pride iz tega, kar hoče, in privolil sem. Glavni shod se je pričel popoldne. Na odru sta sedela med drugimi tudi škof Missia in dr. Mahnič, urednik »Rimskega katolika«. Predsednik dr. Papež mi

zamerili, da je v prvi dobi svetovne vojne podaril v imenu ljubljanskega mesta domačemu polku srebrn rog in vzpodbujal slovenske vojake k zvestobi. S tem činom pa je pridobil Slovincem zaupanje dvorskih krogov in precej zaustavil proti slovenskim narodnjakom gonjo, ki se je bila začela v istem razmerju kakor proti avstrijskim Srbom; s tem je rešil gotovo neštetim Slovincem življenje. Slava mu!

je rekel, da gospodje že vedo, da drugi dan ne morem več ostati na shodu in je pristavil, da moram na vsak način še danes dobiti besedo, akoravno so nekateri izrazili željo, da naj sploh ne govorim. Res so nekateri govorniki, zlasti neki kanonik iz Gorice, imeli dolge govore, vendar sem tudi jaz še prišel do besede in sem rekel med drugim tudi to, kar mi je bilo najbolj pri srcu:

»Pozdravljam splošni slovenski katoliški shod, saj smo z neznatnimi izjemami vsi Slovenci katoličani. Veseli me, da stavite slovensko katoličanstvo na najširšo podlago, da ste osnovali poljedelski odsek, šolski odsek, pravniški odsek, ki te dni vsi pridno delujejo v Ljubljani. – Da, slavna gospoda, majhen narod smo, ali vsi stanovi moramo složno delati, in če niso vsi Slovenci istih nazorov, če ne izpolnjujejo vsi vseh božjih in cerkvenih zapovedi, **ne smemo jih odpehniti od sebe**, moramo biti potrpežljivi in gledati, da jih polagoma pridobimo, saj grešniki smo vsi!« Po teh besedah – dvorana je bila polna skoraj samih duhovnikov – se je začelo navdušeno ploskanje in odobravanje, tako da sem bil popolnoma presenečen. (Kakšne obraze so delali nekateri, ki so sedeli na odru, nisem mogel videti, ker sem bil obrnjen proti občinstvu.) Razvidel sem iz tega, da je takrat mislila naša slovenska duhovščina prav narodno in ni bila za cepljenje v stranke.

Eno ali dve leti pozneje, ko je bil razpor na Kranjskem že očiten, bi rekel oficielen in ko je **»klerikalna« stranka** sama osnovala zopet shod v Ljubljani, in me je škof Napotnik še enkrat prišel vabit, naj grem govorit na ta shod, sem to odločno odklonil z besedami: »Delal sem vedno le za slogo med Slovenci, zelo obžalujem razpor, ki ne bo rodil nič dobrega, pristopiti nočem k nobeni stranki, podpiral pa bom, kar je narodu v korist neglede na stranko.«

Na Štajerskem smo Slovenci politično in gospodarsko nastopali združeni še nekaj let v dvajsetem stoletju. Jaz sem bil zbolel spomladi 1902 na obistih,^{5b} bil sem operiran v Gradcu 2. maja 1902 in sem ležal tam v sanatoriju več kot tri mesece; prišel sem potem domov s še odprto rano, ki se je vedno gnojila. To je trpelo do meseca oktobra 1902, in ker me je to gnojenje prepričalo, da mora biti v rani še nekaj nesnage, sem poklical našega slavnega drja. Šlajmerja, kateri mi je še enkrat prerezal to, kar se je bilo zarastlo. Pri tem je potegnil iz rane vrvco, okoli 30 cm dolgo, katera je imela nekaj vozlov in na enem koncu zanjko, in povrhu še precej malih kosov sukanca. Ko je zopet vse zašil in me zapustil, se je rana v nekaterih dneh

zacementila, in zopet sem bil zdrav.

Med časom moje bolezni pa so bile nove deželnozborske volitve, pri katerih kot kandidat zaradi bolezni nisem mogel priti v poštev. Tako sem v tistem času nehal biti v vodstvu političnega življenja.

Cepljenje Slovencev v napredno in klerikalno stranko na Štajerskem se je vedno širilo, in prišlo je do ločitve, žal, v obilni meri tudi do sovraštva med strankama. Vsemu temu gibanju sem se ognil, pa strahoma sem gledal, kako se je začela širiti germanizacija skoraj najbolj na slovenskem Štajerskem, kako so rastle šulvereinske šole, kako se je širil vpliv tujstva na slovenske delavce in postajal predrzen nastop nemškega uradništva proti Slovincem. Samo v Celju so Nemci zidali razen nove nemške gimnazije še dve drugi veliki šolski poslopji, namenjeni izključno poduku v nemškem jeziku in duhu. Bog mi je pa dal doživeti preobrat, da se je ustanovila južnoslovanska država. Narodni blok kaže, da se vzbuja spoznanje, da sta rešitev in obstoj naše države mogoča le po *slogi narodnih delo ljubečih strank*.

Obdani smo Južni Slovani (in drugi Slovani) od samih sovražnikov, ki trosijo premnogo denarja po naši državi, da sejejo neslogo med nami in izkušajo podkopati mlado našo državno tvorbo. Gorje nam, če bi nas razcepili in bi mi pripadli Italijanom, Nemcem ali Madžarom! Bog nas obvari grozne usode, ki jo morajo prenašati naši rojaki onkraj mejâ. Naša rešitev leži le v mogočnem složnem delovanju v narodnem slovanskem duhu na duševnem, gmotnem in političnem polju.

Zastavi Slovanstva sledimo – druge nimamo. In hoc signo vinces!⁵¹

¹ Šafner=oskrbnik.

² Vino "pranterer" (Brandtner), ki so ga pridelovali v Kovači vasi (»Kovačlonski gori«) pri Slovenski Bistrici, je Josip Vošnjak označil za »kralja štajerskih vin«. Prim. Josip Vošnjak, Umno kletarstvo, Celovec 1873, str. 127.

³ Prim. Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 102-104. Sernečev citat iz Vošnjakovih spominov ni povsem natančen.

⁴ Ernst Schuch (1846–1914) se je leta 1872 zaposlil v saškem kraljevem dvornem gledališču v Dresdnu kot drugi kapelnik. Kot dirigent se je hitro uveljavil. Leta 1879 je postal prvi kapelnik, tri leta kasneje ravnatelj in leta 1889 generalni glasbeni ravnatelj dresdenske opere. Čeprav ga je leta 1897 cesar Franc Jožef povzdignil v plemiški stan in povabil na Dunaj, Schuch Dresdena ni hotel zapustiti. Do svoje smrti je v Dresdnu dirigiral več kot 3000 predstavam, od tega 150 premieram. Po njegovi zaslugi se je Dresden razvil v eno izmed najpomembnejših glasbenih središč v Srednji Evropi.

⁵ Iz pisma Pavla Turnerja je videti, da je bil Josip kot vzgojitelj zaposlen pri plemenitem Kratzerju v bližini Döblinga. Prim. Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK), Ms 973, VIII/B; Prijatelj prepis pisma Pavla Turnerja Josipu Serneču z dne 6. 9. 1866.

- ⁶ Vsebinsko Rajmundovega nemškega pisma je Josip dobesedno prepisal v pismu, ki ga je 16. julija 1866 poslal bratu Janku iz pruskega taborišča Königinhofa (Dvůr Králové nad Labem) na Češkem. PAM, Družina Serbec (1830-1969), 1. 1/2, pismo Josipa Serneca bratu Janku, Dunaj, 16. 7. 1866.
- ⁷⁷ Ferdinand Bonaventura knez Kinsky von Wchinitz und Tettau (1834–1904), od leta 1861 do smrti je bil član gosposke zbornice dunajskega državnega zbora. V Choceňu (nemško: Chotzen) pri Pardubicah je imel renesančni dvorec iz srede 16. stoletja.
- ⁸ Pavel Turner je zadevo v Spominih opisal nekoliko drugače: »Naj večja skrb v sicer jako srečnem abiturijentnem letu mi je bila: Kam po maturi? – Nevernik nikakor nisem mogel vstopiti v duhovni stan, kamor sem bil nekdanj namenjen, in kamor so me želeli moji stariši. Mariborski meščan Jos. Stöger, jako blagodušen mož, pri katerem sem stanoval par let ter se sprijateljil z njim in njegovo rodbino, imel je sestro omoženo v Hullu na Angleškem. Mene je močno mikalo podati se daleko od doma, proučevati in spoznavati tuji svet in tako si praktično pridobivati zaželenih in potrebnih znanosti. Začel sem se toraj dogovarjati s Stögerjevimi, da bi me priporočili v Hullu sestri svoji in teti, kar so ti dobri ljudje storili tudi z najboljšim uspehom.« Prim. Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, v: Turnerjev zbornik, SHS 2001/1, str. 193-194.
- ⁹ Pristaniško mestu Hull, danes Kingston-upon-Hull.
- ¹⁰ Po avstrijskem porazu v vojni s Prusijo 1866 se je Turner sprva nameraval izseliti v Ameriko, toda na prigovarjanje Josipa Serneca, ki mu je na Dunaju našel mesto domačega učitelja, se je odločil za vrnitev v domovino, z namenom, da dokonča študij. Njegova vrnitev pa se je za nekaj časa zavlekla, saj je dobil službo domačega učitelja v družini bogatih judovskih bankirjev in borzijancev v londonskem Cityu Biedermannovih. Prim. Janez Šumrada, Turnerjeva študijska leta, v: Turnerjev zbornik, SHS 2001/1, str. 54.
- ¹¹ Sprva se je preživljal s poučevanjem angleščine, leta 1873 pa je prevzel vzgojiteljsko mesto pri grofu Vinzenzu Nemesu, zetu predsednika dunajske borze barona Moriza Wodianerja. Prim. Mateja Matjašič Friš, str. 217-218.
- ¹² V Strassburg se je odpravil študirat s finančno pomočjo prijatelja Frana Firbasa. 22. decembra 1873 je postal »prvi kandidat, ki je dosegel juridični doktorat na strasburški nemški univerzi.« Prim. Mateja Matjašič Friš, str. 219, 222; Janez Šumrada, str. 57, 59.
- ¹³ Baron Leopold Wilhelm Edelsheim-Gyulai (1826–1893), v letih 1869-74 glavni inšpektor konjenice, v letih 1874-1886 komandant IV. vojnega korpusa avstro-ogrske armade v Budimpešti.
- ¹⁴ Šen, nalezljivo vnetje kože, ki ga povzročajo streptokoki.
- ¹⁵ Mejni grof Alexander Pallavicini (roj. 6. maja 1853 na Dunaju), cesarsko-kraljevi zakladnik in dvorni svetnik, član ogrskega zgornjega doma.
- ¹⁶ Prim. Franc Rozman, Turnerjevi štipendisti; Verica Trstenjak, Turnerjeva ustanova – fundacija, v: Turnerjev zbornik, SHS 2001/1, str. 143-156, 157-161.
- ¹⁷ Po katastrofalnem vojaškem porazu v vojni s Prusijo so v Habsburški monarhiji že konec leta 1866 s cesarsko odredbo uvedli splošno vojaško obveznost. Po številnih vmesnih

- rešitvah je bil 5. decembra 1868 končno sprejet nov obrambni zakon, s katerim so temeljito reformirali avstro-ogrske oborožene sile. Prim. Rok Stergar, Slovenci in avstro-ogrske oborožene sile (1868-1914), rkp. disertacija, Ljubljana 2003, str. 13, 21.
- ¹⁸ Ferenc Deák (1803–1876), madžarski politik, pravosodni minister v ogrski vladi (23. 3. 1848 – 27. 9. 1848), od leta 1861 vodja madžarskih liberalcev v ogrskem deželnem zboru.
- ¹⁹ Sernečevo pismo Ivanu Prijatelju z dne 21. julija 1917 se je ohranilo v Prijateljevi zapuščini v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. (NUK, Ms 1895). V ohranjenem pismu je namesto dr. Jarnik pravilno navedeno dr. Zarnik. Kot je 13. januarja 1870 poročal Slovenski narod, se je na začetku leta 1870 dr. Valentin Zarnik iz Brežic preselil v Maribor, kjer je vstopil kot odvetniški koncipient v pisarno dr. Lorberja. Prim. Miroslav Gorše, Doktor Valentin Zarnik, Ljubljana 1940, str. 18.
- ²⁰ Ritmojster, konjeniški stotnik.
- ²¹ »hujškaški slovanski agitator«.
- ²² Pred Sernecom je bil (od marca 1876) predsednik celjske čitalnice notarski koncipient Matevž Kožel.
- ²³ Spisa o Bosni mi ni uspelo odkriti.
- ²⁴ Domov ni prišel 16. oktobra 1878, ampak vsaj 14 dni prej, saj je v Cillier Zeitung že 2. oktobra 1878 obvestil svoje cenjene stranke, da se je vrnil iz Bosne.
- ²⁵ Hermann Goedel-Lannoy je bil izvoljen za državnozborskega poslanca v mariborski kmečki kuriji šele na državnozborskih volitvah 2. julija 1879.
- ²⁶ Njegovo pisarno je v odsotnosti vodil dr. Wittermann. Prim. Cillier Zeitung, 14. 7. 1878.
- ²⁷ Sernečev zet Matija Murko je v SBL napačno navedel, da je bil Josip Serneč za deželnozborskega poslanca izvoljen na volitvah leta 1884. V resnici je bil izvoljen v kmečki kuriji šele leta 1887.
- ²⁸ Baron Guido Kúbeck (1829–1907), štajerski deželni namestnik v letih 1870–1895.
- ²⁹ Fran Radej, mariborski notar, v letih 1876–1896 deželni poslanec, v letih 1887–1895 namestnik štajerskega deželnega glavarja.
- ³⁰ Alois Pražák (1820–1901), poslanec v moravskem deželnem (1848) in državnem zboru (1848–1849), od leta 1861 deželnozborski in državnozborski poslanec; v letih 1879–1881 minister brez listnice, v letih 1881–1881 avstrijski pravosodni minister, v letih 1889–1892 minister brez listnice; od leta 1892 član gosposke zbornice.
- ³¹ Incident v Gaberjah se je zgodil 8. marca 1891, na predvečer državnozborskih volitev v celjski mestni kuriji, na katerih je zmagal dr. Richard Foregger.
- ³² André Chéradam (1871–1948) je leta 1901 izdal knjigo z naslovom *L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XXe siècle*.
- ³³ Muricodolsko pleme, torej pasma bikov iz Mürzthala na Zgornjem Štajerskem.
- ³⁴ »Imate prav, to je bil avstrijski odgovor.«
- ³⁵ Baron Rudolf Hackelberg-Landau (1827–1903), veleposestnik v Preboldu, državnozborski in štajerski deželnozborski poslanec v letih 1867–1903.

- ³⁶ Markiz Oliver Bacquehem (1847– 1917), deželni predsednik v avstrijski Šleziji (1882–1886), minister za trgovino (1886–1893), minister za notranje zadeve (1893–1895), namestnik na Štajerskem (10. 10. 1895 – 1. 12. 1898), prvi predsednik upravnega sodišča (1906–1917); v letih 1895–1917 član gosposke zbornice.
- ³⁷ Veliki Venedigar = Gross Venediger, gora na avstrijskem Tirolskem.
- ³⁸ Loden = trpežna, skoraj nepremočljiva volnena tkanina, zlasti za lovske obleke.
- ³⁹ »Ne presojajte bo besedah učiteljev!«
- ⁴⁰ »Gospod, dajte mi.«
- ⁴¹ »Vi koroški tepci.«
- ⁴² Jan Vladimír Hráský (1857–1939), arhitekt. Po študiju na praški tehniki je v osemdesetih letih prišel v Ljubljano, kjer je služboval kot deželni inženir pri kranjski deželni gradbeni direkciji. Bil je specialist za hidrologijo in je med drugim projektiral vodovod v Trnju pri Postojni, most preko Save pri Radečah ter kanalizacijo v Ljubljani. V Ljubljani so po njegovih načrtih zgradili več reprezentativnih stavb: deželni muzej (danes Narodni muzej), deželno gledališče (danes Opera) in deželni dvorec (danes Univerza). Bil je tudi avtor celjskega Narodnega doma, ki so ga celjski Slovenci zgradili v letih 1895–1897. Ob koncu 19. stoletja se je vrnil na Češko, kjer je postal profesor na praški tehnični fakulteti.
- ⁴³ Ernest von Körber (1850–1919), v letih 1897–1898 minister za trgovino in za notranje zadeve, avstrijski ministrski predsednik 1900–1904, v letih 1915–1916 skupni finančni minister in po atentatu na predsednika vlade grofa Stürgkha nekaj časa ministrski predsednik (1916).
- ⁴⁴ Dr. Wilhelm Kienzl st. (1827–1902), odvetnik, deželnozborski poslanec v letih 1878–1896, v letih 1873–1885 graški župan; oče znamenitega skladatelja Wilhelma Kienzla mlajšega (1857–1941).
- ⁴⁵ Karl Morrè (1832 - 1897), pisatelj, štajerski deželnozborski poslanec v letih 1886–1897.
- ⁴⁶ Anton Vrečko, celjski opat v letih 1873–1890.
- ⁴⁷ »vindišarska hujskaška duhovščina«.
- ⁴⁸ Josip Vošnjak je zapisal: »Stepišnik je sicer rad poudarjal, da ni nemški ne slovenski, temveč katoliški škof, pa kot rojenemu Celjanu mu je bila nemščina na prvem mestu. Proti koncu življenja je tudi on izprevidel, da je bil na krivem potu, ker so se nemški liberalci pri svojem boju proti cerkvi malo menili za njegovo narodno mišljenje. In storil je hvalevredno delo, da je svoje premoženje volil za dijaško semenišče v Mariboru, kjer se zdaj izključno slovenski mladeniči izrežajo.« Josip Vošnjak, Spomini, Ljubljana 1982, str. 117–118.
- ⁴⁹ Čitalnica je pritožbo dobila konec novembra ali v začetku decembra 1883. Obravnavali so jo na seji čitalničnega odbora 14. 2. 1884.
- ⁵⁰ Obisti = ledvice.
- ⁵¹ V tem znaku boš zmagal.

UREDNIŠKA OPOMBA

Ob upoštevanju popravkov, ki so bili v originalni izdaji natisnjeni ob koncu knjige, smo Sernečeve spomine objavili v nespremenjeni obliki. Izpustili smo le pike za naslovi poglavij, poenotili narekovaje in posodobili nekatere starinske izraze, kot npr. solnce=sonce, črevelj=čevelj, črez=čez, žreblji=žeblji itd. V oglatih oklepajih smo popravili avtorjeve napačne navedbe imen ali letnic, pojasnilne pripombe pa smo dodali na koncu besedila.

Janez Cvirn

**JOSIP SERNEC,
RODOLJUB Z DEŽELE**

Josip Sernec se je rodil 4. marca 1844 v Slovenski Bistrici, v družini Janeza in Ivane Sernec, rojene Reybauer. Oče, po rodu iz bližnjega Maribora, sin meščanskega posestnika in mlinarja na Dravi, se je z materjo, hčerjo bogatega mariborskega trgovca in krznarja Karla Reybauerja in s prvorojencem Jankom (rodil se je leta 1834 v Mariboru) v Slovensko Bistrico priselil leta 1835.

Takrat je bila Slovenska Bistrica spričo ugodne lege ob glavni komercialni cesti Dunaj-Trst pomembno upravno in trgovsko-obrtno središče z nekaj več kot tisoč prebivalci. V predmarčnem obdobju je bil v mestu sedež nekaterih pomembnih uradov, kot npr. poštnege, voznega in solnega, v njem pa so delovali tudi tobačno skladišče, okrajni fizikat in ljudska šola.¹ Čeprav so se v predmarčnem obdobju v Bistrici in okolici naselili nekateri tuji podjetniki (npr. Sternbergerji),² se je večina slovenjebistriških meščanov preživljala z obrtjo in trgovino ter prometom. Nekateri med njimi, kot npr. Formacherji, so obogateli s prevozništvom na dolge proge, spet drugi – kot npr. Stigerji – s trgovino.³ Serneci, ki so imeli v bližini bistriškega gradu Ignaza Attemsa precej veliko posestvo z enonadstropno hišo, mlinom in gospodarskimi poslopji, so si eksistenco zagotovili z mlinom in so bili med bili med bogatejšimi in uglednejšimi bistriškimi meščani.

Tudi v Slovenski Bistrici je – podobno kot po drugih spodnještajerskih mestih in trgih – bila v predmarčnem obdobju nemščina zunanji znak meščanstva, čeprav je velika večina prebivalstva razumela tudi slovensko. Tako je Josip Sernec v Spominih zapisal: *»Moj oče je govoril prav gladko slovenski, mati je tudi znala naš jezik, vendar je rada mešala v našo govorico germanizme, kakor je bilo to pri Mariborčankah tiste dobe navadno. Doma z otroki pa so starši govorili nemški. Slovenski smo se učili toliko, kolikor je bilo to mogoče pri občevanju z družino in s šolskimi kmetiškimi tovariši.«*⁴ Če so meščani, *»razen posestnikov gradu in njihovih uslužbencev, raje občevali v nemškem jeziku, so s tem hoteli pokazati predvsem na zunanjo plat*

¹ Viktor Vrtnjak, Dogodki na Slovenjebistriškem med leti 1848 in 1875, v: Zbornik občine Slovenska Bistrica I, Ljubljana 1983, str. 542.

² Vrtnjak, Dogodki, str. 543.

³ Vrtnjak, Dogodki, str. 542.

⁴ Spomini, str. 2.

meščanstva, v nasprotju s kmečko okolico, ki je bila slovenska.⁵ Narodnostnih preprirov pred revolucionarnim letom 1848 tudi v Slovenski Bistrici ni bilo zaznati,⁶ do nemštva in slovenstva je bilo slovenjebistriško meščanstvo nevtralnno. Poveljevalni jezik aprila 1848 ustanovljene bistriške narodne straže (štela je 103 gardiste in 21 godcev)⁷ je bil sicer nemški, toda ob slovesni blagoslovitvi zastave straže 4. oktobra 1848 so se z bistriških oken »v bratovskem sporazumu vile slovenska in nemška ter avstrijska in štajerska zastava«, ⁸ govorniki pa so govorili v nemškem in slovenskem jeziku. Za razliko od bistriškega poštarja in župana Karla Formacherja, ki je bil leta 1849 nekaj časa poslanec v frankfurtskem parlamentu, je velika večina (starejših) meščanov nasprotovala tako ideji Velike Nemčije kakor Zedinjene Slovenije in bila orientirana regionalno štajersko.⁹

Toda dogodkov v revolucionarnem letu in ob obnovi absolutizma se Josip kasneje v spominih ni dotikal. S šolskim letom 1851/52 je šele začel obiskovati bistriško trirazredno ljudsko šolo,¹⁰ ki je bila – kljub naporom nekaterih bistriških meščanov, da bi v njej poučevali izključno v nemščini – dvojezična; slovenščina v nižjih razredih je olajševala učenje glavnega jezika, nemščine.¹¹ »Začetni poduk v slovenščini se nam je dajal takrat tudi v ljudski šoli slovenjebistriški. Ker četrtega razreda ljudske šole v Slovenski Bistrici takrat ni bilo, je učitelj Windisch privatno podučeval kakih šest šolarjev za četrti razred ljudske šole, med njimi tudi mene. Koncem šolskega leta smo morali delati izpit v Mariboru.« ¹²

⁵ Vrbnjak, Dogodki, str. 542.

⁶ Fran Kovačič, O zgodovini Slov. Bistrice, v: ČZN 9, 1912, str. 156.

⁷ Kovačič, O zgodovini Slov. Bistrice, str. 155-156; Vrbnjak, Dogodki, str. 560, 562.

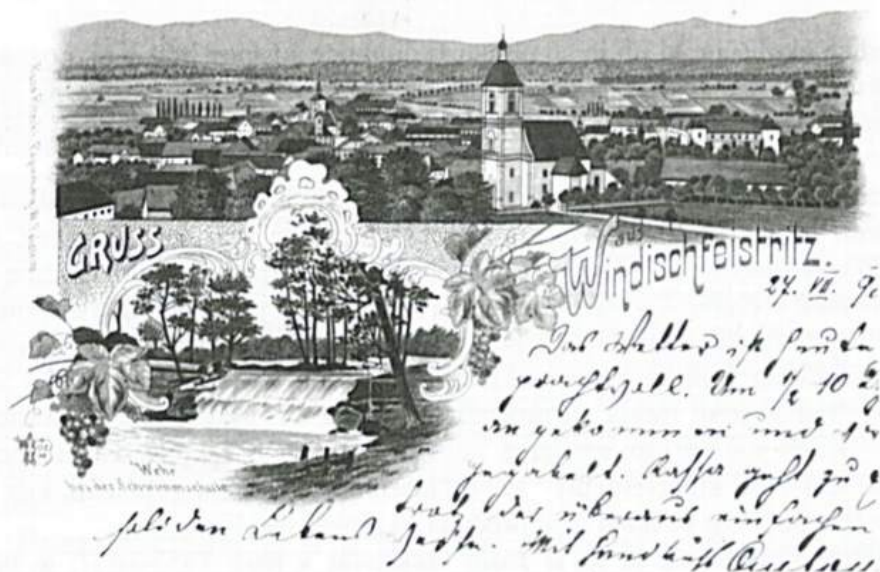
⁸ Job (Franjo Baš), Ko so l. 1848 v Slovenski Bistrici blagoslovili zastavo narodne garde, v: Slovenec 12. 2. 1933; citirano po: Vrbnjak, Dogodki, str. 562-563.

⁹ Vrbnjak, Dogodki, str. 549.

¹⁰ Edmond Pogorevc, Razvoj šolstva v Slovenski Bistrici, v: Zbornik občine Slovenska Bistrica I, Ljubljana 1983, str. 311 in dalje.

¹¹ Pogorevc, str. 313.

¹² Spomini, str. 2; učitelj Franc Windisch je v Slovensko Bistrico prišel iz Velikovca. Prim. Pogorevc, str. 314-315.

Slovenska Bistrica na razglednici s konca 19. stoletja

Ko je leta 1855 Josip iz rodne Bistrice prišel v Maribor, so bile v mestu ob Dravi jezikovne in narodnostne razmere precej podobne tistim, ki jih je tik pred revolucijo opisal Rudolf Gustav Puff: »Življenje v Mariboru je povsem nemško, pa čeprav je na najbližjem podeželju slovensko opredeljeno; skoraj vsi domači Mariborčani obvladajo oba jezika, služabniški sloj navadno že po enem letu, ki ga preživi v mestu; le-ta izvira skoraj izključno iz slovenskega življa, ki ima svoje vrline, pa tudi hibe.«¹³ Nemščina je še vedno bila skoraj izključni jezik uradov, trgovine in obrti ter močno prisotna v javnem življenju. To se je pokazalo tudi ob slovesni umestitvi Slomška, ko je Božidar Raič v Novicah okrcal slovenske duhovnike, češ da so na slovesnosti govorili nemško: »Vse duhovnike so pogostili nekaj v vladikovem poslopju, nekaj v semenišči, kjer se je itak samo po nemškem napijalo, čeravno so sami domači gospodje bili; skoro bi nas tega slobodno sram bilo!«¹⁴ To je bila pač

¹³ Rudolf Gustav Puff, Maribor. Njegova okolica, prebivalci in zgodovina, Maribor 1999, str. 157.

¹⁴ Novice, 21. 9. 1859.

posledica okoliščin, ki jih je ob obletnici čitalnice Josipov brat Janko označil z besedami: *»Ako smo se na javnih mestih posluževali svojega jezika, so nam Nemci in nemškutarji očitali neuljudnost, ker se jim je zdel slovenski jezik dober samo za kmete.«*¹⁵

Če lahko verjamemo Davorinu Trstenjaku, je do konca neoabsolutizma *»naraslo število ljudi v Mariboru, ki so se zavestno šteli med Slovence, na približno dvanajst«*.¹⁶ Njihovo prizadevanje za uveljavljanje slovenščine je bilo na moč oteženo. V petdesetih letih 19. stoletja si je slovenščina pridobila nekaj več pravic le v šolstvu. Toda sprememba na bolje se ni toliko kazala v osnovnih šolah (šoli pri *»slovenski fari«*, današnji frančiškanski cerkvi Sv. Device Marije sredi mesta, in predmestni cerkvi Sv. Magdalene na desnem bregu Drave sta bili do sprejema novega državnega zakona o osnovnem šolstvu leta 1869 utrakvistični)¹⁷ kot na mariborski klasični gimnaziji, kjer je slovenščina postala obvezni učni predmet za slovenske dijake.¹⁸

Mariborska realka, ki jo je Josip obiskoval v letih 1855-1857, je bila izključno nemška. Šele ko je s šolskim letom 1857/58 vstopil na klasično gimnazijo, je prišel v okolje, ki je bilo slovenščini bolj naklonjeno. Za razliko od realke je namreč mariborska klasična gimnazija *»odigrala pomembno vlogo narodnega ozaveščanja spodnještajerskega intelektualca v času pred premestitvijo škofijskega sedeža v Maribor«*.¹⁹ Na njej je poučevala vrsta narodno zavednih slovenskih profesorjev (Davorin Trstenjak, Janez Majciger, Viktor Lipež, Božidar Raič), ki so slovenske dijake znali vneti in navdušiti za narodno idejo. Takšen je bil tudi Josipov razrednik v prvem

¹⁵ Dragotin Lončar, Iz literarne zapuščine dr. Janka Serneca, v: Veda (IV), 1914, str. 288.

¹⁶ Davorin Trstenjak, Dr. Matija Prelog. Doneski k zgodovini dušnega prerojenja na štajerskem, v: Zora, Maribor 1872, str. 65.

¹⁷ Janko Glazer, Iz zgodovine mariborskega šolstva, v: ČZN 34, 1939/3-4, str. 240-241.

¹⁸ Slovenščina se je kot učni predmet uveljavila že v letu revolucije: od začetka šolskega leta 1848/49 jo je brezplačno poučeval profesor verouka Jurij Matjašič, od začetka šolskega leta 1850/51 pa še na novo nameščeni profesor verouka Davorin Trstenjak. Jan Šedivy, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru I., v: ČZN, XVI. N. v., 1970/1, str. 86-87.

¹⁹ Viktor Vrbnjak, Narodnopolitična podoba Maribora z okolico sredi 19. stoletja, v: Grafenauerjev zbornik, ur. Vincenc Rajšp, ZRC SAZU, Ljubljana 1996, str. 532.

razredu gimnazije Janez Majciger, »rudečeličen živahen mladenič«,²⁰ ki je s pravim pristopom odločilno vplival na kasnejšo narodnostno opredelitev večine dijakov²¹ – tudi na Josipovo: »Moje znanje slovenščine pa je bilo tako pomanjkljivo, da v prvem času pri pismenih nalogah skoraj ni bilo besede, ki bi ne bila zavoljo pogreškov rdeče podčrtana po enkrat, pa tudi po dvakrat, zakaj o slovenski slovnici nisem imel pojma. Vendar me je bil profesor Majciger, pozneje za njim tudi njegov naslednik, ocenjeval v slovenščini ne po mojem slabem znanju, ampak le po mojem napredovanju, tako da sem že prvi semester v prvi šoli dobil red 'prav povoljno, recht befriedigend'; in tudi pozneje nisem dobival nikoli slabšega reda, tako da sem kljub temu ostal prvi odličnjak svojega razreda. S tem modrim činom so profesorji dosegli, da sem se rad učil slovenščine in s tem so tudi vplivali na moje mišljenje v narodnem oziru.«²²

Poleg Majcigerja, ki si je leta 1860 z drugimi slovenskimi profesorji zamen prizadeval za utrakvizacijo mariborske klasične gimnazije,²³ so ga v prvem razredu gimnazije poučevali še Davorin Trstenjak (verouk),²⁴

²⁰ Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, v: Studia Historica Slovenica, 2001/1 (Turnerjev zbornik), str. 177.

²¹ Prim. Anton Šantel, Moji spomini X, v: Srce in oko 15, april 1990, str. 264: »Majciger je začel pouk z nagovorom, iz katerega se še spominjam besed: 'Es ist eine schöne Sprache'. Potem smo se učili sklanjati samostalnike in pridevnike prav tako kakor v latinščini in zame je bilo to popolnoma umestno, ko o slovenski slovnici še nisem besedice poprej slišal.«

²² Spomini, str. 3.

²³ S svojo zahtevo so slovenski profesorji naleteli na odločno nasprotovanje svojih nemških sotovarišev (zlasti dr. Adalberta Svobode, kasnejšega dolgoletnega urednika graške Tagespost), ki so uspeli preprečiti vsakršno spremembo. Raiča je sklep tako razburil, da je v Novicah objavil serijo člankov z naslovom Slovenščina in srednje učilišče v Mariboru, v katerih je močno okrcal svoje nemške kolege, s tem pa si je nakopal dodatne težave. Položaj slovenščine se ni izboljšal, Raič in Lipež pa sta izgubila službo. Prim. Bruno Hartman, Slavjanofil Ivan Sergejevič Aksakov v Mariboru leta 1860, v: ČZN, n. v., 1983/1-2, str. 132-133; Jan Šedivy, Profesorji klasične gimnazije v Mariboru I., v: ČZN, n. v., 1970/1, str. 84, 88-89, 93.

²⁴ Sernečev sošolec Pavel Turner je o Trstenjaku v spominih zapisal naslednje: »Sicer pa smo ga spoštovali in ljubili vsi učenci. Razumen in visoko izobražen mož, kakor je bil, ni učil veronauka po navadni suhoparni, pedantični šabloni, temoč vedel nam je poleg vedno kaj zanimivega pripovedovati, tako da smo se njegovih ur kar veselili.« Prim.

Wilhelm Biehl (nemščino), dr. Rudolf Gustav Puff (zgodovino in zemljepis), Josef Essl (matematiko) in Carl Rieck (naravoslovne vede).²⁵ Med njegovimi kasnejšimi profesorji pa so bili Viktor Lipež (slovenščino, nemščino, zgodovino in zemljepis), Otto Jehlen, Johann Gutscher (latinščino), Anton Schnidaritsch (matematiko), Philipp Klimcha (latinščino in grščino), Jakob Čuček (verouk), Adalbert Svoboda (zgodovino in zemljepis), Rudolf Reichel (zgodovino), Adolf Lang (klasično filologijo) in drugi.²⁶ Velike večine svojih tedanjih profesorjev se je Josip spominjal s simpatijami. Tudi ravnateljja Adolfa Langa, Nemca z Dunaja, ki je bil »z vsemi dijaki očetovsko ljubezniv, dobrohoten in je dobro vplival na nastop in značaj dijakov«.²⁷

Med Josipovimi sošolci je bila vrsta nadarjenih mladeničev, ki so kasneje igrali pomembno vlogo v kulturnem, znanstvenem in političnem življenju na Slovenskem. Z njim so šolske klopi med drugimi gulili Pavel Turner, Franc Firbas, Franc Plohl, Anton Šantel, Anton Vraz, Anton Miglič, Jakob Pečko, Anton Gmajnar, Rajko Janžek in Karl Glaser ter Nemca Friedrich pl. Gasteiger in Ernst Schuch.²⁸ Josip, ki je bil nekoliko starejši od svojih

Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, v: Studia Historica Slovenica, 2001/1 (Turnerjev zbornik), str. 177.

²⁵ Andrej Vovko, Gimnazijska leta dr. Pavla Turnerja, v: Studia Historica Slovenica, 2001/1 (Turnerjev zbornik), str. 38; Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, str. 177-178.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Spomini, str. 5; tudi Pavel Turner je v spominih ravnateljja Langa opisal s samimi superlativi: »Ta v vsakem oziru odličen mož je bil pravi očetovski prijatelj izročene mu gimnazijske mladine. Rojen Dunajčan, skoz in skoz pošten Nemec, humanist v naj boljšem pomenu besede, pravičen Slovencem kakor Nemcem, kar so mu končno mariborski nemški prenapeteži hudo zamerjali. Meni je ostal za življenje očetovski prijatelj; rad sem toraj občeval z njim še v poznejših letih, ko je bival na Dunaju kot šolski nadzornik in dvorni svetovalec v pokoju do njegove smrti.« Anton Šantl pa je v pismu Turnerju zapisal: »Kje bi se dandanes dobil ravnatelj Nemec, ki bi imel toliko obzirnosti za Slovence, kakor Lang, in če bi imel, kaj bi delali Nemci z njim? In kje je dandanes ravnatelj, ki bi znal mladino tako navduševati, kje učitelj, ki bi klasike tako navduševalno obravnaval, kakor je Lang nam Horacija in Tacita?« Prim. Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, str. 179; Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), Pavel Turner, pismo Antona Šantla Pavlu Turnerju, Gorica 21. 5. 1908.

²⁸ Vovko, Gimnazijska leta dr. Pavla Turnerja, str. 38.

sošolcev, je bil od prvega razreda gimnazije pa vse do mature najboljši dijak v razredu.²⁹ Odlikovali sta ga naravna inteligenca in izjemna delavnost, ki je prišla do izraza tudi pri inštruiranju otrok premožnejših mariborskih meščanov. S poučevanjem, s katerim je začel v prvem razredu gimnazije, je bil tako uspešen, da si je lahko že v tretjem razredu gimnazije z zasluženim denarjem kupil obleko. V petem letniku gimnazije pa je po posredovanju ravnatelja Langa začel inštruirati sinova (Ferdinanda in Otta) premožnega mariborskega veleposestnika grofa Ferdinanda Brandisa, ki je bil v šestdesetih in na začetku sedemdesetih let ena izmed vidnejših osebnosti mariborskega političnega in družabnega življenja.³⁰ V ugledni grofovski družini se je naučil izbornega obnašanja in v primerjavi s svojimi sošolci veliko potoval. V peti in šesti šoli so ga Brandisi med počitnicami vzeli s seboj na svoj grad Brandis med Bozenom in Meranom. *»Vozili smo se čez takrat še avstrijsko Benečijo in Lombardijo, pri čemer sem videl Benetke, Verono in živel šest tednov na južnem Tirolskem, kjer sem delal lepe zabavne in podučljive zlete«.*³¹

Kljub gibanju v aristokratskih krogih pa se je Josip prav v teku gimnazijskih let prelevil v zavednega Slovenca. Če ob prihodu na mariborsko klasično gimnazijo slovenščine ni najbolje obvladal, se je kmalu po obnovi ustavnega življenja postopoma le navzel slovenske nacionalne zavesti. Odločilno vlogo pri tem je gotovo imel njegov brat Janko, ki je leta 1861 ustanovil Slovansko čitalnico v Mariboru in bil tedaj zagotovo eden najdejavnějšíh slovenskih intelektualcev v mestu ob Dravi in na Spodnjem Štajerskem. Josip je že od samega začetka sodeloval pri čitalničnem pevskem zboru in se redno udeleževal različnih čitalničnih prireditev. Na eni izmed njih, veliki ljudski veselici, ki jo je 2. avgusta 1862 priredila Čitalnica v Kartinovi dvorani na Koroški ulici, se je njegova narodna zavest dokončno vzbudila: *»Dvorana je bila natlačeno polna, večinoma od kmetiškega ljudstva. Navzoči so bili dr. Razlag, vsi mariborski narodnjaki, dr. Toman in drugi voditelji s Kranjskega ter takrat mlada medicince Gustav in Benjamin Ipavic. Govorili so navdušeno, pelo se je krasno in vso dvorano je stresal*

²⁹ Vovko, Gimnazijska leta dr. Pavla Turnerja, str. 47.

³⁰ Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, str. 194, op. 35.

³¹ Spomini, str. 3.

nepopisljiv, vihar in ter navdušen odmev. Bilo je, kakor da bi se ljudje vzdramili iz globokega spanja; prevzela je ljudstvo narodna zavest, ki je že bila, rekel bi, okamenela, z elementarno močjo. Oduševljenost in radost sta rastle od stopnje do stopnje. Ljudstvo je našlo svoje narodno srce – med njimi tudi jaz. Kri moja je očetova, torej slovenska, naš narod je poteptan, temu imam posvetiti svoje skromne moči.«³²

Gimnazijska leta so Sernecu ostala v najlepšem spominu. Že v prvem letniku je nanj napravila izjemen vtis veličastna proslava ob 100. obletnici mariborske gimnazije 1. maja 1858,³³ ki se je je pol stoletja kasneje sošolec Anton Šantel spominjal z besedami: »Ob letošnji 150 letnici sem se živo spominjal 100 letnice, ki smo se je leta 1858 kot prvošolci udeležili kot rimska legija, organizirana od nepozabnega ravnatelja Langa, ki nas je razdelil v kohorte in nas po moderni komandi vežbal na gimnazijskem dvorišču. Srnec je bil dekurio in zastavonoša moje kohorte, oni klofutar – prof. Biehl pa centurio. Osmošolec Quass je bil kapelnik godbe, sestavljene iz gosli in kitar, naš Golob je piskal na flavto, naš Jüttner pa je bil tambur. To je bilo navdušenje zame, bivšega kravjega pastirja s samotnih hribov, ko smo potem 1. maja na vse zgodaj marširali proti Lempahu, kjer nam je župnik pripravil jutrnjo kavo, in potem skozi vse vasi v vojaškem koraku v Ruše, kjer se je v velikem Glaserjevem škednju vršila zabava. In drugič se je vršil 100 letni jubilej ob sklepu šolskega leta v Brandisovem gradu, kjer so bili slovesni govori Zistlerja (nemški), Janka Pajka (latinski) in Šuca (slovenski).

³² Spomini, str. 8. Ob 50-letnici celjske Čitalnice je Sernec povedal takole: »L. 1860. se je začelo živahno narodno gibanje na Štajerskem. V tem letu so se vršile prve narodne veselice in ljudski shodi, pri katerih je goreča beseda tačasnih rodoljubov in slovenska pesem prešinila z viharo silo množice slovenskega naroda in jih na mah napolnila z gorečim navdušenjem. Smem o tem govoriti, ker se mi je 1. 1860. kot 16 letnemu mladeniču pri takem slavnem shodu v Mariboru vzbudil ravno tako narodni čut in navdušenje.« Prim. Branko Goropevšek, Narodna Čitalnica v Celju 1862- 1927, Celje 2003, str. 58.

³³ »V tem prvem šolskem letu je bil za mene nekaj posebno imenitnega prvi maj. To šolsko leto je bilo namreč za našo gimnazijo jubilejno. Pred sto leti, 1758, je v Rušah (ob Dravi, tri ure nad Mariborom) namreč pogorel jezuitski zavod s 4 gimn. razredi. Ni se pa več v tem kraju postavil, ampak so se jezuiti preselili v Maribor ter tam nadaljevali svoje delovanje, položivši tako temelj današnji mariborski gimnaziji.« Anton Šantel, Moji spomini XII, v: Srce in oko 17, junij 1990, str. 401.

Kako sem se divil takrat vbranemu petju pod vodstvom Miklošiča, zlasti pesmi 'Ustanimo, zarja vstaja' z refrainom 'Avstrija' (mesto Slavija)! In potem oni neizrecno vzvišeni moment, ko smo bili Srnec, Ti in jaz s tušem trobent pozvani po premije. Takih navdušujoči momentov pač v dandanašnjem prozaičnem času mladina ne uživa, zato pa je tudi po večini podivjana in ima le zmisel za rabuke in tepeže.³⁴ Nič manjši vtis ni nanj napravila slovesnost ob zaključku šolskega leta v viteški dvorani Brandisovega gradu, saj je prejel nagrado. Delil je občutke Antona Šantla, ki se je slovesnosti spominjal takole: »V grajski dvorani, kjer so bili zbrani okrog zelene mize vsi najvišji dostojanstveniki mariborski, sem prvokrat v svojem življenju zaslišal ubrano četveroglasno petje, ki me je naravnost očaralo. Pela se je mična nemška pesem 'Auf der Berge grünem Saume, ist's so lieblich, ist's so schön' [Na zelenem robu gorá je tako ljubó, tako lepó] itd; zatem je stopil na oder osmošolec Zistler z nemškim govorom. Govoril je v afektirani nemščini dramskih igralcev. Potem se je zapela slovenska pesem 'Ustanimo, zarja vstaja', a z refrenom 'Avstrije' namesto 'Slavije'. Sledil je slovenski govor osmošolca Šuca. Pela se je, ne vem pa zagotovo, ali to pot ali leto pozneje – tudi slovenska pesem Slomškova 'Preljubo veselje, oj, kje si doma', aranžirana od pevovodje Miklošiča tako, da je po vsakem stihu 'ljubim te, ljubim te' odgovoril odmev iz daljave: 'ljubim te čez vse', kar se je silno lepo slišalo. Nato je nastopil kot tretji govornik osmošolec Janko Pajk (pozneje profesor, doktor filozofije, soprog pisateljice Pavline Pajkove ter oče prof. Milana Pajka) z latinskim govorom. Se ve, da ni manjkalo končnega slovesnega govora ravnatelja Langa, ki se je končal s klicanjem obdarovancev. Začel je s prvim razredom: 1. Karol Glaser (pozneje prof. v Trstu ter pisatelj zgodovine slov. slovstva); 2. Peter Miglič, rojen v Ribnici na Pohorju, kjer še danes živi kot upokojeni polkovni zdravnik; 3. Neki Meihner, ki je kmalu umrl. Iz 1. b smo bili poklicani: 1. Jos. Sernec (ki še živi kot odvetnik v Celju, bivši dež. poslanec ter dež. glavarja namestnik); 2. Pavel Turner, zdaj veleposestnik v Mariboru, poprej ves čas vzgojitelj pri različnih plemenitaših; 3. Moja malenkost. /.../ Darila so bila vseskozi

³⁴ PAM, Pavel Turner, pismo Antona Šantla Pavlu Turnerju, Gorica, 21. 5. 1908; podoben opis izleta v Ruše je Šantel podal tudi v svojih spominih; prim. Anton Šantel, Moji spomini XII, v: Srce in oko 17, junij 1990, str. 401.

*knjige, posebno latinski in grški slovarji, pa tudi druge poučne in koristne knjige.*³⁵

Tudi po obnovi ustavnega življenja na gimnaziji ni bilo čutiti nacionalnih nasprotij, ki so se v mestu ob Dravi sicer že začela pojavljati.³⁶ V razredu so prevladovali slovenski dijaki, toda Josip je prijateljeval tudi z obema nemškima sošolcema Friderichom pl. Gasteigerjem in Ernstom Schuchom, kasneje slovečim glasbenikom in prvim kapelnikom kraljevske opere v Dresdnu.³⁷ Toda ko se je po maturi 1865 (kot najboljši v razredu je imel na zaključni slovesnosti v Brandisovem gradu slovesni govor v slovenščini)³⁸ odpravil študirat pravo na Dunaj, Maribora ni preveč pogrešal. V

³⁵ Anton Šantel, *Moji spomini XII*, v: *Srce in oko* 17, junij 1990, str. 402.

³⁶ *Spomini*, str. 5: »V gimnaziji smo živeli Slovenci in Nemci v najboljšem prijateljstvu, posebno v mojem razredu.« Prim. tudi Anton Šantel, *Moji spomini*, IX., v: *Srce in oko*, št. 1, marec 1990, str. 199; *Srce in oko*, št. 15, april 1990, str. 264.

³⁷ Oba nemška sošolca sta kasneje svoj odnos do Slovencev očitno spremenila. Anton Šantl se je takole spominjal srečanja ob 25-letnici mature v Mariboru (1890): »Gasteiger se je zadnjokrat nekako čudno obnašal; sram ga je bilo z nami po mestu hoditi; sram ga je bilo z nami k fotografu priti. Sploh se mu je poznalo, da mu je cela stvar neljuba, da je v nekaki zadregi, bal se je najbrže, da bi kak njegov znanec izvedel, da se z nami druži. (...) Schuch je sicer takrat jako prijazno odpisal, ter izjavil da ga je vabilo že na potovanja v Švico dobilo, da bi sicer rad bil prišel. A isto leto so obhajali tudi Graški nekdanji abiturijente svojo 15-letnico, katera je bila v Tagespošti jako obširno opisana. Našteti so bili vsi imenitni možje, ki so postali iz Graških osmošolcev 65. leta, in – čudno – med njimi je figuriral tudi naš Schuch. Ne pomnim več, ali je bil tudi pričujoč, a zdi se mi da je bil. Da je 7. in 8. šolo v Mariboru delal, ni bilo omenjeno. Kmalu pozneje prinesel je časnik 'Über Land u. Meer' Schuchov portret in životopis. V tem je bilo s posebnim naglasom povedano, da je v Gradcu gimnazijo študiral in absolviral in sicer vseskozi 'kot odličen dijak'. Vse to je mene globoko žalilo, in malo je manjkalo, da nisem poslal listu popravek. Meni se dozdeva, da mož svet glede svoje preteklosti slepari, in posebno svoje sošolstvo z nami zatajuje.« Prim. PAM, Pavel Turner, pismo Antona Šantla Pavlu Turnerju, Gorica 11. 6. 1895.

³⁸ Turner je v spominih zapisal: »Za časa ravnatelja Langa so se končavala šolska leta mariborskega gimnazija jako slovesno v krasni veliki dvorani grof Brandisovega grada, kder so se zbirali na povabilo mariborski ugledni veljaki ter starši studentov. Dva abiturijenta sta imela slavnostne govore; eden nemškega, drugi slovenskega. Govorila sva takrat – tovariš Jože Serbec slovenski, jaz pa nemški. Tako so odločili gospodje ravnatelj in profesorji.« Prim. Mateja Matjašič Friš, »Spomini iz mojega življenja« dr. Pavla Turnerja, str. 194.

kozmpolitski prestolnici Habsburške monarhije je življenje teklo vse drugače kot v provincialnem Mariboru.

Med študijem prava se je Josip spet preživljal z inštrukcijami. V prvih nekaj mesecih je inštruiral sina znamenitega slavista Frana Miklošiča, večji del leta 1866 pa je kot vzgojitelj služboval v hiši bogatega dunajskega trgovca, viteza Kratzerja.³⁹ Zaradi številnih obveznosti se ni veliko udeleževal študentskega življenja, zato pa si je intenzivno dopisoval s svojim nekdanjim sošolcem, prijateljem Pavlom Turnerjem, ki se je bil po maturi odpravil v Anglijo.⁴⁰ Ohranjena Turnerjeva pisma dajejo slutiti, da je bil Josip v mladosti bolj kritično razpoložen do katoliške cerkve kot nekaj desetletij kasneje. »Tvoje misli, ki mi jih o Trdinovi 'popravljeni' zgodovini pišeš, se mi pač prav dopadejo, da mrziš take 'brumne katoličko' misleče Blažete«, mu je v pismu 16. decembra 1866 odgovarjal Turner. »Samo premišluj in previdel boš, da katolicismus, kakor se v Avstrii uči, je le za to prikrojen, da ljudstvo za slepega in prepokornega služabnika pripravlja.«⁴¹ In novembra 1867 je dodal: »Prav Tvoje misli o Koranu so tudi moje; predsodki, kateri se po našem katekizmu v glavo vbijajo, pač niso boljši kakor koranovi; dobre morale nas niti biblija niti koran ne uči, temoč le prava duševna omika glede naravnih postav in spoznavanja stvarivnega bitja.«⁴² Toda zdi se, da Sernec nikoli ni povsem delil Turnerjevih radikalnih stališč, kakršna je le-ta izražal tudi v svojih pismih: »Kar se verskih zadev tiče, tako veš, da mi je Kristus toliko bog, kakor si mi Ti, čislam ga kot človeka preblagega značaja ter velikega naravnega filozofa: njega moliti in kot boga častiti dozdeva se mi naj večja ljudarija, ktera že more biti dandanes pri izobraženih narodih...«⁴³ Za razliko od Turnerja je Josip trdno verjel v posmrtno življenje (»novo življenje, duševno bivanje«), pri čemer je izhajal iz »čutja« in ne iz »uma«. Pavel Turner ga je sicer prepričeval, da je postavljanje »čutja« (in ne »uma«) za vrhovno avtoriteto napačno (»čutje«

³⁹ NUK, Ms 973, VIII/B, Prijateljjev prepis pisma Pavla Turnerja Josipu Sernecu, Hull, 6. 9. 1866.

⁴⁰ Prijateljjevi prepisi (delov) Turnerjevih pisem Josipu Sernecu so v zapuščini Ivana Prijatelja v NUK, Ms 973, VIII/B.

⁴¹ NUK, Ms 973, VIII/B, pismo Pavla Turnerja Josipu Sernecu, London, 16. 12. 1866.

⁴² Ibidem, pismo Pavla Turnerja Josipu Sernecu, London, 12. 11. 1867.

⁴³ Ibidem, pismo Pavla Turnerja Josipu Sernecu, Hull, 27. 10. 1865.

naj bi bilo človeku posredovano »že z maternim mlekom«), toda Sernec je ostal pri svojih stališčih.⁴⁴

Ob izbruhu avstrijsko-pruske vojne, ki ga je navdala s strahom za prihodnost Avstrije,⁴⁵ je Josip očitno razmišljal, da bi se kot prostovoljec prijavil k vojakom, toda žalostna usoda brata Rajmunda, ki je bil v bitki pri Kraljevem gradu hudo ranjen v nogo in v pruskem taborišču Königinhof (Dvůr Králové nad Labem) na Češkem čakal, ali mu jo bodo amputirali, ga je dokončno odvrnila od namere. V pismu bratu Janku (11. julija 1866) je v zvezi z Rajmundovo usodo in splošnimi razmerami v državi in na Dunaju zapisal takole: *»Ljubi brat! Težka je jegova osoda, pa upajmo, da ne bo nogo izgubil! Staršem sem izpustil od te velike nevarnosti zavolj noge. Tebi pa sem od besede do besede prepiševal, da nimam sam na vesti, da to čisto zamolčim; stori potem kakor se Ti dobro zdi. Jes se grem vprašat tukaj v Dunaju, ako je mogoče tje kaj poslati. Bogme, gotovo si Ti tudi tolikor jeziš in tudi obžaluješ avstrijsko nesrečo. – Zakaj le ne napenjajmo naše moči? Francozi so spravljali 1.200.000 mož na noge, takrat pri velki revoluciji, ker so spoznali, da je nevarnost strašna, in mi raji zaupamo ptujcu! Zdaj mi tudi ne pride na misel, k vojakom iti, kaj druga bi bilo, če bi vidil, da nam moči manjkajo, ali da jih vemo porabiti. Tako ne verjamem, da zmagajmo, in zastonj se dati ustreljati [se] mi zdi vendar preneumno, posebno, ker bi moral vrh tega tukaj to rodovino zapustiti, kje so že planili na me, kakor sem kazal, da bi veselje k vojakom imel. – Mislim, v tem tednu še se bodo Prusi pri Dunaju pokazali. – Da sem zopet v Dunaju se iz lista že vidi, mi smo namreč po nekem Telegramu, da pridejo Prusi proti Dunaju, tako naglo, kakor je*

⁴⁴ Ibidem, pismo Pavla Turnerja Josipu Sernecu, London, 9. 3. 1867.

⁴⁵ Tudi Turner je v Hullu s strahom spremljal vojne dogodke. V pismu Sernecu z dne 22. 6. 1866 je med drugim zapisal: »Za vojsko v katero se je zdaj Avstria zapletla, nimam nobene simpatije. Res, da Avstria je zdaj pošteno ravnala, in brani samo svoje pravice, pri tem ko Prusia z naj večjo arogantnostjo je boj počela in ravno tako Italija brez vsega pravega vzroka, in zato želim, da bi Avstria oba dva ohola sovražnika srečno premagala, – pa Avstria zmaga ali ne, narodi Avstrijski pridobili si bodo malo sreče. Ako je zmagana – sramoto in še kaj druga – ako zmaga, kakšen dobiček bodo imeli Slavjani? Avstria je po tem nemška glavarica in nemštvo ji bode vse.« Neposredno po avstrijskem porazu v bitki pri Kraljevem gradu pa je dodal: »Bismarck pride na Dunaj cesarju Avstrijskemu po svoji volji postave diktirat.« NUK, Ms 973, VIII/B, pismi Pavla Turnerja Josipu Sernecu, Hull, 22. 6. 1866; Hull, 5. 7. 1866.

bilo mogoče, se nazaj peljali, in če se sovražnik prikaže gremo iz našega stanovanja zvenaj mesta v mesto nazaj. Da je v Dunaju zdaj vse v strašnih skrbah, in dosti drugega, kar se zdaj tukaj zgodi si gotovo v časnikih čital, mi ni treba ti kaj o tem pisati.«⁴⁶

Leta 1867 je Josip dobil službo domačega učitelja pri knezu Ferdinandu Kinskyju v Chocheňu (v bližini Pardubic) na Češkem, kjer je poučeval knezovi devet- in šestletni hčeri. Preko noči se je znašel v bogati aristokratski rodbini, ki je imela na Češkem obsežno zemljiško posest. »Knezovo premoženje šteje zares na milijone; da le omenim tukaj v Hoenji že je polje daleč okrog vse njegovo, ima pa še kakih šest drugih posestev na Češkem, ki so skoro vsi dosti večje od tē. Nese mu pa to vse neizmerno dosti, ker je vse dano na najembo, tukaj se pa to jako dobro poplača, ker je zemlja tako plodovitna, in vsak naj manjši kosek marljivo obdelan. Pred tremi leti pa je še skoro vse sam imel, in celo armado Direktorjev, oskrbnikov, Adjunktov in Bog ve, kako so se ti uradniki drugače še zovali, in – nesla mu cela reč ne polovice, kakor mi ljudje iz hiše zagotovijo!«⁴⁷ V družini Kinsky se ni počutil prijetno le zaradi njihovega premoženja in življenja na visoki nogi, ampak zaradi kultiviranega, prijaznega odnosa kneza in ostalih članov rodbine do mladega domačega učitelja. »To dobo, katero sem preživel v hiši kneza Kinskega, prištevam k naj srečnejšim dnem svojega življenja, ne zategadelj, ker sem dobro jedel in pil, temveč zato, ker se je vsa rodbina proti meni vedla vedno neizrečeno prijazno in delikatno.«⁴⁸ V pismu bratu Janku 19. junija 1867 je svoje »delodajalce« opisal izjemno pozitivno: »To, kar sem iz začetka o Ti rodovini mislil, hvala Bogu popolnoma še velja; namreč bi smel dolgo po svetu iskati, da bi drugo še našel, ki je tako poštena in prijazna; imam to za velko srečo, da se moram tukaj obnašati čisto naravno, in da ne morem priti v nekako sitno zadrego. 'Moji dve učenki' me ubogajte tako pridno, da se vsi drugi – smem to reči – čudijo čez to, ker v drugem sta jako zavajeni, ker

⁴⁶ PAM, Družina Serbec (1830-1969), 1. 1/2, pismo Josipa Serbeka bratu Janku, Dunaj, 16. 7. 1866.

⁴⁷ PAM, Družina Serbec (1830-1969), 1. 1/2, pismo Josipa Serbeka bratu Janku, Na Hoenji, 12. 9. 1867.

⁴⁸ Spomini, str. 13.

starši so jim predobri.«⁴⁹ Knez Ferdinand Kinsky, od obnove ustavnega življenja tudi član gosposke zbornice, se je leta 1867 celo pozanimal na Dunaju, kako bi se Josip »rešil« vojaške službe, nato pa mu je svetoval, naj se obrne direktno na cesarja in zaprosi za predčasno oceno sposobnosti. »Zarad vojaščine so mi zadnje Beustove besede v državnem zboru z precej upanjem navdale, morda se bo vendar še cela postava zavrgla, in potem morajo vendar nam tudi pravični biti, ki smo po ti postavi že bili vzeti. – Pisal sem Ti tudi zadnjo krat, da upam, da bo morda knez kaj mogel za me storiti v ti zadevi. – Obljubil mi je to, in ko je v Dunaje bil, tudi za me se vprašal in potem mi svetoval, da naj napravim prošnjo naravnost k cesarju, naj bi smel se predstavljati tisti 'Superarbitraciji', da bi Ti izrekli, ali veljam za vojaka ali ne. – Sem kneza nekaj čudno gledal, ko mi tako sitni in vendar jako dvomljivi pot kaže, pa nisem htel ga razžaliti, in nisem odrekel, da prošnja je že pred 14 dnevi odšla na cesarja. Žalibog pa moram reči, da tam, če ne preje po postavi, me bodo zavolj tega prej ko ne oprostili, ker moja bolezen pri srcu precej narašča; že dolgo ne pijem več ni piva, ni vina, tudi čaja in črne kave ne...«⁵⁰

Josip je bil zaradi službe domačega učitelja veliko odsoten z Dunaja in tudi domov je prišel le poredko. Svoje delodajalce je moral spremljati tudi v različna mondena letovišča, v Ischl in zlasti v bavarski Reichenhall, kamor je redoma zahajala družina Kinsky.⁵¹ Toda zaradi tega ni zanemaril študija. V pismu bratu Janku je zapisal: »Učim se zdaj precej marljivo, za zabavo pa rastline nabiram, ker moram rastlinstvo na svojem sedanjem mestu znati; s tem mi mine celi dan, in tako pride, da češki si še nisem skoro nič naučil...«⁵² Pred prvim državnim izpitom 25. julija 1867⁵³ mu je tako nek prijatelj v bavarski Reichenhall pošiljal »vsak teden svoje stenografske posnetke predavanj, ki sem jih zvesto prepisaval ter se jih učil.«⁵⁴

⁴⁹ PAM, Družina Sernec (1830-1969), I. 1/2, pismo Josipa Serneca bratu Janku, Chocheň, 19. 6. 1867.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem. »V začetku julija se podamo vsi v Reichenhall na Bavarsko za kakih 5 tednov, in potem še za jeden teden v Ischl.«

⁵² Ibidem.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Spomini, str. 12.

Po vrnitvi na Dunaj se je – kolikor mu je dopuščal čas – udeleževal društvenega življenja slovenskih študentov, ki se je prav razživelo šele jeseni 1867.⁵⁵ Josip se je takoj pridružil društvu Sava, ki so ga slovenski študentje ustanovili 17. novembra 1867 v dunajski gostilni Vogel Greif (šaljivo poimenovani »Tiča Prim«),⁵⁶ potem pa je bil med tistimi štajerskimi študenti, ki so dali iniciativo, da se je 15. februarja 1868 društvo Sava združilo z društvom Velebit v enotno slovensko-hrvaško akademsko društvo Jug.⁵⁷ Toda novo društvo se ni in ni moglo razživeti.⁵⁸ Ko so Josipa 24. oktobra 1868 izvolili za njegovega predsednika,⁵⁹ si je na moč prizadeval, da bi študentje v Jugu začeli z resnejšim delom. Na sestanku društva 22. novembra 1868, ki so se ga udeležili tudi srbski študentje, je Josip prisotne pozval, naj se društvo ukvarja tudi s poučnimi stvarmi: *»Predsjednik opomene društvo, da je ciel društvena i poučna i zabavna, nu da se dosad još nije ništa radilo na polju poučnom; neka dakle gledaju članovi, da bar u sliedećoj sjednici bude i nešto poučna.«*⁶⁰ Toda iz te pobude je izšla le béseđa na čast Francetu Prešernu v gostilni Zum grünen Tor, ki so jo študentje organizirali 2. decembra 1868. Kmalu zatem pa so zaradi hrvaških hegemonističnih teženj iz društva počasi začeli odstopati vidnejši slovenski študentje. Prvi je društvo zapustil Fran Celestin, nato pa je odložil funkcijo tajnika Fran Levec, ki je svojo odločitev v pismu Kersniku 13. decembra 1868 obrazložil takole: *»Tudi o našem društvu Jugu ne bom preveč besed izgubljal, ker malo zahajam vanj. Naše društvo ima samo to napako, da svoje namere (spoznavanje Slovencev in Hrvatov med seboj) ne spolnuje. Politike, posebno hrovaške, imam kmalu zadosti in mi je ni treba še v Jug učiti se je hoditi, zabava se tudi drugod boljša najde, kregam se pa nerad in to je v Jugu na dnevnem redu, posebno ker imamo mevžastega predsednika. Drugega slovenskega društva pa letos tukaj nimamo.«*⁶¹

⁵⁵ Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina, IV, Ljubljana 1961, str. 24.

⁵⁶ Prijatelj, IV, str. 24-25.

⁵⁷ Prijatelj IV, str. 41.

⁵⁸ Prijatelj, IV, str. 49.

⁵⁹ Prijatelj, IV, str. 61.

⁶⁰ Prijatelj, IV, str. 64.

⁶¹ Prijatelj, IV, str. 65.

Po prenehanju opravljanja službe domačega učitelja pri rodbini Kinsky se je Josip za nekaj časa znašel v finančnih težavah, ki jih prej ni bil vaju. Na začetku leta 1869 je v pismu bratu Janku, za katerega je na dunajski borzi opravljal nakupe delnic, potožil: *»Nesmeš mi zameriti, da se nisem obrnil na te, ko sem bil v zadregi zaradi denarja: Prišla je bila zadrega slučajno, ker niso mi poverili dolžniki o tem času, za katerega so obljubili. Vzel sem si najpotrebnejše za časno od prijateljev tukaj na Dunaju, dokler nisem dobil od staršev in od Rajmunda, kar so mi še bili dolžni. Vsaj mi boš priznal, da je dobro ogibati se dolgom, dokler je mogoče; Tebe pa hočem posebno hraniti si za svojo reservo, (oprosti!) in gotovo bom še zadosti Tvoje dobrote porabil, - če preje ne, pa pri rigorozih! Pa tudi da to se ne zgodi 'preje', je še veliko vprašanje, ker so moje razmere sedaj jako čudne. Pred tednom se mi je ponudilo spodučevanje, 4 ure popoldne zaporedoma. Ljudje so pravi židi po veri in značaju, in nevem, kako dolgo da jim ostanem. Neki znanec mi je po naključju mogel pripovedovati, kako grdo so s prejšnjima dvema učiteljema ravnali, in zato se tudi nimam kaj predobrega nadjeti. Če mi pa to mesto kmalo zopet spodleti, bom v dveh mesecih se svojim prihranjenim denarjem pri kraju, in potem tudi pridem nadlegovat, da boš mogel zadovoljan (!) biti zmenoj.«*⁶²

Sernec je predsednik društva Jug ostal le do 20. februarja 1869,⁶³ s 1. marcem 1869 pa je vseeno moral – kot enoletni prostovoljec – k vojakom. Ker je vojaški rok služil na Dunaju, je lahko še vedno sodeloval v študentskem društvenem življenju. Po dokončnem zamrtju društva Jug je postal član akademskega društva Slovenija, ki so ga slovenski študentje ustanovili 26. maja 1869.⁶⁴ Vmes pa je opravil še drugi in tretji državni izpit in uspešno dokončal študij: *»Ker sem služil na svoje stroške, sem zasebno stanoval. Služili smo enoletni prostovoljci prvega leta samo od 1. marca 1869 do novega leta 1870. Med tem, ko sem bil prostovoljec, sem napravil meseca julija 1869 drugi državni izpit in meseca oktobra 1869 tretji državni*

⁶² PAM, Družina Sernec (1830-1969), I. 1/2, pismo Josipa Serneca bratu Janku, Dunaj, 5. 1. 1869.

⁶³ Prijatelj, IV, str. 67.

⁶⁴ Prijatelj, IV, str. 76.

izpit, ob novem letu 1870 pa častniški izpit, nakar sem bil leta 1871. imenovan za rezervnega poročnika.«⁶⁵

Ko se je Josip ob novem letu 1870 vrnil domov, ni dolgo počival. Že 15. januarja 1870 se je zaposlil kot koncipient v odvetniški pisarni svojega brata Janka v Mariboru, kjer je ostal do februarja 1871. Prvo leto službovanja v Mariboru mu je ostalo v najlepšem spominu: »Takrat smo tvorili stalno omizje zvečer v gostilni in ožjo družbo na zletih: Jurčič, Tomšič, dr. Jarnik [Zarnik], dr. Jernej Glančnik, poznejši odvetnik v Mariboru, dale ostrojezični dr. Koceli, kesnejši odvetnik v Krškem, dr. Jakob Pečko, dr. Ribič, katera dva sta oba že umrla kot odvetniška koncipienta, in moja malenkost. Bilo je v naši družbi obilo duhovite zabave, in prav radi so k nam prisedali tudi nemški pravniki od sodišča kakor tudi iz odvetniške prakse.«⁶⁶

Od februarja 1871 do oktobra 1873 je služboval kot koncipient pri dr. Srebretu, Jankovem svaku v Brežicah. V Brežicah je sicer občeval v boljši slovenski in nemški družbi, hkrati pa je začel politično delovati. Pisal je v Slovenski narod in bil aktiven pri deželnozborskih volitvah 4. septembra 1871 v brežiškem volilnem okraju: »V Brežicah sem sodeloval pri volitvi v deželni zbor, bil sem sam voljen za volilnega moža, vendar je naš kandidat Lenček takrat propadel. Izvoljen je bil namreč nemškutar Janežič, hišni posestnik v Brežicah. Sicer je ta zmagal le na ta način, da se je povsod izdajal za Slovenca in da so mu nevedni volivci iz Kozjega nasedli.«⁶⁷

S 1. oktobrom 1873 je spet stopil v pisarno svojega brata Janka v Mariboru, kjer je ostal do novega leta 1875. Drugo obdobje službovanja v Mariboru ni bilo tako prijetno kot prvo. Vesela slovenska družba, v kateri se je gibal leta 1870, se je skoraj prepolovila. Tomšič je umrl, Jurčič je s preselitvijo Slovenskega naroda v Ljubljano zapustil Maribor. Društveno in politično življenje je padlo v letargijo in tudi Josip je deloval v tem okviru. Ob delu v bratovi odvetniški pisarni je redoma zahajal v Čitalnico (bil je pevec v čitalniškem pevskem zboru) in Kazino, občeval v najboljših

⁶⁵ Spomini, str. 14.

⁶⁶ Ibidem. Gre za citat iz Sernečevega pisma Ivanu Prijatelju z dne 21. julija 1917, ki se je ohranilo v Prijateljevi zapuščini v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. (NUK, Ms 1895).

⁶⁷ Spomini, str. 17; prim. tudi Vasilij Melik, Volitve na Slovenskem 1861-1918, Ljubljana 1965, str. 392. (Janežič je dobil 56, Lenček pa 39 glasov volilnih mož).

slovenskih in nemških krogih, nekoliko pa se je posvetil tudi publicističnemu delu. Poleg krajših člankov v Slovenskem narodu se je – na prigovarjanje prijatelja Pavla Turnerja – lotil pisanja knjige o socialnem vprašanju, ki jo je pod naslovom *Der Materialismus und das Slawenthum* v samozaložbi izdal leta 1874.⁶⁸

Josip Sernek pred prihodom v Celje

⁶⁸ Josip Sernek, *Der Materialismus und das Slawenthum*, Maribor 1874, 45 strani. Slovenska inačica knjižice se je v rokopisu ohranila v zapuščini Frana Levca. Prim. NUK, Ms 1409/VIII.

Prepričan, da tiči glavni vzrok za boj med delodajalci in delavci v dejstvu, da delodajalci v notranji organizaciji gospodarske enote niso povezani (združeni) s svojimi delavci,⁶⁹ je menil, da bo socialni boj prenehal v trenutku, ko se bodo podjetniki povezali z delavci v pravo gospodarsko osebo: *»Konec socialne borbe bo takrat, kedar društvo delavcev svojim podvzetnikom se združi v jedno gospodarsko osebo, tedaj takrat, kedar bo pri podvzetju delavec v jedni ali drugi obliki mogel svojo voljo in čin, v veljavo spraviti; da bo delavec imel pri podvzetju zraven podvzetnika odločiti kaj o delovanju, da bo od delavcev svojovoljni odbor celo dotično gospodarstvo mogel nekako nadzirati, račune pregledati, in da bode imel delavec od dobička iz tega skupnega gospodarstva z svojim delom primeren oddelek.«*⁷⁰

Sernec je menil, da doseči takšno ureditev ni utopija, pri tem pa se je skliceval na ruski artel in na rusko komunalno kmečko gospodarstvo (mir), v katerem je prevladovala skupna lastnina.⁷¹ V kolektivnem komunalnem gospodarstvu po ruskem vzoru je videl ideal, ki bi se ga dalo doseči tudi v monarhiji. Kajti *»slovanska občinska zadruha«* naj bi bila sposobna odpraviti *»proletarizem in vladanje lenega kapitalista nad marljivim delavcem.«*⁷² V

⁶⁹ Sernec, Der Materialismus, str. 30.

⁷⁰ NUK, Ms 1409/VIII, Josip Sernec, Materializem in slovanstvo, fol. 11; v nemškem originalu je zapisal: »Der sociale Kampf wird dann sein Ende finden, wenn der Unternehmer sich mit seinen Arbeitern zu Einer wirtschaftlichen Person vereint, daher dann, wenn der Arbeiter in der Einen oder andern Form seinen Willen und sein Thun in der Unternehmung zur Geltung bringen wird, wenn er im Vereine mit dem Unternehmer über wichtige das Unternehmen betreffende Fragen entscheiden wird, wenn ein von und aus den Arbeitern gewähltes Comité die ganze Wirtschaft der Unternehmung beaufsichtigen, deren Rechnungen controlliren, und wenn der Arbeiter von dieser gemeinsamen großen Wirtschaft einen seiner speciellen Arbeit angepaßten Theil des Unternehmungsgewinnes erhalten wird.« Der Materialismus, str. 30.

⁷¹ Der Materialismus, str. 32. »Diese Artelen findet man bei allen Industriezweigen Rußlands, und die Gemeinschaft umfaßt nicht bloß die Production, sondern auch die Consumption, also den Ankauf von Lebensmitteln, die Bequartierung u. dgl. Wir finden die Artele sogar bei den Lohnkutschern größerer Städte, bei den Fischern u. dgl.«

⁷² NUK, Ms 1409/VIII, Sernec, Materializem in slovanstvo, fol. 11; Sernec, Der Materialismus, str. 41.

idealni podobi »socialnega gospodarstva« ne bi bilo več suženjstva in izkoriščanja dela.⁷³

Na poti k »občinskemu komunizmu« bi po Sernečevem mnenju v prvih letih morali pustiti nerazdeljen le manjši del zemlje, ki bi jo posejali npr. s pšenico. Pri tem bi morali strogo paziti na enakopravnost pri delu in – ob koncu leta – pri delitvi žetve. Dokler se organizacija ne bi prijela, ne bi smeli preiti k kompleksnejšemu gospodarstvu, k pridelavi več vrst pridelkov na večjih zemljiških kompleksih.⁷⁴ Najprej bi morali v posameznih distriktih organizirati nekaj vzorčnih občin, ki bi zaživele s pomočjo države (le-ta naj bi jih opremila s stroji itd.), nato pa bi po njihovem vzoru – spet s pomočjo države – začeli ustanavljati podobne občine.⁷⁵ »So wird die sociale Frage gelöst, nämlich auf der Basis der Bildung größerer und engerer Vergesellschaftung der Einzelmenschen – auf Grundlage der Bildung immer höherer und vollkommenerer vereinlicher Personen – durch den Communismus bei der Gütererwerbung, – nicht bei den erworbenen Gütern, – durch den Communismus nicht beim Genuße, sondern bei der Arbeit.«⁷⁶

Sernečeve zamisli glede reševanja socialnih problemov, nekakšna kombinacija idej njegovega profesorja na dunajski univerzi barona Lorenza von Steina ter idealizacije ruskega občinskega gospodarstva, na Slovenskem niso vzbudile pretirane pozornosti. Slovenski tisk je izid njegove brošure zgolj suhoparno registriral, ne pa tudi komentiral. V času, ko se je loteval pisanja brošure, je bilo med slovenskimi intelektualci idealiziranje carske Rusije sicer močno prisotno,⁷⁷ toda zdi se, da so bile konkretne Sernečeve ideje preveč utopične, da bi se prijele.

Z novim letom 1875 je začel kot praktikant delati na dunajskem sodišču, da bi »odslužil« za odvetniške kandidate predpisano leto. Obenem se mu je posrečilo – po priporočilu notarja Rapoca in njegovega svaka, dunajskega advokata dr. Brežina – vstopiti kot koncipient pri znanem in uspešnem

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ Der Materialismus, str. 43.

⁷⁵ Der Materialismus, str. 44.

⁷⁶ Der Materialismus, str. 45.

⁷⁷ Tudi Sernečev prijatelj Pavel Turner se je v svoji doktorski disertaciji lotil »slovanske« teme. Njegova doktorska disertacija je nosila naslov: Slavisches Familienrecht. Prim. Janez Šumrada, Turnerjeva študijska leta, v: SHS 2001/1 (Turnerjev zbornik), str. 59-60.

slovenskem odvetniku Dolencu. »Ker sem imel pri sodišču kulantnega šefa, mi je ostajalo mnogo časa, da sem delal v odvetniški pisarni, deloma zanj tudi doma. Dr. Dolenc, rojen Vipavec, je bil takrat eden najimenitnejših odvetnikov na Dunaju, član državnega sodišča, zastopnik banke Rotschild in mnogih drugih milijonarjev.«⁷⁸ Z novim letom 1876, po uspešno odsluženem letu na sodišču, se je Josip tudi uradno zaposlil kot koncipient v Dolenčevi pisarni na Dunaju. Z delom v znani odvetniški pisarni, v kateri so mu zaupali celo Rotschildov referat, si je Josip pridobil izjemne izkušnje, ki jih je kasneje kot samostojni odvetnik s pridom izkoristil.

Konec oktobra 1876 – ne dolgo zatem, ko je na Dunaju opravil odvetniški izpit – se je Josip odločil vrniti v domovino. S 1. novembrom 1876 je odprl lastno odvetniško pisarno v Celju: »Da sem se odločil, nastaniti se ravno v Celju, pa je bil vzrok ta, ker sem videl, da tam še ni nobenega slovenskega odvetnika. Tudi sem kot koncipient za svojega brata v Mariboru prevzel tri pravde od nekega celjskega nemškega hišnega posestnika in ko sem tega nemškega Celjana vprašal, zakaj tega ni izročil kakšnemu celjskemu odvetniku, je dejal: 'Gospod doktor, tega vi ne razumete, odvetnik **A** in **B** odlagata pravdo neskončno, odvetnik **C** ne daje klientom računov, **D** pa sploh ne uživa nobenega zaupanja'.«⁷⁹ Odločitev za Celje pa je imela tudi drug, bolj tehten vzrok. Že maja 1876 se je Josip namreč poročil s Terezijo Kočevnar, hčerko staroste štajerskih Slovencev dr. Štefana Kočevnarja iz Celja, ki je vse svoje življenje posvetil boju za pravice slovenščine in Slovencev.

Ob Josipovem prihodu je bilo mesto ob Savinji pomembno upravno, gospodarsko in kulturno središče »Malega Štajerja«,⁸⁰ ki je štelo nekaj več kot 4000 prebivalcev. Večina celjskih meščanov se je preživljala z obrtjo in trgovino, v okoliški občini, ki je imela pretežno ruralno podobo, pa so počasi rasla že prva industrijska podjetja, ki so – kot npr. leta 1873 ustanovljena državna cinkarna – v Celje privabljala odvečno delovno silo s podeželja. Celjski dopisnik Slovenskega gospodarja s psevdonimom J. S. Gombarov (verjetno Josip Sernec sam) je spomladi 1878 v listu gospodarske razmere v Celju opisal takole: »Obrtnija in kupčija ste v Celju jako živi, kajti ne le, da

⁷⁸ Spomini, str. 20.

⁷⁹ Spomini, str. 22.

⁸⁰ Slovenski gospodar, 4. 4. 1878. Celje in njegova okolica.

mora Celje po svoji legi skrbeti za potrebe skoro celega južnega Štajerskega, nahajajo se v mestu vedno bolj obiskane Savinjske kopele, ki vsako leto mnogo ptujcev privabijo. In blizu Celja so že dolgo sloveče kopele v Dobrni, na Slatini, na Laškem in ne daleč proč Rimske toplice. Vsled tega se nahajajo v Celju vsakovrstni rokodelci in jako dobro vredjene štacune, kakoršne se celo v večjih mestih redko najdejo.

Josipova žena Terezija, roj. Kočevar

V obrtniji je omeniti treba med drugim tiskarno Janeza Rakuša, ki izdaja nemški list: *Cillier Zeitung*, dva knjigarja, pivarno, parni mlin in več usnjarij. Tovarn ima malo – največje so medna Lasnikova usnjarija, in blizu mesta državna cink-fabrika. – Kupčijo in promet najbolje pospešujeta južna železnica in Savinja. Obe držite tik mimo mesta: železnica od severja proti jugu, Savinja pa od zapada proti vzhodu, pa ravno pri Celju se naglo zavije proti jugu in teče vstric železnice do Zidanega mosta.⁸¹

Mestna občina na čelu z županom Josefom Neckermannom si je načrtno prizadevala za tujski turizem. Osnova so bile znamenite celjske kopeli v Savinji, ki jih je isti avtor opisal takole: »Po spričevanju skušenih zdravnikov imajo Savinjske kopele enak vpliv na človeško zdravje, kakor kopele v bližnjih Dobrnskih, Rimskih in Laških toplicah. Navadno se tedaj z uspehom rabijo proti protinu, občnim slabočam in posebno dobro uplivajo na kožo in živce ter splošno okrepčanje pospešujejo. Savinjske kopele so sicer že dolgo znane, vendar splošno so se začele še le zadnja leta rabiti, ko so se napravila javna kopališča. Do zdaj obstoji dvoje takih kopališč; ono na desnem bregu dohaja g. Hausbaumu, na levem bregu g. Kranjcu. Hausbaumovo kopališče ima dve utici; prva kmalu za mestnim parkom je odločena za gospe z 29. oddelki, ki so tudi v vodi predelani. Kakih 250 korakov više je utica za gospode s 30. oddelki, ki pa v vodi niso predelani, tako da se gospodje omejeni v reki kopljejo. Na levem bregu je Kranjčevo kopališče s 13 oddelki, podobno Hausbaumovemu, samo da v prostem ni predelano v razne spole. Kopališča so sicer priprosta, pa praktično snažno uredjena. Kdor se hoče pred kopelo ohladiti ali po kopeli si odpočiti, najde klopi pred kopališči in v parku. Sicer pa je dovoljeno tudi drugod v Savinji se skopati, samo pod starim gradom zavolj velike globočine in preblizu hramov ne zavolj ljudi, da se ne bi pohujšanje dajalo.«⁸²

Celje je imelo tudi zaradi turizma več dobrih hotelov in gostiln. »Stanovanje in postrežba se dobi v dobro in lepo vredjenih hotelih, n. pr. Pri 'nadvojvodi Janezu', pri 'belem volu', pri 'kroni', pri 'slonu', pri 'zlatem levu', pri 'Valentu' in zunaj mestu pri 'Grenadirju'. Zadnji dve gostilnici obiskujejo posebno radi flosarji. Razun teh gostilnic pa se še jih nahaja mnogo, v katerih

⁸¹ Slovenski gospodar, 11. 4. 1878.

⁸² Slovenski gospodar, 30. 5. 1878.

se dobro in po ceni dobi jed in pijačo. Kavarne so štiri; Wagnerjeva se slobodno meri z vsako kavarno v velikih mestih.«⁸³

Ob svojem prihodu v Celje je Sernec v mestu našel le malo slovenskih narodnjakov. »Narodnjakov je tu tako malo, da jih lahko preštejemo na prstih. Dva ali trije trgovci se vštevajo med domoljube – pa so jako omahljivi in še vedno ne vedo, bi li potegnili z nami ali z večino prebivalstva, - z nemčurji. Pri okrožnej sodniji se nahajata 2 gospoda svetovalca, koja sta znana rodoljuba, pri davkarstvu sta 2 pristava, koja se vštevata narodnjakom, pa eden izmed njiju je tudi omahljiv ter mu dopada pruska himna bolj, nego domači glasovi; mesten urad je ves nemški, okrajno glavarstvo šteje 2 narodnjaka, potem so č. duhovniki, 2 zdravnika in dijaki. To je število narodnjakov v Celji na slovenskem Štajerskem.«⁸⁴ Položaj slovenščine v šolah, uradih in javnem življenju je bil porazen. Učni jezik na mestni dekliški in deški osnovni šoli je bil nemški, enako kot na državni gimnaziji, kjer je bila slovenščina le obvezen učni predmet za slovenske dijake. Tudi v uradih je kraljevala nemščina: »Slovenski jezik se rabi kot uraden jezik za slovensko dopisujoče občine le pri okrajnem glavarstvu, drugim uradom dohajajo nemški dopisi, kateri se seveda tudi nemški rešujejo.«⁸⁵ Nič bolje se slovenščini ni godilo v javnem življenju, še zlasti v društvih, ki so bila večinoma nemška: »Društva se nahajajo vsakovrstna in v obilnem številu, vendar nobeno ne razvija posebnega življenja. Za vse Slovence obstoji slovenska čitalnica, ena izmed prvih, ki so bile ustanovljene. V vseh drugih društvih prevladuje nemški duh, postavimo: Casina, pevsko društvo, telovadno društvo, prostovoljna požarna straža, c. k. kmetijska podružnica, Fortschrittsverein i. t. d.«⁸⁶

Sernec se je v celjskem javnem in družabnem življenju hitro uveljavil. Skoraj preko noči je zaslovel kot odličen odvetnik, ki mu nikoli ni zmanjkalo dela. (Ob koncu leta 1877 je v svoji pisarni zaposloval že šest uradnikov). Udeleževal pa se je tudi v celjskem družabnem življenju, saj se je kmalu po prihodu včlanil v obe tedanji družabni društvi, Kasino, v katero so takrat še

⁸³ Slovenski gospodar, 11. 4. 1878.

⁸⁴ Slovenski gospodar, 20. 8. 1874.

⁸⁵ Slovenski gospodar, 20. 8. 1874.

⁸⁶ Slovenski gospodar, 4. 4. 1878.

vedno zahajali tudi Slovenci, in v Čitalnico, ki se je po več kot triletnem »spanju« počasi spet začela prebujati.⁸⁷ Kot ljubitelj glasbe in izboren pevec je sprva vodil čitalniški pevski zbor, 22. decembra 1877 pa so ga izvolili za društvenega predsednika.⁸⁸ Pod njegovim vodstvom je celjska Čitalnica spet postala središče kulturnega in družabnega življenja celjskih Slovencev.

Kmalu po prihodu v mesto ob Savinji pa se je Sernec začel tudi politično udeleževati. Pred deželnozborskimi volitvami 1878, na katere se je slovenska stranka začela že zgodaj pripravljati, je aktivno sodeloval s skupnim volilnim odborom za Štajersko, v katerem sta igrala vodilno vlogo Ferdinand Dominkuš in Lavoslav Gregorčec. Zaradi tega si je nakopal jezo svojega brata Janka, ki mu je v pismu 18. marca 1878 očital, da je pristal na konservativen program in na kandidature treh »nemškutarjev« (Schmidta v slovenjegraškem, Flucherja v mariborskem in Snidarschitscha v brežiškem volilnem okraju), medtem ko ni podprl njegove kandidature: *»Ako pa v Tvoji pisarni Ti se združiš s Dominkušem na tak program, po katerem adoptirate trije Nemce ali Nemškutarje Tvojega brata pa odstranite, - i Ti molčiš pri vsem tem, - ako potem se podpišeš: 'Tvoj vedno zvesti brat' - potem jes nikoli nisem razumel kaj pomeni beseda 'zvestoba'«.*⁸⁹ Nekaj časa je bil celo med kandidati za deželnozborskega poslanca v celjskem volilnem okraju, toda zaradi delne mobilizacije in vpoklica v vojsko ob okupaciji Bosne in Hercegovine se je moral kandidaturi odpovedati.⁹⁰ 4. julija 1878 je v Cillier Zeitung naznanil, da bo v času odsotnosti njegovo odvetniško pisarno vodil dr. Wittermann, 11. julija 1878 pa se je v častniški uniformi (in v spremstvu žene) z vlakom odpeljal v Gradec, kjer se je moral zglasiti v svojem polku

⁸⁷ Slovenski gospodar, 1. 2. 1877: »Naša čitalnica se je vendar enkrat začela nekoliko gibati; 24. januarja napravila je večjo veselico z plesom; vse je bilo prav, le preveč nemškutarije bilo je še slišati, toda tudi to upamo, da bo se sčasoma sprevrglo na bolje.«

⁸⁸ Ivan Prekoršek, Prispevki k zgodovini društvenega življenja celjskih Slovencev, v: Nova doba, 10. 5. 1921.

⁸⁹ Franjo Baš, K zgodovini narodnega življenja na Spodnjem Štajerskem, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, Maribor 1989, str. 56.

⁹⁰ V pismu, ki ga je bratu Janku poslal iz Vranduka v Bosni (10. 9. 1878), je med drugim zapisal: »Sestra Ana mi piše, da hočejo vendar mene voliti v deželni zbor, - ali je to po postavah sploh mogoče? Dvomim, - sicer, če je mogoče, morajo me pozvati v zbor v Gradec, ali ne? - Bi Ti mogel meni o tem kaj poročati?« PAM, Družina Sernec (1830-1969), 1. 1/2, pismo Josipa Serneca bratu Janku, Vranduk, 10. 9. 1878.

Jelačić št. 79.⁹¹ Zaradi udeležbe pri okupaciji Bosne in Hercegovine je tako zamudil veliko slovensko volilno zmago na deželnozborskih volitvah septembra 1878, ko je slovenski stranki spet uspelo (kot leta 1867) zmagati v vseh osmih volilnih okrajih kmečke kurije. Zamudil je uspeh, ki ga je Slovenski gospodar komentiral z besedami: *»Zmagali smo povsod, prevrgli smo svoje politične sovražnike povsod na kmetih in tudi v mesta in trge pot nadelali. Zmagali smo povsod tako odločno in sijajno, da so nasprotniki popolnem ob tla. Še celo v Mariborskem volilnem okraju smo po trdni borbi odločno prodrli do narodne zmage. Slovenski kmet je povsod na Štajerskem srečno in krepko k narodni zavesti prebujen. On ve, da je Slovenec, in zato je povsod tudi volil – slovenski.«*⁹²

Po prečkanju reke Save pri Brodu se je s svojo stotnijo pomikal proti Maglaju, kjer je ostal pet dni (od 12. do 16. avgusta). Nato je bil (od 18. avgusta) večino časa stacioniran v Vranduku, v hribovitem, odročnem kraju sredi »divje« pokrajine, ki se je seveda bistveno razlikovala od štajerskih gričev. V pismu bratu Janku je na začetku septembra 1878 zapisal: *»Vranduk pa je naj divja, stara gnjezda na strmih pečinah, ravnice nema, Bosna, cesta, trdnjava stara (iz Srbskih časov, kakor nam Turci rečejo) in nekaj hiš, vse na pečine stavljeno – to je vse. Mi prebivajmo v džamiji ('mošee'), ta je naš magazin, naša spavalnica, krčma, kavarna in salon. Mizo in klopi so nam napravili ženisti, od katerih je tukaj 55 ljudi z lieutenantom, da revno cesto popravljajo, kolikor se da. Vozov gre mimo vsaki dan obilo, sicer se več ko pol polomijo na slabem potu. Mi pobirajmo na cesti vina, riža, movke, pšenej, ovs a i. t. d. i. t. d., in imamo živeža za sebe in za mimogredoče vojake dovolj.«*⁹³ Za razliko od okolice Maglaja, kjer je prišlo do manjših spopadov (Josip v njih ni bil udeležen), je bilo življenje v Vranduku dokaj mirno: *»...tukaj v Vranduku je vse mirno, mi nismo bili alarmirani še ne enkrat, - na vseh drugih stacijah pa so že mariskatero noč bili prestrašeni iz spanja – večidel zastojn.«*⁹⁴ Josipova četa ni imela neposrednih spopadov z vstajniki, saj je zasedala odlične položaje: *»Tukaj nimamo se bati napada, mi smo v*

⁹¹ Slovenski gospodar, 11. 7. 1878.

⁹² Slovenski gospodar, 19. 9. 1878.

⁹³ PAM, Družina Serbec (1830-1969), 1. 1/2, pismo Josipa Serbeka bratu Janku, Vranduk, 4. 9. 1878.

⁹⁴ Ibidem.

predobri legi, in bi baš dan prej mogli čutiti, ako bi se bližali ustavaši. Straža jedna od nas stoji namreč prav visoko na planini in more že od daleč dosti kaj zapažiti – po noči pa ne morejo iti, bi si vrat prelomili kakor mi.«⁹⁵ Glavna naloga Josipove stotnije so bile rekvizicije hrane v bližnji in daljni okolici Vranduka: »Naj lepša ekspedicija, ktero je moja kompanija imela, je bila v Tešanj, - mesto 4-5 ur od glavne ceste, kje ni bilo naših vojakov. – Naloženo je bilo naši kompaniji z 190 vozov oves dobivati. – Šele tam sem vidil, da ima mesto nad 6000 duš; in sicer skoro samih Turkov. – Prenočili smo tam, vozi so bili dali žali bože v soteski, ker ni bilo drugega prostora, - tam nisem hotel biti z kompanijo, ker bi to bilo nespametno, - pa sem (...) na večer zasedel lepi del mesta, ter kazal, da bomo mesto zapalili, ako streljajo na nas, ali napadajo naše voznike in voze. – Tudi sem pripovedoval na večer, da nobeden Turk ne sme iz hiše. – (Komandujoči oberliutnant je imel oteklo nogo in je ležal na vozi, in sem jaz imel vso skrb na sebi.) – Vse je ostalo mirno, drugi dan sem dobil svež zob in sem prav rad se vrnil z vozi in vojaci.«⁹⁶ Nekoliko bolj napeto je bilo le med akcijo zoper Omer-bega (9. septembra 1878) in njegove enote: »Iz Travnika so operirali v planine proti nam zoper nekega Omer-a bega – in svoje ustavaše, in mi smo odlazili ob 3½ ure zjutraj na planine njim nasproti, prekoračali lepe livade, in starinske velikanske gozde, onda stopili dol v vas Orahovica, - popolnoma turško – ktera vas se razteza po celi dolgački ozki dolinici, potem prelazimo še edno veliko brdo in ležala je pod nami vas Doglod. – Bili smo v Omer-ovi hiši, - njega pa njegove čete pa ni bilo nikjer – tudi ovi iz Travnika (Kranjci, 3 kompanije, Kuhn-Hohenstein) vidili niso nič. V Orahovici smo pustili 4 može, ki so rekvirirali 2 jagneti, in vrnivši se ob 6. ih v taj vas smo se okrepčali pri izvrstnem mesu. (Naši graničarji znado jih pečt, da je veselje.) – Ob devetih zvečer smo bili doma, - vrnili smo se po dolini, ktera je polna nasutega kamenja iz potoka. V Orahovici smo bili rekvirirali dva turška konja tako da je kapitan in jaz jašil v Doglod, in onda do Vranduka. Ti konji so necenljivi, - uzda ne trebaš, oni koračijo tako sprevidno, da Ti ni treba misliti na nič,

⁹⁵ Ibidem..

⁹⁶ Ibidem.

nego samo na to, da ne padeš iz konja in da se ne udariš na veje.»⁹⁷ Na srečo pa Josipova enota nikoli ni prišla v neposreden stik z bosanskimi vstajniki.

Po vrnitvi iz Bosne oktobra 1878 se je Josip spet vrغل v delo za narodov blagor.⁹⁸ Bil je izjemno aktiven pri državnozborskih volitvah julija 1879, na katerih je slovenska stranka slavila v vseh treh volilnih okrajih kmečke kurije.⁹⁹ V mariborskem volilnem okraju je zmagal baron Hermann Goedel-Lannoy, v ptujskem Mihael Herman in v celjskem Josip Vošnjak.¹⁰⁰ V mestni kuriji pa so se Slovenci najbolj približali uspehu v celjskem volilnem okraju, kjer so proti Richardu Foreggerju podprli kandidato viteza Huga Berksa, graščaka iz Blagovne pri Šentjurju. Foreggerju je sicer uspelo obraniti »svoj« mandata (tudi zato, ker je na podlagi izjave celjskega opata Antona Vrečka celjska Cillier Zeitung Berkso obtoževala, češ da je »brezverec« oz. »staroverec«),¹⁰¹ toda v primerjavi s prvimi direktnimi državnozborskimi volitvami leta 1873 je število slovenskih glasov močno naraslo.¹⁰² Tako je Slovenski gospodar optimistično zapisal: *»Treba je odločnega in takega kandidata postaviti, za katerega zamorejo vsi narodni volilci glasovati. Zmaga je tedaj Slovencem gotova, nemčursko gnezdo celjsko razdjano in freimaurer Foregger zadnjokrat poslanec.*»¹⁰³

Sernečeva vloga pri organiziranju slovenske stranke v celjskem volilnem okraju je bila tako nesporna, da se je kmalu znašel na udaru nacionalnih nasprotnikov. Ko je deset dni po volitvah v celjski mestni kuriji celjski odvetnik Eduard Glantschnigg v Cillier Zeitung zavračal očitek celjskega dopisnika Slovenskega naroda, češ da je na Koroškem rojeni slovenski

⁹⁷ PAM, Družina Serbec (1830-1969), I. 1/2, pismo Josipa Serbeka bratu Janku, Vranduk, 10. 9. 1878.

⁹⁸ V Spominih navaja, da se je iz Bosne vrnil 16. oktobra 1878, čeprav je v Cillier Zeitung naznanil, da se je vrnil, že 2. 10. 1878.

⁹⁹ Slovenski gospodar, 3. 7. 1879.

¹⁰⁰ Melik, Volitve, str. 393-394.

¹⁰¹ Prim. Janez Cvirn, Boj za Celje. Politična orientacija celjskega nemštva 1861-1907. Zbirka Zgodovinskega časopisa 5, Ljubljana 1988, str. 22-23.

¹⁰² Na državnozborskih volitvah 1873 je Foregger premagal slovenskega kandidata A. Prusa s 419 proti 129 glasov, na volitvah 1879 pa Berkso s 305 proti 261 glasov. Prim. Melik, Volitve, str. 387.

¹⁰³ Slovenski gospodar, 10. 7. 1879.

renegat, je svojo kritiko uperil »v ruski glavni stan v Celju«, pri čemer je mislil prav na Serneca in njegovo odvetniško pisarno.¹⁰⁴

Josip Sernec v zrelih letih

Z zaostrovanjem nacionalnih odnosov med Nemci in Slovenci po Taaffejevem prihodu na oblast pa je Josip Sernec za dolgo postal stalna tarča napadov celjskega nemškega lista, ki je v spremenjeni politični situaciji v monarhiji hitro zapuščal svojo nekdanjo zmerno liberalno usmeritev.

Drobne jezikovne koncesije, ki jih je v zameno za podporo Slovencem namenila Taaffejeva vlada, so celjski Nemci, politično organizirani v Nemškem društvu, vedno bolj dojemali kot napad na starodavno »nemško posestno stanje« in vedno glasneje zagovarjali radikalna nacionalna stališča po načelu: oko za oko, zob za zob. Toda politika celjskih Nemcev se na začetku osemdesetih let nikakor ni zadovoljevala zgolj z obrambo

¹⁰⁴ Cillier Zeitung, 13. 7. 1879.

»posestnega stanja«, ampak je poskušala s silo zaustavljati slovenski narodni razvoj. Tako je Slovenski narod mesec dni po razglasitvi naredbe pravosodnega ministra Pražáka, ki je od sodišč zahtevala, da morajo v civilnih in kazenskih zadevah *»sprejemati vse v slovenskem jeziku pisane vloge in prošnje in to tudi od tacihi strank, katere so zmožne nemškega jezika«*,¹⁰⁵ upravičeno ugotavljal: *«Glavni sedež spodnještajerske nemške energije in netolerantnega spodnještajersko-nemškega značaja nahaja se v Celji, kojega prebivalstvo se ziblje v zavesti, da bode štajerske Slovence počasi pogermaizovalo.»*¹⁰⁶

Toda nemška agresivna politika, ki je poskušala z ideologijo štajercijanstva zaustavljati slovensko narodno gibanje na podeželju, ni imela prevelikega uspeha. Kmetški prijatelj, slovensko pisani list, ki ga je leta 1882 začel izdajati celjski odvetnik Eduard Glantschnigg, se je pri življenju obdržal le do leta 1884, leta 1883 na Glantschniggovo pobudo ustanovljeno Spodnještajersko napredno društvo pa je zaspalo dve leti po ustanovitvi. Ob neuspešni politiki na slovenskem podeželju so morali celjski Nemci z grenkobo opazovati krepitev slovenske stranke v mestu. Čeprav je Cillier Zeitung v komentarju rezultatov ljudskega štetja 1880 zapisal, da med celjskimi meščani ni najti več kot 50 Slovencev, četudi bi jih iskali z Diogenovo svetilko,¹⁰⁷ se je namreč slovensko meščanstvo v mestu ob Savinji nezadržno krepilo. Še v sedemdesetih letih skromna slovenska četica s Sernecem na čelu je postajala vedno številčnejša in – po prihodu Miha Vošnjaka v Celje – tudi vedno bolj organizirana in samozavestna. Izjemno pomembno vlogo pri tem je odigrala celjska Posojilnica, ki so jo na pobudo Miha Vošnjaka celjski Slovenci ustanovili 9. februarja 1881.¹⁰⁸ Med ustanovnimi člani (in v odboru) tega pomembnega denarnega zavoda, ki je kmalu postal hrbtenica vsega slovenskega društvenega in političnega dela v mestu, je bil seveda tudi Josip Sernek, ki je leta 1886 od Miha Vošnjaka prevzel tudi funkcijo predsednika. Uspešnost celjske posojilnice pa je koreninila v dejstvu, da – kot je dejal Sernek ob otvoritvi Narodnega doma

¹⁰⁵ Slovenski narod, 29. 4. 1882.

¹⁰⁶ Slovenski narod, 17. 5. 1882.

¹⁰⁷ Cillier Zeitung, 13. 2. 1881.

¹⁰⁸ Prim. Janko Lešničar, Črtice iz zgodovine Zadružne zveze v Celju, v: Nova doba 4. 10. 1923 in dalje.

avgusta 1897 – »zadružniki nismo nikoli smatrali čistega dobička za svoj privatni zaslužek, nego kot posojilnični, kot narodni zaklad, in da deležniki niso dobivali kot dividendo nikoli več, kakor po 5% od svojih vplačanih deležev. Vse drugo se je porabilo samo v ojačenje posojilničnega premoženja. Devali smo zasluženi denar v rezervni zaklad in iz dobička vsako leto precejšnje svote, skupaj že mnogo tisoč goldinarjev, darovali za dobrodelne namene. Konstatovati morem tukaj, da je načelstvo doslej opravljalo ogromno svoje delo pri vodstvu tega zavoda brezplačno ter nagrado, določeno mu za trud po društvenih pravilih, vselej prepustilo za dobrodelne namene, zlasti v podporo ubogim slovenskim dijakom.«¹⁰⁹

Iz Celja se je posojilništvo hitro širilo po celotnem Spodnjem Štajerskem, za njegovo rast pa je bil poleg Miha Vošnjaka najbolj zaslužen prav Josip Serbec. 8. januarja 1882 se je udeležil ustanovitve Posojilnice za Maribor in okolico,¹¹⁰ aktivno pa je sodeloval tudi pri ustanovitvi Zveze slovenskih posojilnic v Celju (21. januarja 1883) in v njej obdržal pomembne funkcije vse do konca. Če so k Zvezi sprva pristopile le posojilnice iz Celja, Maribora, Žalca, Šoštanja in Mozirja, se je v naslednjem poldrugem desetletju mreža slovenskih posojilnic na celotnem slovenskem ozemlju izjemno okrepila. Do leta 1896 (torej do ustanovitve Zveze kranjskih posojilnic) je njihovo število naraslo na 117. »Vsi večji kraji, nekoliko pomembnejši kraji od južnih do severnih naših mej so dobili svoje kreditne zadruge.«¹¹¹ In so uspešno izpolnjevale svojo nalogo, ki jo je leta 1889 Slovenski gospodar opisal z besedami: »Da se obranimo pogina, začeli smo si toraj snovati posojilnice, katerih je posebno na Štajerskem tako lepo število... Tako smo se s posojilnicami otresli skoraj popolnoma tujega kapitala, ali prav za prav dobili smo nazaj velik del našega kapitala, kajti denar, ki so ga posojilnice kmetom izposodile, je kmečki denar. Večinoma kmetje nesli so svoje prihranjene krajcarje in goldinarje v posojilnice, da smo njih tam shranili in dali na obresti. Posojilnice pa so sopeset ta slovenski kmečki denar izposodile kmetom. Ves ta denar je bil prej v nemških hranilnicah, da so ž njim

¹⁰⁹ Slovenski narod, 9. 8. 1897.

¹¹⁰ Slovenski gospodar, 12. 1. 1882.

¹¹¹ Janko Lešničar, Črtice iz zgodovine Zadružne zveze v Celju, v: Nova doba 4. 10. 1923 in dalje.

gospodarili Nemci in nemškutarji, ter se bahali ošabno, češ, da imajo oni denar in kapital. Ali denar je bil naš in z našim kapitalom in denarjem so pritiskali ter nas stiskavali. Zdaj smo pa velik del tega našega denarja dobili iz nemških rok nazaj in ga dali v slovenske roke, da te ž njim gospodarijo.»¹¹²

Toda Sernec je v osemdesetih letih vedno aktivneje posegal tudi na politično področje. Bil je med tistimi slovenskimi rodoljubi s Štajerske, ki so se na sestanku 8. januarja 1882 v Mariboru dogovorili o ustanovitvi Slovenskega društva.¹¹³ Kot član odbora Slovenskega društva, ki si je prizadevalo »razširjati med slovenskim ljudstvom politično in gospodarsko izobraževanje, vzbujati narodno zavest, braniti politične in državljanske pravice slovenskega naroda in pospeševati ustavni razvoj avstrijske države na krščanski podlogi,«¹¹⁴ je bil Sernec eden izmed odločilnih kreatorjev slovenske politike v času slogaštva, politike, ki je – združujoč narodni in katoliški program – prinesla Slovencem na Spodnjem Štajerskem v naslednjih letih opazen napredek. »Bil je navdušen slogaš, prepričan, da je v oni dobi bilo le s složnim delovanjem vseh Slovencev možno doseči uspehe.«¹¹⁵

Tudi po Sernečevi zaslugi je Slovensko društvo s svojo dejavnostjo relativno hitro izničilo poskuse spodnještajerskih Nemcev, da bi se trajneje zasedrili na slovenskem podeželju. Zlasti na širšem celjskem območju je »štajercijanstvo« doživelo popoln neuspeh, kar je moral priznati tudi glavni ideolog štajercijanskega gibanja, celjski odvetnik Eduard Glantschnigg. Tudi v neposredni celjski okolici se Štajersko napredno društvo ni in ni moglo prav uveljaviti. Vedno bolj organizirani slovenski stranki v Celju je leta 1883 uspelo, da so oblasti – zaradi goljufij z volilnimi pooblastili – razveljavile občinske volitve v občini Celje-okolica, na ponovljenih volitvah leta 1884 pa so »narodni kandidati« že dosegli večino v tretjem in se močno okrepili v drugem volilnem razredu.¹¹⁶ Po slovenski zmagi na občinskih volitvah v Ljubljani leta 1882 pa so tudi celjski Slovenci začenjali svoj

¹¹² Slovenski gospodar, 8. 8. 1889.

¹¹³ Slovenski gospodar, 12. 1. 1882.

¹¹⁴ Slovenski gospodar, 12. 1. 1882; pravila so objavljena tudi v: Slovenski gospodar, 20. 7. 1882.

¹¹⁵ Nova doba, 19. 9. 1925. ♣ Dr. Josip Sernec.

¹¹⁶ Slovenski gospodar, 31. 7. 1884.

»napad« na mesto. Z izgradnjo nekaterih temeljnih gospodarskih in kulturnih institucij (npr. Posojilnica, Zveza slovenskih posojilnic, različna društva) pa z odločnim in nepopustljivim bojem za uveljavitev jezikovne enakopravnosti v šolah, uradih in javnem življenju so celjski Slovenci iz leta v leto stopnjevali svoj pritisk na »nemško Celje« in postopoma krepili »slovenske pozicije« v mestu ob Savinji. Z dosledno rabo slovenskega jezika (za slovenske stranke) na sodiščih, kakršno je že od začetka prakticiral Josip Sernek (za njim pa notar Lovro Baš, odvetnik Ludvik Filipič, notar Jurij Detiček in drugi), se je status slovenščine na sodiščih bistveno izboljšal. *»Dolgo časa so se reševale slovenske vloge v nemškem jeziku, polagoma smo začeli prejemati rešitve tudi v slovenščini. (...) Dobivati smo začeli sčasoma tudi slovenske razsodbe. Po tajnem dogovoru z nekim slovenskim sodnikom sem pri prošnjah za prodajo začel izrečno zahtevati, da se naj tudi oglasi, ki so se objavljali v graškem uradnem listu (Grazer Zeitung) in na deski pri sodišču, izdajajo v slovenskem jeziku; tudi temu se je ugodilo.«*¹¹⁷ Postopoma pa se je začel izboljševati položaj slovenskega jezika v osnovnem šolstvu in javnem življenju.

Za uveljavljanje slovenščine v (osnovnem) šolstvu in javnem življenju si je pridobil trajne zasluge Ivan Dečko, ki se je s 1. septembrom 1885 zaposlil kot koncipient v Sernečevi odvetniški pisarni. Na Sernečevo pobudo se je Dečko začel načrtno ukvarjati s problematiko enakopravnosti slovenskega jezika. V Sernečevi pisarni je prevzel nekakšen *»šolski referat«* in *»izdelal za celo vrsto spodnještajerskih občin predloge in sklepe, v katerih se je določalo, koliko let naj se v ljudskih šolah daje poduk izključno v slovenskem jeziku in od katere dobe naprej se sme učiti nekaj ur na teden tudi nemški jezik. Občina za občino je po teh vzorcih sklepala v narodnem zmislu in naznanjala to štajerskemu deželnemu šolskemu svetu, kateri je moral spoštovati te sklepe v zmislu veljavnih šolskih postav.«*¹¹⁸ Po Dečkovi in Sernečevi zaslugi pa se je slovenščina – poleg osnovnih šol – uveljavljala tudi na drugih področjih.

¹¹⁷ Spomini, str. 29.

¹¹⁸ Spomini, str. 47.

Ivan Dečko

V tem smislu je bil zlasti pomemben odlok justičnega ministra Pražaka z dne 21. julija 1887, ki je dovoljeval vknjižbe v zemljiški knjigi tudi v slovenskem jeziku. Odlok, ki ga je kot zastopnik Miha Vošnjaka dosegel prav Josip Sernec,¹¹⁹ je Slovenski gospodar upravičeno komentiral z besedami: »Vsled te najnovejše naredbe Pražakove pridobil si je slovenski

¹¹⁹ »Nekega dne – bilo je to menda leta 1887. – sem napravil za Mihaela Vošnjaka kupno pogodbo, s katero je kupil v Celju neko hišo, seveda sem to storil v slovenskem jeziku. Z Vošnjakom sva se dogovorila, da bom v predlogu za vknjižbo lastninske pravice tudi stavil predlog, naj se vknjižba vpiše v *zemljiških knjigah v slovenščini*. Prošnjo je M. Vošnjak, tačasni državni in deželni poslanec, lastnoročno podpisal, asigniral sem jo tudi jaz kot odvetnik. Predlogu se je ugodilo, in po mojem mnenju je Miha Vošnjak bil prvi, vsaj na spodnjem Štajerskem, ki je imel v zemljiški knjigi na svojem posestvu slovensko vknjižbo.« Spomini, str. 29.

jezik sopet večjo veljavo. Tako korakamo Slovenci vedno naprej, korak za korakom; povsod pri uradih uraduje se in se mora uradovati vedno več in več slovenski.«¹²⁰

Neposredno po omenjenem uspehu, ki je med spodnještajerskim nemštvom sprožil viharne reakcije, je – potem, ko je odložil svoj poslanski mandat Ferdinand Dominkuš – Josip Serneck na sestanku »zaupnih mož« 30. novembra 1887 v Celju sprejel ponujeno mu kandidaturo za deželnozborskega poslanca v celjski kmečki kuriji.¹²¹ »Narodni volilni odbor« ga je v tisku predstavljal kot »iskrenega narodnjaka ter neustrašnega boritelja za pravice slovenskega naroda«,¹²² kot moža, ki ima »bister um« ter »za narod svoj gorko srce«, kot moža, ki »stoji na svojih nogah ter ima roke odprte za potrebe našega milega naroda.«¹²³ »Da ima bister um, priča nam toliko zamotanih pravn, katere je njegov bister um srečno izpeljal, ne le v Celju in v Gradcu, nego tudi na Dunaju. (...) Da ima on za slovenski naš narod prav toplo srce, pokazal je že dostikrat, posebno pa kaže kot načelnik Celjske posojilnice, kjer mu je vedno za to skrb, da se ljudem denar, kolikor le mogoče, po ceni izposojuje. (...) Da on na svojih nogah stoji, kakor le redko kdo, pokazal je najbolj očitno na den prihoda Njih cesarskih Visokosti cesarjeviča Rudolfa in njegove visoke soproge v Celji. Ker je on neodvisen od celjskih strahonj, dal je brez strahu razobesiti celo vrsto slovenskih tribojnic: na svoji hiši, na svoji pisarni ter na Celjski posojilnici. (...) Da ima za potrebe milega slovenskega naroda vedno odprte roke, pričujejo vsa slovenska društva, ki ga prištevajo svojim radodarnim udom, posebno pa še Celjska čitalnica, katerej je on mnogoletni predsednik, potem pa 'dijaška kuhinja' in dr. Kar pa ga nam še posebno priporočuje, je njegova miroljubnost, s katero je vsaki čas delal za slogo med duhovnimi in svetovnimi narodnjaki.«¹²⁴ Njegovih kvalitet in zaslug pa so se dobro zavedali tudi volilci, saj so na volitvah 16. decembra 1887 (ob nemški abstinenci) oddali zanj svoj glas vsi prisotni volilni možje: »Naš kandidat bil je izvoljen soglasno, ker nemškutarji v teh okrajih nimajo upati, da bi kedaj

¹²⁰ Slovenski gospodar, 8. 9. 1887.

¹²¹ Slovenski gospodar, 8. 12. 1887.

¹²² Ibidem.

¹²³ Slovenski gospodar, 15. 12. 1887.

¹²⁴ Slovenski gospodar, 15. 12. 1887.

prišli do zmage.«¹²⁵ In se seveda niso zmotili, saj se je kot deželnozborski poslanec (do leta 1902) v štajerskem deželnem zboru vedno goreče potegoval za pravice slovenskega jezika in naroda. Prvič že na začetku leta 1888, ko se je na seji deželnega zbora (17. januarja 1888) odločno potegnil za enakopravnost slovenskega jezika v uradih in šolah, nemški deželnozborski večini pa vrgel v obraz: *»dandanes stojimo Slovenci na drugem mestu, kakor v 60ih letih, dandanes ne more nobena večina tukajšnje zbornice Slovencev predrugačiti. Vi i nas ne boste prepričali, da se potegujete za napredek, ako nas izkušate oropati materinega jezika v šoli in v uradu! Sklepajte, kar hočete! Vi i nas sicer lahko ranite, nas lahko žalite in ovirate v našem napredku, pa zadušili ne boste več našega naroda, niti zadržali njegovega vidnega in neprestanega napredka! - Kljub vsakemu pritisku bomo hodili svojo pot in si končno priborili enakopravnost v vrsti avstrijskih narodov!«*¹²⁶

Čeprav so proti koncu osemdesetih let nekateri slovenski politiki na štajerskem menili, da se nam ni *»godilo slabše«* niti v času, ko so *»bili nemški liberalci na krmilu«*,¹²⁷ je bil Josip Sernec neizmeren optimist. Trdno je verjel v vsestranski razvoj slovenskega naroda in se je v celoti strinjal s stališčem svojega nekdanjega sošolca in starega prijatelja Pavla Turnerja, ki je v oceni Vošnjakovih Pobratimov decembra 1888 ostro kritiziral v delu slovenske javnosti prisoten pesimizem: *»V našem socijalnem, političnem življenji nahaja se mnogo napak, mej največjimi pa je nek fatalističen pesimizem, ki nalik kužni bolezni mladino, odrasle može in starce napada, zajeda ter na osobno kakor na občno narodno škodo pogublja. Pesimizem nasprotuje optimizmu kakor noč dnevu, mraz toploti, smrt življenju. V pesimizem utopljen človek ne nahaja na zemlji ne sreče ne veselja; ker ničesar izdatno dobrega ne pričakuje, se tudi za ničesar vzvišenega, idealnega navduševati ne more, živi v nekaki duševni otrpnosti in obupnosti, prepušča svoje in narodno srečo 'usodi' – 'nirvani'.«*¹²⁸ In je dodal: *»Kdor resno razmotruje našo zgodovino, naš napredek zadnjih 40 ali 30 let, se pač*

¹²⁵ Slovenski gospodar, 29. 12. 1887; Melik, Volitve, str. 388.

¹²⁶ Spomini, str. 34.

¹²⁷ Slovenski gospodar, 6. 10. 1887.

¹²⁸ Slovenski narod, 22. 12. 1888.

more z veseljem prepričati, da smo mnogo dosegli. Kdo pa more pokazati narod, kateri bi bil jednako našemu, v enakih razmerah v tako kratki dobi jednako napredoval, svojo narodnost, svoje slovstvo, svojo politično veljavo jedanko razvil? - V političnem pomenu besede slovenskega naroda kar bilo ni; živel je svoje fizično življenje svetu nepoznan. Naše slovstvo? - Ni ga bilo, - in resnico je govoril oni nemški mož, ki se nam je rogal, da vso našo literaturo v svoj robec zavije. - Ne vem, zakaj bi se kdo hudoval na ta porogljivi izrek, - nasprotno: spominjajmo se ga zdaj le z veseljem in hvaležnim ponosom! Postali smo od tedaj premožnejši; iz najskromnejšega početka se naša literatura od dne do dne lepše razvija in razcvita, danes se piše v olikani slovenščini že o vsakterih vedah in umetnostih; presлавni Preširen pa si je z najboljšimi Slovenci, slovenskimi filologi in pisatelji še nemški dopisoval. - Ako uvažujemo vse te razmere, reči smemo: ni še bilo slavnije dobe slovenske, nego je naša. Bodimo je radi, veselimo se, da v nji živim, da smo sotrudniki njene slave, narodnega preporoda, na izgled in v spodbujajo našim potomcem. - Ta optimizem ni pretiran, dasi vsakteri zaveden Slovenec ve in vidi, kako daleko smo še od zaželjenega cilja, koliko velikanskih težav in zaprek nas še loči od njega, koliko bridkosti in trpljenja še imamo prenašati; ta optimizem nas tudi nema mamiti v kakšno brezbržno zadovoljnost, temveč ima netiti v nas neugasljiv ogenj ustrajno pogumnega navdušenja k težavnemu delu in boju za narodne svetinje, za narodne pravice, za narodni napredek in pravo narodno slavo; ima nas naudajati s krepko nado in trdnim prepričanjem, da naši napori neso in ne bodo zastonj, temveč deležni zaželenega in zasluženega uspeha. Ta optimizem naj nas tolaži v naših nezgodah, da ob ničemur ne obupamo, za kar se pošteno in razumno trudimo; in kadar navzlic največjim naporom le prepočasni napredek vidimo, pomislimo, da, kar je stalno dobrega, častno trajnega, se brzo pridobiti ne more, temveč se po naravnem zakonu le polagoma sestavlja.¹²⁹

Josip Serbec in ostali celjski »narodnjaki«, ki so bili prepričani, da narodnega razvoja ni več moč zaustaviti, so že kmalu začeli žeti plodove svojega dela. V letu, ki je v osrednji slovenski deželi Kranjski prineslo opazno zaostritev odnosov med liberalnim in katoliškim delom narodne

¹²⁹ Ibidem.

stranke, so celjski Slovenci dosegli več odmevnih uspehov. Izjemno pomembna je bila zmaga narodne stranke na volitvah v celjski okrajni zastop spomladi 1889,¹³⁰ ki je bila rezultat načrtnih priprav in obsežne agitacije, organizirane akcije, ki je pod vodstvom Ivana Dečka potekala prav iz Sernečeve odvetniške pisarne. Slovenski stranki je pred volitvami uspelo, da so oblasti iz volilnih imenikov izbrisale vse tiste volilce veleposestniške kurije, ki so sicer plačevali več kot 60 gld letnega neposrednega davka, toda šele s prištetim hišnonajemninjskim davkom. »V Celju in drugod smo spravili stvar do upravnega sodišča, s čimer smo izbrisali iz veleposestniškega volilnega imenika marsikaterega nemškega Celjana, ki je plačeval 60 goldinarjev davka le s prištetjem hišnonajemninjskega davka.«¹³¹ Namesto njih so med volilce v veleposestniški kuriji v reklamacijskem postopku uspeli uvrstiti marsikaterega večjega kmečkega posestnika, ki je imel zemljišča raztresena v več davčnih občinah, vendar je za njih skupaj plačeval več kot 60 gld davka letno. S tem je narodna stranka prvič dosegla večino v celjskem okrajnem zastopu, kar je imelo daljnosežne posledice: »Ta zmaga nam je polagoma dala v roke tudi zastopstvo v okrajnem šolskem svetu, s čimer smo si pridobili večji vpliv na svoje narodno šolstvo.«¹³²

Sernec, ki je po tej volilni zmagi postal načelnik celjskega okrajnega zastopa in to funkcijo obdržal vse do leta 1905, se je julija 1889 močno aganžiral tudi pri občinskih volitvah v celjski okoliški občini, ki je kot nekakšen slovenski obroč oklepala »nemško« mesto. Na volitvah 1884 je narodna stranka sicer slavila v tretjem volilnem razredu, toda v občini je še vedno gospodarila nemška stranka, ki je plesala po taktih mestne občine. Na občinske volitve leta 1888 se je slovenska stranka dobro pripravila, toda spet ji je uspelo zmagati le v tretjem volilnem razredu. Na pritožbo slovenske stranke so – zaradi očitnih goljufij z volilnimi pooblastili – oblasti volitve v drugem volilnem razredu razveljavile, na ponovljenih volitvah julija 1889 pa so Slovenci končno zmagali (z dvema glasovoma večine) in s tem dosegli večino v okoliški občini.¹³³ »To je silno vesela zmaga«, je zapisal Slovenski

¹³⁰ Slovenski gospodar, 4. 4. 1889.

¹³¹ Spomini, str. 49.

¹³² Ibidem.

¹³³ Slovenski gospodar, 25. 7. 1889.

gospodar, »kajti priborili smo si tako silno močno trdnjavo Celjanov in njihovih privržencev, ravno pred Celjem.«¹³⁴

Zmaga na volitvah v občinski odbor celjske okoliške občine, v katerem je odslej (do leta 1910) sedel tudi Josip Sernec, je bila izjemno sladka. Celjski Slovenci so jo dojemali kot pomemben korak k toliko želeni »osvojitvi« celjskega mesta. Z nič manjšim navdušenjem niso pozdravili pridobitve koncesije in ustanovitve Južnoštajerske hranilnice (22. julija 1889), ki je pomenila prelomnico na poti h gospodarski emancipaciji Slovencev.¹³⁵ Josip Sernec, Miha Vošnjak in Ivan Dečko, ki so dali pobudo za njeno ustanovitev, so z njeno pomočjo poskušali odtegniti Celjski mestni hranilnici (in ostalim »nemškim« mestnim hranilnicam na Spodnjem Štajerskem) preostale slovenske varčevalce oz. denar, ki zaradi zakonodaje ni smel priti v posojilnice.

Uspehi, ki so jih leta 1889 v nekaj mesecih zabeležili celjski Slovenci, so bili res izjemni. Toda bili so šele začetek nadaljnje slovenske ofenzive, ki je celjske Nemce kmalu začela spravljati v obup. Že leta 1890 so Slovenci v mestu ob Savinji ustanovili sokolsko društvo, ki je bilo v naslednjih letih eno izmed najpomembnejših središč slovenskega družabnega in sploh narodnega življenja v mestu.¹³⁶ V istem letu so uspeli dobiti koncesijo za tiskarno, ki je že 2. maja 1891 začela izdajati slovenski politični list Domovina.¹³⁷ Časnik, ki je sprva izhajal vsako prvo in tretjo soboto v mesecu,¹³⁸ je vse do svojega zatona v letu 1908 ostal zvest slogaški usmeritvi. Kmalu je postal eden izmed najpomembnejših slovenskih političnih časnikov na Spodnjem Štajerskem, saj se je njegova naklada od začetnih 800 izvodov že do leta 1894 povzpela na 1900, kar je presegalo naklado od leta 1867 izhajajočega Slovenskega gospodarja.¹³⁹

¹³⁴ Slovenski gospodar, 25. 7. 1889.

¹³⁵ Slovenski gospodar, 8. 8. 1889.

¹³⁶ Na splošno o celjskem Sokolu: Janko Orožen, Zgodovina Celjskega Sokola, Celje 1940.

¹³⁷ Prim. France Jesenovec, Pogled v Hribarjevo celjsko Domovino, v: Celjski zbornik 1964, str. 181-194.

¹³⁸ Domovina, 2. 5. 1891.

¹³⁹ Prim. Janez Cvirn, Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem (1861-1914), Maribor 1997, str. 340 in dalje.

Potem ko je celjska okoliška občina že 20. decembra 1891 razglasila slovenščino za svoj uradni jezik,¹⁴⁰ je bila za uveljavljanje slovenskega jezika v mestu izjemno pomembna t. i. jezikovna naredba za Celje (1892), s katero so slovenščini v mestni občini Celje končno priznali status zunanjega uradnega jezika.¹⁴¹ V mestu (in okolici) se je opazno okrepilo slovensko meščanstvo, ne le meščanstvo po izobrazbi, ampak tudi meščanstvo po premoženju. To je bilo posledica načrtne politike slovenske stranke, ki je podpirala priseljevanje »narodnih« obrtnikov in trgovcev v mestu. Tako je 6. junija 1891 v Domovini izšel tale oglas: *»Obrtniki in trgovci, ki bi imeli veselje v Celji ali njega okolici naseliti se in imajo dovolj kapitala vzdrževati konkurenco, obrnejo naj se na uredništvo našega lista za potrebne informacije. Obstanek pri solidnem postopanju zagotovljen. Pomoč narodnjakov vsestranska.«* Moč slovenske stranke v mestu se je kazala tudi pri deželno- in državnozborskih volitvah. Na deželnozborskih volitvah leta 1890 se slovenski kandidat Filipič ni mogel kosati s celjskim županom Neckermannom, toda na državnozborskih volitvah leto kasneje je Ivan Dečko za Richardom Foreggerjem zaostal le 95 glasov.¹⁴² Tudi z nakupom zemljišča za gradnjo Narodnega doma (ob robu Trga cesarja Jožefa II.) leta 1891 so Slovenci poskušali dokazati, da z velikimi koraki hitijo k svojemu cilju, cilju, ki ga je Domovina ob novem letu 1892 določila z besedami: *»Celje mora zopet slovensko postati. S Celjem vred morajo dobiti očiten slovenski obraz tista naša mesta in trgi, kjer ni podlage za nemštvo, kjer je nemščina le tuja rastlina med drugimi domačimi koreninami, katerim jemlje ona le sok in moč.«*¹⁴³

¹⁴⁰ Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), Okoliška občina Celje (OCO), a. š. 34, sign. 7; Domovina, 16. 1. 1892.

¹⁴¹ Prim. Cvirn, Boj za Celje, str. 37-41.

¹⁴² Očitno je za državnozborskega poslanca sprva nameraval kandidirati Josip Serneč, saj je Pavel Turner v pismu Janezu Trdini 20. 2. 1891 zapisal: »Ne vem, ako bomo Slovenci v prihodnjem državnem zboru na boljšem ali na slabšem, kar pa srčno želim, je da bi dr. Serneč za celjsko mestno skupino zmagal. Ta zmaga bi bila za štajerske Slovence velikega pomena in kar se dr. Serneča tiče, je tudi možak poštenjak, kakršnih Slovenci le malo imamo«. Davorin Majcen, Dr. Pavel Turner, Janezu Trdini, v: »Odmevi«. Literarno-kulturna revija, I. letnik, Ljubljana 1930, št. 3, str. 74; Melik, Volitve, str. 387.

¹⁴³ Domovina, 2. 1. 1892.

V težkih bojih okrepljena samozavest slovenske stranke in naraščajoči občutek ogroženosti pri celjskih Nemcih sta do skrajnosti zaostila nacionalna nasprotja med celjskimi Nemci in Slovenci. Od ustanovitve celjskega Sokola (1890), ki je potekala v znaku hudih mednacionalnih izgrediv, ¹⁴⁴ so nacionalni ekscesi postali sestavni del celjskega vsakdana. Da Josip Sernec marca 1891 na obravnavi pred celjskim sodiščem ni pretiraval, ko je izjavil, da je »Celje najbolj razvpito mesto v monarhiji« ¹⁴⁵ kar se nacionalnih odnosov tiče, se je lepo pokazalo tudi ob obisku cesarja Franca Jožefa. 30. avgusta 1891, ko so celjski Nemci (z izključitvijo Slovencev) visoke goste poskušali prepričati, da je Celje povsem nemško mesto. »Potisnili so nas, kakor tujce nazaj. Presvitli cesar dobro poznajoč udanost Slovenca pač ne bode dvomil o naši lojalnosti; vendar pa je bridko pri srcu vsakemu zavednemu Slovencu, če pomisli, da na lastni zemlji mu zapovedujejo drugi, kaj sme in kaj ne. Na lastni zemlji mu je zabranjeno, da bi videl v obličje svojega gospoda in vladarja, za katerega je vedno pripravljen dati blago in kri.« ¹⁴⁶ Pevski zbor celjske Čitalnice, združen s pevci Slovenskega pevskega društva, je lahko »presvitlega vladarja« s pesmijo (Avstrija moja) pozdravil šele ob koncu njegovega obiska, ko se je »vračal iz mestnega parka k kapucinskemu mostu.« ¹⁴⁷ K slavnostnemu cesarskemu kosilu pa so iz celjskega okraja povabili le pet Slovencev: državnega poslanca Miha Vošnjaka, celjskega opata Franca Ogradija, notarja Lovra Baša, žalskega župana Hausenbichlerja in nespornega voditelja celjskih Slovencev Josipa Serneca. ¹⁴⁸

¹⁴⁴ ZAC, Mestna občina Celje (MOC) (1850-1918), a. š. 19, predsedstveni spisi za leto 1890; prim. tudi Janez Cvirn, Kri v luft! Čreve na plot! Oris družabnega življenja v Celju na prelomu stoletja, Ljubljana 1990, str. 54; Bojan Cvelfar-Andrej Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, v: Odsevi preteklosti 2, Iz zgodovine Celja 1848-1918, Celje 1998, str. 342-344.

¹⁴⁵ ZAC, MOC (1850-1918), a. š. 18, predsedstveni spisi za leto 1891; prim. tudi Deutsche Wacht, 5. 4. 1891. Celjski mestni urad je zaradi teh besed Serneca nameraval tožiti, toda namestništvo ga je podučilo, da se »nima v to vtikati, kako odvetnik govori pri kazenski obravnavi.« Domovina, 6. 6. 1891.

¹⁴⁶ Domovina, 19. 9. 1891.

¹⁴⁷ Domovina, 19. 9. 1891.

¹⁴⁸ Ibidem; prim. tudi Bojan Cvelfar-Andrej Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, str. 344-347.

Do skrajnosti zaostreni nacionalni odnosi so bili glavni razlog, da v slovenski politiki v Celju (in na Spodnjem Štajerskem) ni prišlo do političnega razkola, ki je že pretresal osrednjo slovensko deželo Kranjsko. Boj med katoliško in liberalno stranko pri občinskih volitvah v Ljubljani 1891. je Domovina v svoji prvi številki komentirala z besedami: *»Ko bi ljubljanski Slovenci edini bili, ložje bi pomagali koroškim, štajerskim in primorskim Slovencem, katerim se še vedno in neprenehoma krivica godi.«*¹⁴⁹ Poldrugi mesec kasneje je v obstoju dveh strank na Kranjskem (*»konservativne ali duhovniške«* ter *»narodno-napredne«*) videla nevarnost, da se bo začel uresničevati pregovor: *»kjer se prepirata dva, tretji dobiček ima'.* In ta tretji sliši na ime nemškutar, Nemec, lahon, Italjan.«¹⁵⁰ Toda na drugi strani se zdi, da so se v liberalnem delu narodne stranke na Štajerskem (vanj je spadal tudi Josip Sernec) dobro zavedali izjemne vloge duhovščine v narodnem gibanju. *»Našim duhovnikom one dobe vsa čast!«,* je v spominih zapisal Josip Sernec. *»Koliko so žrtvovali za uboge dijake, kako pridno so se udeleževali skupaj s slovensko posvetno inteligenco ljudskih shodov, sodelovali pri vsaki narodni in gospodarski organizaciji! Neizmerno sem častil posebno starejše duhovnike, ko sem spoznal njihovo iskreno domoljubno srce in požrtvovalnost. Tudi oni so gledali z zaupanjem na posvetno narodno meščanstvo. – Samo od sebe je prišlo, da smo se posvetnjaki in duhovniki pred vsako volitvijo, bodisi za občinske ali za okrajne zastope, za deželne ali državne volitve, z narodom vred posvetovali glede kandidatov, jih sporazumno določali in delovali z združenimi močmi za to, da so bili naši skupni kandidati tudi izvoljeni. (...) Ravno tako smo bili skupaj z duhovniki člani v čitalnicah, v posojilnicah in pri vseh gospodarskih društvih.«*¹⁵¹

Zavedajoč se nevarnosti razkola je Josip Sernec ves čas vztrajal na slogaškem, narodnem in katoliškem programu, ki se ga je držalo Slovensko društvo. Iz tega razloga se je – na prošnjo lavantinskega škofa Mihaela Napotnika – udeležil štajerskega katoliškega shoda 1891 v Gradcu in v

¹⁴⁹ Domovina, 2. 5. 1891.

¹⁵⁰ Domovina, 20. 6. 1891.

¹⁵¹ Spomini, str. 80.

odmevnem govoru,¹⁵² v katerem je ostro napadel »judovski liberalizem«, med drugim poudaril povezanost slovenstva s katolištvom: »Pri nas Slovencih se dostikrat vidi zanimiva resnica, da kadar se kdo izneveri svojemu narodu, se izneveri hkratu tudi katoliški veri.«¹⁵³ Obenem se je zavzel za prenehanje mednacionalnih bojov: »In kako lahko se dá doseči sporazumljenje med narodi; treba je vzprejeti le jedno načelo. Kakor gospodar ne pusti, da bi se kdo vtikal v njegove rodbinske zadeve, ravno tako ima vsak narod pravico do tega, da se pusti njemu, da sam odločuje v prvi vrsti o svojih notranjih zadevah, o rabi materinščine v šoli in uradu. Da bi kak narod bil varuh drugemu, tega že davno ni treba, in to je škodljivo. Vsprejme naj se načelo, da se narodi ne bodo mešali v notranje zadeve drug drugega, pa bode narodni razpor nakrat ponehal, in državljani ter njih zastopniki bodo imeli dosti časa, da se skupno lotijo gospodarskih in drugih vitalnih vprašanj naše države. Slovenci se nadejamo, da bode današnji shod začetek trajnemu, skupnemu delu.«¹⁵⁴

V strahu pred političnim razkolom se je konec avgusta 1892 – spet na prošnjo lavantinskega škofa Mihaela Napotnika – udeležil tudi prvega slovenskega katoliškega shoda v Ljubljani. Na shodu je predsedoval odseku za socialne zadeve, opozarjal na škodljive posledice tujega kapitala in pomen posojilnic, hkrati pa v skladu z resolucijo, ki jo je sprejelo Slovensko društvo na svojem občnem zboru 21. avgusta 1892,¹⁵⁵ okrcal kranjske rojake zaradi

¹⁵² Slovenski gospodar, 11. 6. 1891: »Soglasno so hvalili Nemci, kakor Slovenci – govor slov. deželnega poslanca g. dra. Srnce, ki je v kratkih, a jedrnatih besedah povdarjal, da smo štaj. Slovenci z veseljem vzprejeli povabilo, naj pridemo na katoliški shod, najbolj za to, da pošteno nemško ljudstvo izpozna slov. ljudstvo in njegove želje, da nismo taki, kakor nas opisujejo nemški liberalci v svojih listih, v svojih zborih. Naše geslo je in ostane 'Vse za vero, dom, cesarja' (to je govoril slovenski) in na tej podlagi mora in se lahko doseže sporazumljenje ali sloga vseh katolikov štajerskih. Gosp. Dr. Srnc žel je splošno pohvalo.« Celoten Sernečev govor je v nadaljevanjih objavil Slovenski gospodar (11. 6. 1891, 16. 7. 1891 in 23. 7. 1891).

¹⁵³ Slovenski gospodar, 23. 7. 1891. Po Domovini (20. 6. 1891) naj bi Serneč izjavil, da je Slovenec spojen z vero do te mere, »da kolikor časa je veren je tudi naroden, ko pa se izneveri sv. cerkvi postane tudi izdajica naroda.«

¹⁵⁴ Slovenski gospodar, 16. 7. 1891.

¹⁵⁵ Slovenski narod, 23. 8. 1892. Resolucija se glasi: »Obžalujemo narodni prepir mej kranjskimi Slovenci kot zelo nepotreben, po sovražnikih Slovencev tja zanesen in neten

strankarstva in jih pozval k slogi. »Prvi katoliški shod si je postavil visoka načela. Združiti hoče slovenske moči, da delajo vsi stanovi v versko-narodnem smislu, – ta namen držimo dosledno, da, združimo se, pridobimo vse tiste, kateri še na strani stojijo, ne odklonimo in ne zaničujemo prenatlo takšnih, kateri še niso povsem naših nazorov, naš narod je majhen, mi potrebujemo vse svoje narodne moči, da dovršimo svojih nalog in če se sporazumljenje ne more vršiti danes, nikar ne dopuščajmo razpora, ne odvrnimo se od tistih, kateri niso popolnoma naših misli, nego začnimo jutri iz nova delati na sporazumljenje, in s stanovitnostjo in kristjansko prizanesljivostjo bode konečno sloga vladala med vsemi stanovi po celih slovenskih pokrajinah, v slogi pa se bo naš preljubljeni slovenski narod razvijal in ojačil v verskem in narodnem smislu – k temu naj pomodi Bog!«¹⁵⁶

Seveda s svojim spravljivim stališčem Sernec na shodu ni prodr. Anton Mahnič je namreč liberalizmu očital, da hoče Slovence hraniti v nevednosti in zavrnil možnost prijateljstva in sodelovanja med nasproti mislečimi.¹⁵⁷

Kljub Sernečevemu prizadevanju je prvi slovenski katoliški shod v slovensko politiko na Štajerskem vnesel opazen nemir. Neznani dopisnik iz Savinjske doline je že 28. junija 1892 v Slovenskem narodu nasprotoval udeležbi Štajercev na shodu v Ljubljani: »Naš princip je: narodni napredek nad vse; torej bolje 'nesložno' napredovati, nego 'složno' spati, oziroma 'složno' tavati in tihotapiti po krivih potih samim sebi v pogubo.« In odločno pribil: »Zato pa menimo, da nikakor ne gre, da bi naši štajerski narodni zastopniki povelicevali s svojo prisotnostjo katoliški shod, ker imajo na narodnem polji dovolj hvaležnejšega in resnejšega dela.« Tudi Sernečev najtesnejši sodelavec Ivan Dečko je svoje nestrinjanje s shodom izrazil tako, da se je 9. oktobra 1892 udeležil banketa na čast Luki Svetcu, ki ga niso pustili govoriti na katoliškem shodu.¹⁵⁸ Toda očitno nezadovoljstvo s slogaško politiko in politiko slovenskih poslancev na Dunaju, ki so po

ter izražamo glede na položaj najiskrenejšo željo, da se zopet porazumejo in spravijo v bratski ljubezni, sebi in nam v največjo korist, ali o nasprotstvih vsaj razpravljajo le stvarno, vselej dostojno in brez sovraštva mej seboj.«

¹⁵⁶ Domovina, 15. 10. 1892.

¹⁵⁷ Stane Granda, I. in II. slovenski katoliški shod, v: Missiev simpozij v Rimu, Celje 1988, str. 102.

¹⁵⁸ Slovenski narod, 10. 10. 1892.

mnemu mnogih – kljub podpiranju Taaffejeve vlade – premalo dosegli za slovenski narodni razvoj, tudi po Sernečevi zaslugi ni privedlo do ločitve duhov. Glavni razlog so bile seveda zaostrene nacionalne razmere in radikalizacija nemške politike, ki ni bila pripravljena na nikakršno koncesijo Slovencem.

Enako kot je poleti 1893 v Celju sprejeti program nemške stranke na (Spodnjem) Štajerskem (t. i. »celjski program«) od Nemcev zahteval popolno nacionalno solidarnost (deutsche Gemeinbürgerschaft),¹⁵⁹ je večina štajerskih in še posebej celjskih Slovencev menila, da se lahko svojemu cilju približajo le z enotnostjo. Tudi Josip Sernec je bil trdno prepričan, da bi politični razcep narodni stvari močno škodoval, zato se ni strinjal s stališči, kakršna je v pismu Pavlu Turnerju na začetku leta 1894 zagovarjal njegov in Turnerjev prijatelj, mariborski odvetnik Jernej Glančnik: *»Pri nas v Mariboru in sploh na Slovenskem je sedaj vse mirno. Dolgočasno, suhoparno – kakor je bilo to uže zadnja leta. V političnih zadevah nadaljuje se samo pod drugim imenom stara taktika. Ker se stari sistem še ni popolnoma uničil sam – treba je da se nadaljuje še nekoliko časa pod drugo krinko in nasledek tega je tudi med neprostopoljnimi in prostovoljnimi podporniki njegovimi v Slovencih napredovanje - starega maiazma. Željeti bi pač bilo da [bi] se zaduhli zrak, ki se vsled tega širi med nami, enkrat sčistil.«*¹⁶⁰ Ob razcepu v vrstah slovenskih državnozborskih poslancev po padcu Taaffejeve vlade – sedem slovenskih poslancev je ostalo v Hohenwartovem klubu in podpiralo Windischgraetzovo koalicijsko vlado, šest pa se jih je jih preselilo v vrste opozicije¹⁶¹ – si je prav Sernec močno prizadeval, da posledice razkola ne bi bile prehude. Kot zagovornik političnega sodelovanja z nemškimi katoliškimi konservativci je bil sprva bolj na strani »koalirancev« z Miho Vošnjakom na čelu, toda sčasoma je – kot drugi vodilni slovenski politiki – prešel v tabor zagovornikov radikalnejše nacionalne politike, ki jih je na Štajerskem poosebljal Lavoslav Gregorčec. In ta premik, ki je preko noči izničil trenja v

¹⁵⁹ Cvirn, Boj za Celje, str. 41–46.

¹⁶⁰ PAM, Pavel Turner, pismo Jerneja Glančnika Pavlu Turnerju z dne 16.1. 1894.

¹⁶¹ V Hohenwartovem klubu so ostali: Globočnik, Klun, Pfeifer, Povše, Robič, Šuklje in Vošnjak, iz njega pa so izstopili: Ferjančič, Kušar, Coronini, Gregorčič, Gregorčec in Nabergoj. Prim. Slovenski narod, 22. 11. 1893; 25. 11. 1893.

slovenski štajerski politiki, je sprožil izbruh »celjskega gimnazijskega vprašanja«.

Od 22. februarja 1894, ko je Lavoslav Gregorčec – ob podpori poslancev Ferjančiča in Nabergoja – v državnem zboru od vlade zahteval ustanovitev že davno obljubljenih slovenskih vzporednic na gimnaziji v Celju v šolskem letu 1894-1895,¹⁶² in je (8. marca) naučni minister Madeyski poslancu Mihaelu Vošnjaku obljubil, da bo vlada ustanovila vzporednice v Celju, če se izkaže, da le-te v Mariboru dobro delujejo, je celjsko gimnazijsko vprašanje vse bolj postajalo osrednji problem avstrijske notranje politike.¹⁶³ Že spomladi 1894 je »primer Celje« močno obremenjeval razprave v državnem zboru in proračunskem odboru, poleti 1894 pa je dobil takšne razsežnosti, da je celjska Domovina upravičeno ugotavljala: *»Celje je zadnje mesece postalo sloveče. Malo je manjkalo, da se zaradi Celja niso majali ministrski stoli. Velik del avstrijske politike se je sukal okrog Celja, skoro bi rekli, da je v Celji ključ koalicije, ali vsaj po pisavi liberalnih in nemškonacionalnih glasil, bi tako sodili.«*¹⁶⁴

Junija in julija 1894. sta nemška in slovenska stran organizirali več velikih političnih zborovanj in na njih odločno zahtevali spoštovanje »svojih pravic«. Na dobro obiskanem zborovanju nemških zaupnikov s Štajerske v Gradcu (3. junija 1894) sprejeta resolucija je od nemških državnozborskih poslancev zahtevala, da z vsemi silami preprečijo nameravano »slovenizacijo« celjske gimnazije, saj bi bila ustanovitev v nasprotju s temeljnimi načeli koalicije (varovanje statusa quo ante) in veliko oškodovanje nemškega posestnega stanja.¹⁶⁵ Na shodu »slovenskih rodoljubov« v Celju 20. junija 1894 so zborovalci odločno protestirali »zoper proglašenje c. kr. gimnazije v Celju« za »nemško posest« in od vlade zahtevali, da nemudoma ustanovi slovenske vzporednice na nižji gimnaziji v Celju. *»Slovenskim državnim poslancem pa naročujemo, da delujejo na vso moč na to, da se čim prej izpolni ta opravičena zahteva slovenskega*

¹⁶² Deutsche Wacht, 25. 2. 1894: Die Interpellation Gregorec in Abgeordnetenhaus; Domovina, 5. 3. 1894.

¹⁶³ Prim. Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje (1893-1895), v: Kronika, 44, 1996, št. 2/3, str. 63-71.

¹⁶⁴ Domovina, 15. 9. 1894.

¹⁶⁵ Deutsche Wacht, 7. 6. 1894; Slovenski gospodar, 7. 6. 1894.

naroda.»¹⁶⁶ Na ljudskem shodu v Mozirju, kjer je kot govornik nastopil tudi Josip Sernek, so zborovalci od državnega poslanca Miha Vošnjaka zahtevali, »naj ves svoj vpliv porabi, da se obečane paralelke še letos uvedejo, in ako bi slov. paralelke vkljub temu ostale zabranjene, naj ali iz Hohenwartovega kluba izstopi, ali pa svoj mandat položi.«¹⁶⁷ Na zborovanju v Šmarju pa so – »po pismeno doposlanem nasvetu gosp. Miha Vošnjak« – zaostrili mozirsko resolucijo s povsem jasno zahtevo: »slovenske poslance, ki so v Hohenwartovem klubu, pozivljemo, da, ako vlada potrebno za uvedenje slovenskih paralelk na Celjski gimnaziji takoj ne ukrene, zapustijo vsi Hohenwartov klub.«¹⁶⁸

Že shodi slovenske stranke, ki se jih je udeležil tudi Josip Sernek,¹⁶⁹ so lepo pokazali enotnost slovenske politike na Štajerskem. »Furor teutonicus«, s katerim je nemška stran reagirala na razgrnitev državnega proračuna za leto 1895 (v njem je bila postavka 1500 gld za ustanovitev slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji v Celju), pa je dodatno utrdil slogu in odločenost slovenske stranke, da doseže zastavljeni cilj. V času, ko je peticija graškega občinskega sveta (z zahtevo po črtanju postavke iz proračuna)¹⁷⁰ na Spodnjem Štajerskem sprožila pravo nemško protestno gibanje zoper celjsko postavko,¹⁷¹ je bilo vztrajanje pri slogi popolnoma razumljivo. Zato ne preseneča, če se slovenski politiki s Štajerske niso želeli udeležiti shoda zaupnih mož 29. novembra 1894 v Ljubljani, na katerem naj bi se vsi narodni elementi zedinili »v jedno stranko, katera se bo potegovala za vse interese slovenskega naroda, tako za gospodarske, kakor za verske in zlasti za narodnostne, ker so ti v največji nevarnosti.«¹⁷²

¹⁶⁶ Slovenski gospodar, 28. 6. 1894.

¹⁶⁷ Slovenski gospodar, 12. 7. 1894.

¹⁶⁸ Slovenski gospodar, 26. 7. 1894.

¹⁶⁹ Na shodu v Mozirju je med drugim govoril o potrebi ustanovitve sirarske zadruge v gornjegrajskem okraju. Prim. Slovenski gospodar, 12. 7. 1894.

¹⁷⁰ Deutsche Wacht, 28. 10. 1894.

¹⁷¹ Po vzoru deželnega glavnega mesta so poslali v državni zbor podobne peticije tudi občinski odbori Ptuja (29. 10.), Radgone (31. 10.), Brežic (4. 11.), Maribora in Vitanja (5. 11.) ter drugih manjših občin z nemško večino. Prim. Deutsche Wacht, 29. 10. 1894, 1. 11. 1894, 5. 11. 1894, 8. 11. 1894; Pettau Zeitung, 4. 11. 1894.

¹⁷² Fran Ilešič, Ivan Dečko in ljubljanski »shod zaupnih mož« dne 29. nov. 1894, v: Dr. Ivan Dečko in njegova doba, izd. Vekoslav Spindler, Maribor 1938, str. 74.

Josip Sernec je bil prepričan, da bi lahko udeležba štajerskih Slovencev na shodu, ki so ga sklicali kranjski liberalci (v pripravljalnem odboru so bili Luka Svetec, Karl Bleiweis vitez Trsteniški, Andrej Ferjančič in Ivan Tavčar), zanesla nepotreben razdor v slovensko politiko na Štajerskem. V razgovoru s poslancem Andrejem Ferjančičem na celjskem kolodvoru 15. oktobra 1894 se je sicer strinjal z večino točk programa shoda, je pa odločno nasprotoval ideji o ustanovitvi stranke, *»ker na Štajerskem so ena stranka«*.¹⁷³ Prav v Sernecovem smislu je štiri dni kasneje (19. oktobra 1894) v pismu Danilu Majaronu »abstinenco« Štajercev utemeljeval tudi Ivan Dečko: *»Odkritosrčno rečeno, pa se mi nekako tudi bojimo, da nameravan shod ne bo imel uspeha, ki ga želite vi za Kranjsko, da pa bi čisto lahko imel nasledke za Štajersko, katerih se mi bojimo, namreč za slučaj, da ne bo mogoče v Ljubljani opraviti občega shoda (Kranjskih rodoljubov), ampak da se bodo istega udeležili samo veljaki ene stranke. – Pri takem shodu nam iz Štajerskega kratko in malo ne bi kazalo prisostvovati. Ako bi ne bilo upanja zagotovljenega, da se doseže sloga, tedaj si nočemo iz Ljubljane prinesiti kranjskega razpora.«*¹⁷⁴ In takšno stališče je na koncu tudi prevladalo. Na sestanku slovenskih štajerskih deželnih in državnozborskih poslancev konec oktobra v Mariboru so sklenili *»udeležiti se tega shoda le takrat, ko bi obe slovenski stranki na Kranjskem skupno sodelovali, sicer pa, če skliče tak shod samo ta ali ona stranka, štajerski Slovenci iz lokalnih ozirov oficijelno ne morejo prisostvovati posvetovanju.«*¹⁷⁵ Pred shodom je odbor Slovenskega društva v dopisu pripravljalnemu odboru svojo neudeležbo utemeljil takole: *»Slovensko društvo štajarsko' v popolnem uvažuje potrebo shoda zaupnih domoljubnih mož iz vseh slovenskih pokrajin. Toda sedaj na dan 29. t. m. v Ljubljano sklicanega shoda udeležiti se, branijo mu najtehtnejši uzroki, zlasti nepobitna bojazen, da se ne bi vsega obžalovanja vredni razpor kranjskih Slovencev raztegnil na Štajersko, kjer smo prežalostne nasledke podobnega razpora že bridko čutili, a srečno zatrli. – Končno pa poudarjamo, da je naša najiskrenejša želja, naj bi slovenski naši bratje na Kranjskem hitrej ko mogoče poravnali svoj razpor, ki vsem*

¹⁷³ Ilešič, str. 74.

¹⁷⁴ Ilešič, str. 75.

¹⁷⁵ Domovina, 5. 11. 1894.

Slovenec že močno škoduje, ter se zopet zedinili na skupno narodno delovanje. – Bodite uverjeni: na poziv, od voditeljev obeh strank podpisani, pridemo štajarski Slovenci z veseljem v belo Ljubljano! Bog živi Slovence!»¹⁷⁶

Toda kmalu po ljubljanskem shodu, na katerem so kranjski liberalci ustanovili Narodno stranko,¹⁷⁷ štajarskim in zlasti celjskim Slovincem še na misel ni prišlo, da bi se ukvarjali s kranjskimi razprtijami. 7. februarja 1895 je namreč nemška večina v štajarskem deželnem zboru na predlog poslanca Wilhelma Kienzla sprejela resolucijo, s katero se je odločno izrekla zoper ustanovitev slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji v Celju ter proti vsem drugim ukrepom, ki da »se pod pretvezo kulturnih potreb in pedagoških ozirov kažejo le kot nov sunek v nemško jezikovno področje na Štajerskem«.¹⁷⁸ Na Kienzlov predlog, ki ga je podpisalo še 37 drugih poslancev,¹⁷⁹ so slovenski poslanci na predlog Josipa Serneca že naslednji dan odgovorili z izstopom iz deželnega zbora, svoj korak pa so argumentirali s posebno izjavo, ki je glasno odmevala po celi monarhiji.¹⁸⁰

Radikalni nastop slovenskih deželno- in državnozborskih poslancev, ki so odločno zavračali vse kompromisne predloge, je ob izteku pomladi »zadevo Celje« končno premaknil iz mrtve točke. Čeprav je po sprejemu postavke za ustanovitev slovenskih vzporednic v proračunskem odboru (18. junija 1895) Združena nemška levica zapustila koalicijo, naslednji dan pa je ministrski

¹⁷⁶ Slovenski gospodar, 29. 11. 1894.

¹⁷⁷ Program je objavljen v: Slovenski narod, 1. 12. 1894.

¹⁷⁸ Deutsche Wacht, 7. 2. 1895; Franjo Baš, Doba Ivana Dečka, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, str. 73.

¹⁷⁹ Kienzlov predlog je med drugimi podpisal tudi štajarski deželni glavar grof Edmund Attems, kar je še posebej razjezilo Slovence. Seveda pa je treba dodati, da je bil v teku celjskega gimnazijskega vprašanja Attems deležen tudi ostrih napadov z nemške strani. V letih 1894-95 je prejel več pisem spodnještajarskih Nemcev, ki so mu očitali popustljivost do Slovencev. Njegov predhodnik grof Wurmbrand naj bi namreč »die Windischen viel besser in Corda gehalten haben«. Prim. Ulrike Frank, Edmund Graf Attems. Landeshauptmann der Steiermark 1893-1918, rkp. dis., Graz 1967, str. 49, 203.

¹⁸⁰ Izjavo je v spominih objavil tudi Josip Sernec, str. 77-78; glej tudi: Domovina, 15. 2. 1895; Deutsche Wacht, 10. 2. 1895; Baš, Doba Ivana Dečka, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, str. 73.

predsednik knez Windischgraetz cesarja obvestil o svojem odstopu,¹⁸¹ padec vlade ni preprečil slovenske zmage. V času prehodne (uradniške) vlade grofa Ericha Kielmansegga, katere edina naloga je bil čimprejšnji sprejem državnega proračuna za leto 1895, je državni zbor (19. julija 1895) vendarle sprejel proračun in z njim potrdil tudi postavko za slovensko-nemške vzporednice na nižji gimnaziji v Celju.¹⁸² Med najbolj zaslužnimi za velik slovenski uspeh je bil prav Josip Sernek, o katerem je Anton Šantel nekaj mesecev kasneje v pismu Turnerju zapisal: *»Srnc pa, Srnc! Ta deluje, in kako solidno in praktično! Uverjen sem, da je najbolj uspeh njegovega delovanja, njegove premišljenosti in doslednosti, da se Nemci tak silno za Celje boje.«*¹⁸³

Vesela družba celjskih narodnjakov v Sernečevem vinogradu

¹⁸¹ Ibidem.

¹⁸² Deutsche Wacht, 21. 7. 1895.

¹⁸³ PAM, Pavel Turner, pismo Antona Šantla Pavlu Turnerju, Gorica 19. 10. 1895.

Medtem ko so Slovenci ustanovitev vzporednic sprejeli z velikim navdušenjem – v Vojniku so priredili veliko veselico –, so celjski Nemci s stisnjenimi zobmi demonstrirali svojo odločenost, da z vsemi sredstvi zaustavijo slovensko povodenj. Na seji celjskega občinskega odbora so že 24. julija 1895 sprejeli enoglasen sklep o ustanovitvi nemškega dijaškega doma, ki naj bi – z nudenjem brezplačnega bivanja in hrane »revnim« nemškim dijakom iz cele monarhije – zaustavil napredujočo »slovenizacijo« gimnazije. Na zborovanju, ki ga je v gostilni Pri levu na isti dan sklical deželnozborski poslanec Emanuel Wokaun, so se zborovalci odločili tudi za gradnjo Nemške hiše, ki naj bi postala nekakšno kulturno, družabno in politično središče celjskega nemštva. Toda dijaški dom – ob finančni podpori nemških »obrambnih« organizacij so ga slovesno otvorili septembra 1896 – ni mogel bistveno spremeniti nacionalne strukture na celjski gimnaziji, saj je bila že od nekdaj velika večina dijakov Slovencev.¹⁸⁴ Začetek gradnje Nemške hiše pa se je zavlekel vse do leta 1905; ko so jo leta 1907 končno predali svojemu namenu,¹⁸⁵ je imel celjski Narodni dom za sabo že desetletno zgodovino. Čeprav je nemškim poslancem v državnem zboru na začetku leta 1897 uspelo, da je državni zbor odklonil sredstva za nemško-slovenske vzporednice v Celju, nato pa jim je – s posebnim odlokom 15. julija 1897 – vlada odvzela samostojnost in jih podredila popolni državni gimnaziji v Celju,¹⁸⁶ je prav ustanovitev slovensko-nemških vzporednic opazno okrepila slovensko samozavest na Spodnjem Štajerskem in v mestu ob Savinji. Slovenski deželnozborski poslanci se vse do septembrskih volitev 1896. niso hoteli vrniti v štajerski deželni zbor v Gradec,¹⁸⁷ po volitvah, ki so pokazale – če zanemarimo dvojno kandidaturo v brežiškem volilnem okraju – visoko stopnjo enotnosti slovenske politike, pa so dosegli, da je bil (10. februarja 1897) v štajerski deželni odbor prvič v zgodovini izvoljen slovenski poslanec (Franc Robič).¹⁸⁸ Z imenovanjem Josipa Serneca za namestnika

¹⁸⁴ Prim. Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje, v: Celjski zbornik 1986, str. 238-240.

¹⁸⁵ Cvirn, Kri v luft!, str. 39-40.

¹⁸⁶ Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje, v: Celjski zbornik 1986, str. 240.

¹⁸⁷ Dr. Ivan Dečko in njegova doba (založil in izdal Vekoslav Spindler), Maribor 1938, str. 54-55.

¹⁸⁸ Vasilij Melik, Politične razmere na Štajerskem v času Napotnika, v: Slovenci 1848-1918. Razprave in članki, Maribor 2002, str. 616.

štajerskega deželnega glavarja¹⁸⁹ pa slovenskih uspehov še ni bilo konec. Ob robu Trga cesarja Jožefa II. je – kljub naporom mestne občine, da bi gradnjo preprečila¹⁹⁰ – hitro rasla veličastna stavba Narodnega doma, v resnici krona Sernečeva nacionalnega dela.¹⁹¹ Oktobra 1894 so začeli z odkopi in gradnjo temeljev, pod streho je bila stavba spravljena konec leta 1895, podstrešni prostori in sobe v 1. in 2. nadstropju so bili dokončani jeseni 1896, velika dvorana, gostilne in prodajalnice pa na začetku leta 1897.¹⁹² Dne 14. marca 1897 so Slovenci Narodni dom »krstili« z gostovanjem ljubljanskega Dramatičnega društva, ki se je celjskemu občinstvu predstavilo z opero Rigolletto. Ob velikem uspehu je dopisnik v Slovenskem narodu upravičeno zapisal: *»Nedelja ostane zgodovinsko pomenljiv dan za Celje in celjske Slovence. Pela se je prva opera v Celju v slovenskem jeziku. Kolikega kulturnega pomena je to za nas, čutijo oni, pred katerimi se je še pred pari leti pljuvalo na cesti, če je slišala nemškutarska sodrga slovensko govorico.«*¹⁹³ Zaradi opaznih slovenskih uspehov so se nacionalni odnosi v mestu ob Savinji zaostri do skrajnosti. Celjski občinski odbor je poskušal z vsemi sredstvi zavreti vedno bolj živahno slovensko kulturno in družabno življenje. Mestna občina je dosledno – *»z ozirom na javni red in mir«* – prepovedovala vsakršno javno slovensko manifestacijo. Ko je aprila 1896 celjski Sokol občino prosil za dovoljenje »javnega spreveda« v društvenih uniformah skozi mesto (od gostilne Strauss po Krožni, Graški in Rotovski ulici do Ljubljanske ceste), je občina prošnjo *»z ozirom na tukajšnje narodne razmere«* gladko zavrnila, pritožbi društva na štajersko namestništvo in ministrstvu za notranje zadeve pa nista imeli uspeha.¹⁹⁴ Tako je bila odtlej v Celju prepovedana vsaka slovenska slavnost na prostem.

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ Ob otvoritvi Narodnega doma je Serneč dejal: »Pa nastali so boji z občinskim zastopom, kateri je sklenil na prvi seji po tem našem nakupu, napraviti 12 metrov široko cesto čez naše stavbišče, ravno tam, kjer stoji zdaj lepa naša dvorana.« Slovenski narod, 9. 8. 1897.

¹⁹¹ Jutro, 19. 9. 1925.

¹⁹² Slovenski narod, 9. 8. 1897.

¹⁹³ Slovenski narod, 17. 3. 1897.

¹⁹⁴ Cvirm, Kri v luft!, str. 56.

Gradnja Narodnega doma (1895)

Skrhani mednacionalni odnosi so botrovali vrsti drobnih nacionalnih ekscesov. Marca 1894 so nemški študentje v kavarni Merkur od Franca Drenika in Franca Kalana zahtevali, da govorita nemško, potem pa so ju vrgli iz lokala. Konec septembra 1895 je Eugen Negri v hotelu Nadvojvoda Janez, poslušajoč pogovor Filipa Zupančiča in Ivana Kapusa, od natakarja glasno zahteval: »Prinesite mi pivo v drugo sobo, te vindišarske govorice ne morem poslušati.« Sredi februarja 1896 pa je Ivan Dečko, ki je vsak dan zahajal v kavarno Merkur, prejel pismo od lastnice Rose Artl, naj ne zahaja več v njen lokal, ker mu ne more zagotoviti varnosti.¹⁹⁵ Po razglasitvi Badenijskih jezikovnih naredb za Češko in Moravsko (aprila 1897),¹⁹⁶ ki so v nemško politiko v monarhiji vnesle nesluten radikalizem, pa so nacionalni ekscesi v

¹⁹⁵ Cvirn, Kri v luft!, str. 37.

¹⁹⁶ Tekst jezikovnih naredb za Češko je objavljen v: Berthold Sutter, Die Badenischen Sprachenverordnungen von 1897, Graz-Köln 1960, I., str. 274 in dalje.

Celju postali nekaj vsakdanjega. Do provokacij in obmetavanja s kamenjem je prišlo ob kresovanju, ki ga je na predvečer praznika slovanskih blagovestnikov Cirila in Metoda (4. julija 1897) na Miklavškem hribu organiziralo Celjsko pevsko društvo, do pretepa večjih razsežnosti med slovenskimi in nemškimi dijaki, ki so jim na pomoč priskočili člani gasilske brambe, pa 15. julija 1897 v bližini vojaškega špitala ob Ljubljanski cesti. Zvečer se je »tolpa surovih potepuhov« spet zbrala pred Narodnim domom in rjula »kakor zveri svoj Hali halo, prav tako, kakor da bi hoteli, da se od njih vpitja poruši ta Hetzbau.«¹⁹⁷

Slavnostna otvoritev Narodnega doma 7. in 8. avgusta 1897 »se je vršila v senci bajonetov«.¹⁹⁸ Že v dneh pred otvoritvijo so se nemški pobalini razkropili po mestu in se trudili potrgati čim več plakatov, ki so naznanjali veliko slavnost. Celjska Deutsche Wacht je bralce opozarjala, da je edini namen slovenske slavnosti zasmehovanje in provociranje nemškega prebivalstva.¹⁹⁹ Ko so v soboto 7. avgusta popoldne v Celje začeli prihajati gostje, jih je pred kolodvorom pričakala množica celjskih Nemcev, »kateri so sikali in žvižgali ter kričali svoj Heil«. Gostje so morali odkorati z zavitimimi zastavami proti Narodnemu domu.²⁰⁰ Ker je na Trgu cesarja Jožefa II. razburjena množica naraščala, je Josip Sernec s telegramom obvestil štajerskega namestnika o nemških demonstracijah. Celjski mestni urad je popoldne prejel od štajerskega namestnika naslednji telegram: »Dr. Sernec in tovariši se telegrafsko pritožujejo zaradi demonstracij pred Narodnim domom. Mestni urad naj nemudoma zagotovi red in mir z vsemi razpoložljivimi ukrepi, ki jih ima na voljo ter o vsakem pripetljaju nemudoma poroča.«²⁰¹ Ko se je zmračilo, je vojska zaprla vse dostope do Narodnega doma. Nemci so se zbirali po gostilnah in kavarnah, prepevali Wacht am Rhein in druge nemške nacionalne pesmi ter žalili Slovence. Ko so se ponoči

¹⁹⁷ Domovina, 23. 7. 1897; Slovenski narod, 24. 7. 1897; citirano po Bojan Cvelfar, »Z Narodnim domom se je celjskemu nemštvu razbila jedna čeljust...« (Nacionalni izgrede v Celju na prelomu stoletja), v: Celjski zbornik 1997, str. 15.

¹⁹⁸ Slovenski narod, 9. 8. 1897; prim. tudi Bojan Cvelfar-Andrej Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, str. 347-349.

¹⁹⁹ Deutsche Wacht, 5. 8. 1897; Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 16-17.

²⁰⁰ Slovenski narod, 9. 8. 1897; Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 17.

²⁰¹ Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 17.

udeleženci prireditve vračali domov, je nemška fakinaža »naskakovala posameznike, da bi jim vzeli čepice, na skupine pa so metali jajca.«²⁰² Do več incidentov je prišlo naslednjo noč, ko so se morali gostje iz Narodnega doma proti kolodvoru vračati v spremstvu orožništva in vojske.²⁰³

Vseeno pa je Josip Sernec na slovesnosti blestel. Bil je duša vsega dogajanja v Narodnem domu: »Banketu je predsedoval g. dr. Sernec kot kučegazda, ki je tudi izrekel prvo napitnico in sicer cesarju, kateremu so udeležniki zaklicali trikrat slava v tem, ko je godba svirala cesarsko himno. (...) Dalje je dr. Sernec pozdravljal vse udeležnike in napil z odbranimi besedami slovanski vzajemnosti.«²⁰⁴ Odprtje Narodnega doma je bila v resnici »krona« njegovega narodnega dela,²⁰⁵ čeprav je v govoru ob odkritju spominske plošče na stopnišču zgolj skromno dejal: »Tukaj smo torej zbrani pred dovršenim svojim delom. Dela nam ni treba hvaliti. Stavba sama govori o genijalnosti arhitekta in spretnosti zidarskega mojstra, pa tudi o uspešnem trudu voditeljev. Bog nam ohrani to našo narodno hišo, naj je bodo veseli ponosni naši potomci v neskončnem teku časa, pa naj obiskalci tega doma tudi v bodočih časih izvedo, kdo se je zanj trudil, naj pade zavesa in tihi kamen naj glasno govori potomcem in jih naj izpodbuja za hvaležnost in za jednako složno narodno delovanje. Vsegamogoči pa naj čuva blagovoljno našo hišo in naš mili narod slovenski.«²⁰⁶

Tudi v naslednjih letih je bilo Celje prizorišče nacionalnih ekscesov večjih razsežnosti. Med veliko pevsko slovesnostjo med 13. in 15. avgustom 1898, ko so med drugim blagoslovili prvo pevsko zastavo na Spodnjem Štajerskem, sta morala udeležence spet varovati vojska in žandarmerija.²⁰⁷ Višek so nemško-slovenski poulični nacionalni spopadi dosegli ob obisku čeških študentov s prof. Vladmirijem Hráskýjem (arhitektom Narodnega

²⁰² Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 18.

²⁰³ Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 21-24.

²⁰⁴ Slovenski narod, 9. 8. 1897.

²⁰⁵ Jutro, 19. 9. 1925.

²⁰⁶ Slovenski narod, 9. 8. 1897.

²⁰⁷ Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 25-29.

doma) na čelu 9. avgusta 1899.²⁰⁸ Še pred prihodom čeških gostov je po mestu krožila tiskana peticija, s katero so nemški Celjani od občine zahtevali, da prepreči ta »panslavistični napad« na nemško Celje. Pred prihodom čeških visokošolcev se je celjska mestna fakinaža zbrala pred kolodvorom, nato pa so se zaradi zamude Čehov predstavili pred Narodni dom. Na Trgu cesarja Jožefa II. so prepevali nemške nacionalne pesmi in dosegli, da je mestna policija vdrla v Narodni dom in s poslopja odstranila slovensko trobojnico. Ob prihodu čeških gostov je vojska morala obkoliti prostor pred Narodnim domom. Že čez dan je prišlo do več manjših incidentov, zvečer pa se je na trgu spet zbrala večja skupina nemških prenapetežev, ki so divje kričali in metali kamenje v Narodni dom. Nemški prenapeteži so ponoči prežali na udeležence koncerta in zabave v Narodnem domu, ki so se vračali proti domu. S hujšimi posledicami in s streljanjem sta se končala dva takšna izgreda. Pri ljubljanski mitnici je se je z revolverjem branil učitelj Franc Gostinčar, ki je v silobranu ranil Josefa Pollantza. V Gosposki ulici, kjer so v dobro pripravljeno zasedo nemških razgrajačev padli tudi solicitor v Dečkovi odvetniški pisarni Ivan Bovha, njegova hči Marija, urednik Domovine Ante Beg ter medicar Lovro Pokorn, pa je za revolverjem posegel Ivan Bovha in s strelom ranil enega izmed napadalcev (Juliusa Grabitscha). Po teh krvavih dogodkih se je na trgu zbrala razjarjena množica. Župan Gustav Stiger, podžupan Julius Rakusch in okrajni glavár Attems so Sernecu in Dečku povedali, da ne morejo zagotoviti varnosti gostov, če le-ti ne zapustijo Celja z vlakom ob 4. uri in 15 minut. V pogajanjih je Dečko izjavil: »*To Celje moramo ukrotiti; skozi okno bomo streljali na Nemce.*« Sernec je pristal na odhod Čehov, toda spričo nastalih razmer Narodnega doma niso mogli zapustiti. V senci orožniških bajonetov so lahko češki gostje Narodni dom zapustili šele ob 10. uri zjutraj. Zvečer pa je nesporni voditelj celjskih Slovencev,²⁰⁹ ki so mu ob 50-letnici vladanja Franca Jožefa decembra 1898

²⁰⁸ Prim. Andrej Studen, »Bojimo se, da bo tekla kri!«, v: Zgodovina za vse, leto II, št. 2, 1995; Cvelfar, »Z Narodnim domom«, str. 29-32; Bojan Cvelfar-Andrej Studen, Posameznosti iz vsakdanjega življenja v Celju pred prvo svetovno vojno, str. 351-353.

²⁰⁹ »Za voditelja celjskih Slovencev je veljal tedaj dr. Josip Sernec. Bil je deželni poslanec, namestnik deželnega glavarja, predsednik Narodne Čitalnice in tudi predsednik jako uspevajoče Celjske posojilnice, ki je bila zgradila ponosno slovensko trdnjavo – Narodni

podelili »viteški red železne krone III. vrste«, ²¹⁰ doživel še napad na lastno hišo v tedanji Karolinini (sedanji Gregorčičevi) ulici 1. V spominih ga je opisal takole:

»Po vsem mestu se je organiziral napad na mojo hišo za večer ob 7. uri. Prosil sem svojo ženo, naj se odpele z otroki v Žalec; ona pa je dejala, da se le odpelje, če grem tudi jaz z njo. Tega nisem mogel storiti, in tako je tudi ona ostala v moji hiši v Celju. Vsi moji poizkusi, izpremeniti njen ukrep, so bili zaman.

Oficielno sem naznanil celjskemu redarstvu, da se namerava napad na mojo hišo za večer, in zahteval zaščite, dobro vedoč, da itak ne bo pomagalo. Popoldne sem odprl okna v prvem nadstropju, da bi bilo manj škode; nabil sem za vse slučaje svoje puške in revolverje, svojim fantom pa sem strogo zapovedal, naj ostanejo popolnoma mirni in naj ničesar ne store, česar jim jaz ne bi sam zapovedal, ker odgovornost za vse, kar pride, moram nositi jaz. Hišo in vrtna vrata sem zaklenil. Blizu ob sedmih zvečer pride po Grabengasse (sedaj Vodnikova ulica) proti mojemu domu dolga vrsta ljudi po 6 do 8 v vsaki vrsti. Bilo je blizu 1000 ljudi, med njimi tudi ženske, pa tudi nekaj policajev. Kričeč in tuleč obstopijo v polkrogu na obeh straneh moje hiše. Opazoval sem jih iz sobe na voglu I. nadstropja. Zdajci prileti vse polno kamenja na hišo, in sicer skoraj izključno debelo kamene, katero je bil dal tri dni poprej v večjih kupih v obližju moje hiše navoziti na cesto magistrat - menda ne slučajno! Trajalo je to kamenjanje menda kakih 10 minut. V moji hiši se nihče ni genil. Sklenil sem, ostati miren, dokler ne vlomijo v hišo; ako pa bi začeli z vlomom, sem jih hotel glasno svariti. Istotako pa sem bil namenjen, če bi vdrli v hišo, braniti se, dokler bi se mogel. Do tega pa ni prišlo. Kakor so bili prišli, tako so odšli. Pred hišo je ležalo vse polno kamenja, obilo pa tudi po sobah, in mnogo šip je bilo pobitih.« ²¹¹

dom.« Mojega življenja pot. Spomini dr. Vladimírja Ravniharja (ur. Janez Cvirn, Vasilij Melik in Dušan Nečak), Historia 2, Ljubljana 1997, str. 32.

²¹⁰ Odlikovanje je Šantl v pismu Turnerju komentiral z besedami: »Kaj pa nisi omenil Srnečevega odlikovanja? Je li morda to kak poskus, omajati njegovo trdnost nasproti vladi? Vender rajše verujem, da je to zgolj pripoznanje njegovega dolgoletnega neumornega delovanja za občni blagor svojega okraja, zlasti kot načelnik okrajnega zastopa.« PAM, Pavel Turner, pismo Antona Šantla Pavlu Turnerju, Gorica 8. 1. 1899.

²¹¹ Spomini, str. 69-70.

Celje je tudi na začetku 20. stoletja ostalo »izmed vseh avstrijskih mest na najslabšem glasu kot gnezdo nemčurskih pretepačev in zagrizencev, ki s koli in kamni varujejo nemški značaj mesta.«²¹² In tudi Josip Sernec je bil v letih pred prvo svetovno še večkrat deležen podobnih izbruhov nemškega nezadovoljstva. Med izgredi, do katerih je prišlo po septembrskih dogodkih 1908. v Ljubljani, so nemški prenapeteži pobili štiri šipe na Sernečevi hiši in mu naredili za 11,40 K škode.²¹³

CELJE. — Narodni dom.

Narodni dom v letih pred prvo svetovno vojno

Slovenska in nemška stran sta vodili politiko totalne nacionalne razmejitve. Nacionalno je bilo vse, vse drugo se mu je moralo podrediti. Radovan Brenčič je v spominih na gimnazijska leta zapisal: »Saj je bilo, ko da loči v našem mestu Slovence in Nemce visok zid. Višji kakor kjerkoli drugje po nemškutarskih gnezdih. Med nami skoraj ni bilo nič družabnega

²¹² Domovina, 11. 8. 1905.

²¹³ Cvelfar, »Z Narodnim domom, str. 40.

kontakta, geslo 'Svoji k svojim' pa nas je svarilo, da ne prestopimo praga nemških trgovin in gostišč.«²¹⁴ In Fritz Zangger se je mladosti v Celju spominjal takole: »Ein gesellschaftlicher Verkehr zwischen Deutschen und Slowenen war vollkommen ausgeschlossen. Jeder Deutsche oder jeder Slowene, der sich in der Gesellschaft eines nationalen Gegners hätte blicken lassen, wäre allsogleich als Verräter angeprangert worden. Nie betrat ein Deutscher einen Gastraum oder einen Tanzboden, wo Slowenen verkehrten, und umgekehrt.«²¹⁵

Med slovensko in nemško stranko se je bil oster boj na vseh področjih družbenega življenja. S podporo celjske Posojilnice, ki ji je vse do svoje smrti načeloval Josip Serbec, se je v mestu ob Savinji še naprej krepilo slovensko meščanstvo (po premoženju in izobrazbi), kar se je kazalo tudi v živahnem društvenem in družabnem življenju. Poleg boja za gospodarsko osamosvojitvev pa so si celjski Slovenci na vso moč prizadevali, da bi dosegli zlasti jezikovno enakopravnost v šolstvu, uradih in javnem življenju. Na tem področju sicer niso dosegli novih spektakularnih uspehov, so si pa znali ohraniti stare uredbe. Tako sta leta 1901 Juro Hraševac in za njim Josip Serbec z vložitvijo slovenskih vlog za sprejem v domovinsko zvezo uspešno izničila jezikovno prakso mestne občine, ki je – ne glede na določila jezikovne naredbe za Celje iz leta 1892 – konec leta 1898 razglasila nemščino za uradni jezik občine v zadevah njenega lastnega delokroga.²¹⁶ Tudi nemške napade na slovensko-nemške vzporednice na nižji gimnaziji v Celju so celjski Slovenci znali odbiti, čeprav pri tem med rojaki niso bili deležni zgolj razumevanja. Ko se je – potem ko je bila 19. marca 1902 v državnem zboru zavrnjena resolucija grofa Stürgkha o ukinitvi nemško-slovenskih vzporednic na nižji gimnaziji v Celju – Ivan Tavčar v Slovenskem narodu (24. marca 1902) zavzel za primeren kompromis glede Celja, so se celjski Slovenci s Serbecem in Dečkom na čelu počutili izdane. Na zborovanju v Narodnem domu 26. marca 1902 so pod predsedstvom Ivana Dečka sprejeli odločno resolucijo, v kateri so med drugim dejali: »Tak

²¹⁴ R. Brenčič, Ob stošestdesetletnici celjske gimnazije. Nekaj spominov nekdanjega učenca, v: Celjski zbornik 1968, str. 299.

²¹⁵ Dr. Fritz Zangger, Das ewige Feuer im fernen Land, Celje 1937, str. 131.

²¹⁶ Podrobneje o tem: Janez Cvirn, Jezikovna politika celjske občine na prelomu stoletja, v: ZČ 1990/2, str. 204-205.

*nasvet smatrajo zbrani celjski Slovenci za opomin k nad vse sramotilnemu popustu osnovnih svojih kulturnih zahtev, k odstopu od ene prvih pridobitev glede svojih srednjih šol na Štajerskem in tako k nemoško strahopetnemu, brezznačajnemu begu iz boja za obstanek naroda slovenskega.*²¹⁷ Na shodu zaupnikov s celjskega območja 10. aprila 1902, ki ga je vodil dr. Josip Sernek, so se zahvalili slovenskim državnim poslancem, da jim je uspelo odbiti nemški napad na nemško-slovenske vzporednice in se pridružili sklepom celjskih Slovencev z dne 26. marca 1902. Na koncu so dodali: *»Shod zahteva, da ostane ta gimnazija v Celju in da se razširi v višjo gimnazijo.*²¹⁸

Sernec, ki si je s svojim političnim delom pridobil nemalo zaslug za uveljavljanje slovenskega jezika v uradih, šolah in javnem življenju, se je kmalu po tem zborovanju umaknil iz vodstva slovenske politike na Štajerskem. Zaradi večmesečnega okrevanja po operaciji *»na obistih«* v graški bolnišnici (2. maja 1902), je moral opustiti misel na ponovno kandidaturo na deželnozborskih volitvah leta 1902: *»Med časom moje bolezni pa so bile nove deželnozborske volitve, pri katerih kot kandidat zaradi bolezni nisem mogel priti v poštev. Tako sem v tistem času nehal biti v vodstvu političnega življenja.*²¹⁹ *»Svoj«* mandat v celjski kmečki kuriji je prepustil prijatelju Juru Hraševcu, še vedno pa je ostal dejaven v celjski lokalni politiki. Do leta 1905 je bil načelnik celjskega okrajnega zastopa, do leta 1910 je sedel v občinskem odboru celjske okoliške občine, še vedno je z veseljem opravljal funkcijo predsednika Čitalnice in načelnika celjske Posojilnice. Seveda pa se je redno udeleževal vseh pomembnejših *»narodnih«* manifestacij – kot npr. leta 1907, ko se je udeležil shoda zaupnikov, na katerem so sklepali o predlogu ministrskega predsednika Becka glede celovite rešitve slovenskega šolstva v Celju.²²⁰

²¹⁷ Dr. Ivan Dečko in njegova doba, str. 82.

²¹⁸ Dr. Ivan Dečko in njegova doba, str. 82.

²¹⁹ Spomini, str. 86.

²²⁰ Ministrski predsednik Beck, sicer lastnik graščine Plevna pri Žalcu, je slovenskim poslancem ponudil ustanovitev samostojne slovenske nižje gimnazije in podporo pri gradnji slovenske deške šole v mestu, če pristanejo na *»izselitev«* slovensko-nemških vzporednic in dekliške ljudske šole iz mesta v okolico. Na shodu zaupnikov 28. 9. 1907 v Celju so Beckov predlog v nekoliko spremenjeni obliki tudi sprejeli, vendar se iz njega

Godalni orkester Glasbene matice Celje, leta 1912. Tretji z leve v drugi vrsti dr. Josip Serneč.

Sernečev umik iz vodstva slovenske politike na Štajerskem se je zgodil v času, ko je bila »slogaška politika« v zadnjih izdihljajih. Zaradi odsotnosti jasnejših stališč do vedno akutnejših socialnih problemov časa in odklanjanja zahtev po razjasnitvi načelnih kulturnih vprašanj so se – pod vplivom posledic politične diferenciacije na Kranjskem – v spodnještajerski slovenski politiki postopoma začele pojavljati vse večje razpoke, ki so se pokazale že ob deželnozborskih volitvah 1896, ko je prišlo v brežiškem volilnem okraju do dvojne slovenske kandidature (proti uradnemu kandidatu Slovenskega

ni ničesar izcimilo. Podrobneje o tem: Janez Cvirn, Celjsko gimnazijsko vprašanje, v: Celjski zbornik 1986, str. 243-244.

društva Josipu Žičkarju je samovoljno kandidiral Ivan Balon).²²¹ Ogorčen boj med pristaši Josipa Žičkarja in Dragotina Hribarja za kandidaturo v peti (splošni) kuriji pred državnozborskimi volitvami leta 1897 pa je nedvoumno potrdil visoko stopnjo idejno-političnega (in taktičnega) razcepa ter jasno nakazal bodočo politično konfiguracijo.²²² V Mariboru, kjer so se – pod vplivom idej Janeza Evangelista Kreka – nasproti starim »slogašem« vse bolj uveljavljali katoliški politiki mlajše generacije (na čelu z Antonom Korošcem), so svojo politično akcijo vse bolj usmerjali na podeželje (zlasti v štajersko Podravje), v Celju pa so se vse bolj krepili zagovorniki liberalnih idej, ki so poskušali delovati med meščanstvom (a tudi delavstvom). Z različno intenzivnostjo tleči spor med obema političnima skupinama se je spet razgrel na državnozborskih volitvah januarja 1901 v splošni kuriji, kjer je proti Josipu Žičkarju spet kandidiral Dragotin Hribar.²²³ Deželnozborske volitve novembra 1902, na katerih Sernec ni več kandidiral, pa so marsikje potekale v znamenju dvojih kandidaturn.²²⁴

Po teh volitvah se je slogaška politika dokončno izpela, kar je ob koncu leta 1902, ko je prišel v Celje, opazil tudi mladi Vekoslav Kukovec. V pismu svojemu mecenu Pavlu Turnerju je razmere v Celju opisal z nič kaj optimističnimi besedami: *»Celje šteje, kolikor sem doslej videl, lepo število slovenskih – zavednih obrtnikov, toda baš v tem oziru lahko bi bilo pač še vse drugače. V zadnjih dneh so mi v tem oziru prišle mnogokrat v spomin besede Vašega zadnjega cenjenega pisma, češ, da smo Slovenci diletanti in vsled tega tudi naša početja diletantska. To velja v veliki meri o slovenskih Celjanih. Ne more se jim odrehati energije in uspehov v mnogih stvareh, vendar se pa meni zdi, da si niti gros občinstva niti takozvani 'voditelji' niso dovolj v svesti, kakšen je položaj in kakošnih sredstev bi se morali oprijeti, da bi napredovali bolj sistematično in v velikem, nego da lovijo drobtinice na eni strani, dočim na drugi strani desetkrat toliko izgubijo in – vsled svoje bodisi nezmožnosti ali nekonsekventnosti zanemarijo. Mislim tu zlasti na tri*

²²¹ Baš, Doba Ivana Dečka, v: Franjo Baš, Prispevki k zgodovini severovzhodne Slovenije, str. 74.

²²² Prim. Branko Goropevšek, Slovenci na Štajerskem 1907-14, magistrsko delo, Celje 2000, str. 6-7.

²²³ Melik, Volitve, str. 395; Goropevšek, Slovenci na Štajerskem, str. 9.

²²⁴ Melik, Volitve, str. 391-392; Goropevšek, Slovenci na Štajerskem, str. 10.

*pomankljaje, na delavstvo, za čegar težnje nimajo smisla, na obrtništvo, ki je na šibkih nogah in ne dobiva iz narodnih 'vodilnih' krogov skoro nič bodrila, in na organ 'Domovino', ki je zadnje čase vsled Hribarjeve skrajne medlosti in popustljivosti zelo izgubila na ugledu. – Upajmo, da bode bolje.*²²⁵ Serbec, do smrti prepričan »slogaš«, je lahko le nemo opazoval naraščanje trenj med obema političnima skupinama, ki so v času političnih bojov okoli državnozborske volilne reforme (1905-1907) slednjič končno privedle do razcepa. Razsežnosti spora je jasno pokazal predvolilni boj med Antonom Korošcem in liberalnim Ivanom Rebekom (za izpraznjeni mandat Josipa Žičkarja) v splošni kuriji spomladi 1906,²²⁶ ko se ne ena ne druga stran nista ozirali na svarilo, ki ga je na zborovanju društva Naprej na volilce naslovil Juro Hrašovec: »Bog živi naš slovenski narod in črna zemlja naj pogrezne onega, kdor bi hotel rušiti našo edinost in slogo na Spodnjem Štajerskem.«²²⁷ Po volitvah, ki so prinesle zmago Antonu Korošču, se dokončnega razdora ni dalo več preprečiti.²²⁸ Po skoraj trimesečnih pripravih so 8. decembra 1906 mladi celjski liberalci z Vekoslavom Kukovcem na čelu ustanovili Narodno stranko, ki si je prizadevala, da bi s širokim prosvetnim in političnim delom med vsemi sloji prebivalstva (tudi med kmeti) dosegla ekonomsko osamosvojitve Slovencev izpod nemške nadvlade.²²⁹ Dva meseca zatem (21. januarja 1907) je Anton Korošec v Mariboru ustanovil katoliško Slovensko kmečko zvezo,²³⁰ ki je v glavnih točkah programa v celoti sledila nazorom Janeza Evangelista Kreka.

Po formalni ustanovitvi liberalne Narodne stranke (1906) in katoliške Slovenske kmečke zveze (1907) so se nasprotja med obema političnima strankama le še stopnjevala, vsi poskusi obnovitve sloge ali vsaj skupnega

²²⁵ PAM, Pavel Turner, pismo Vekoslava Kukovca Pavlu Turnerju z dne 21. 12. 1902.

²²⁶ Prim. Branko Goropevšek, Nadomestne državnozborske volitve v splošni kuriji na Štajerskem 1906, v: Celjski zbornik 1992, str. 101-131.

²²⁷ Domovina, 27. 4. 1906.

²²⁸ Prim. Franjo Baš, Pisma dr. Antona Korošca dr. Franu Jankoviču, v: ČZN, n. v., 6. letnik, 1970/1, str. 135 sl.

²²⁹ Domovina, 10. 12. 1906; Fran Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem, Ljubljana 1928, 279 in dalje; Goropevšek, Slovenci na Štajerskem, str. 18-25.

²³⁰ Domovina, 23. 1. 1907; Erjavec, Zgodovina katoliškega gibanja, str. 279; Goropevšek, Slovenci na Štajerskem, str. 26-31.

nastopanja pri posameznih konkretnih političnih akcijah pa so bili zaradi »načelne« drže te ali one stranke že v naprej obsojeni na neuspeh. Anton Korošec, glavni zagovornik politične diferenciacije na Spodnjem Štajerskem, zaradi uspehov pri uveljavljanju načel, ki so s Šusteršičem in Krekom že prodrle na Kranjskem, s svojimi političnimi nasprotniki ni bil pripravljen sklepati kompromisov.²³¹ A tudi mlada liberalna Narodna stranka z Vekoslavom Kukovcem na čelu se je zvesto držala besed, ki jih je ob ustanovitvi stranke izrekel njen voditelj: *»Bolje je odprto moško nasprotstvo, nego umetna in neodkritosrčna sloga.«*²³² Težišče političnega boja se je postopoma prenašalo od slogaških osebnosti v posameznih krajih na organizacije ene ali druge stranke, politični boj je dobival vse bolj »kranjske razsežnosti«, ki jih je celjska Domovina opisala z besedami: *»Eden požira 'farje' kar cele, drugi si izmišlja hudobije 'liberalcev' in jih dokazuje z znanimi mu neresnicami. Prvi išče nemškutarje med duhovniki, drugi pa guli nemile mu osebe in ne vpraša po zrnju, resnici nasprotnikovega mnenja, ni mu zato 'kaj', ampak 'kdo' da je rekel.«*²³³ V takšnih razmerah so bili posredovalni poskusi starih »slogašev«, ki so v slovenski politiki na Spodnjem Štajerskem še vedno uživali precejšen ugled (leta 1909 so si ustanovili celo Konservativno stranko),²³⁴ obsojeni na neuspeh. Poskusa dogovora o skupnem nastopu na državnozborskih (1907) in deželnozborskih volitvah (1909) sta klavрно propadla in tudi Slovenski spodnještajerski narodni svet (s sedežem v Celju), ki so ga ob sodelovanju vseh političnih skupin ustanovili spomladi leta 1907, je po izstopu Antona Korošca iz njegovega načelstva (junija 1907) le s težavo opravljal svoje velikopotezno zastavljene naloge.²³⁵

Zaradi »ljutega« bratovskega boja, ki ga ni mogel razumeti, se je osiveli Josip Sernec vse bolj odtegoval politiki. *»Cepljenje Slovencev v napredno in klerikalno stranko na Štajerskem se je vedno širilo, in prišlo je do ločitve, žal, v obilni meri tudi do sovraštva med strankama. Vsemu temu gibanju sem se*

²³¹ Baš, Pisma dr. Antona Korošca, str. 134.

²³² Domovina, 10. 12. 1906.

²³³ Domovina, 30. 6. 1906.

²³⁴ Narodni dnevnik, 8. 3. 1909; Goropevšek, Slovenci na Štajerskem, str. 122-129.

²³⁵ Ivanka Zajc-Cizelj, Spodnještajerski narodni svet, v: Celjski zbornik 1984, str. 265-278; Goropevšek, Slovenci na Štajerskem, str. 32-44.

ognil, pa strahoma sem gledal, kako se je začela širiti germanizacija skoraj najbolj na slovenskem Štajerskem, kako so rastle šulvereinske šole, kako se je širil vpliv tujstva na slovenske delavce in postajal predrzen nastop nemškega uradništva proti Slovincem. Samo v Celju so Nemci zidali razen nove nemške gimnazije še dve drugi veliki šolski poslopji, namenjeni izključno poduku v nemškem jeziku in duhu.²³⁶ Aktivnejše vloge ni prevzel niti v nadstrankarsko usmerjenem Spodnještajerskem narodnem svetu (1907), ki ga je vodil njegov prijatelj Juro Hraševac, niti v Konservativni stranki oz. Stranki zedinjenih Slovencev, ki sta jo leta 1909 v življenje priklicala Fran Jurtela in Miroslav Ploj, čeprav mu je bila slednja očitno še najbolj pri srcu. V pismu svojemu zetu Matiji Murku je 1. februarja 1911 zapisal: »Za Plojev list sem lani dal 100 kr, letos pa še nič, – mene jako jezi, tako tudi marsikaterega družega, da list ne izhaja v Celju v naši tiskarni. Kaj to, da se tiska na Kranjskem, mu škoduje, – v Celji bi dobil mimogrede prav veliko zanimivih lokalnih in drugih novic!«²³⁷ Jeseni 1911 se je strinjal s Plojevo idejo o koncentraciji vseh političnih struj na Štajerskem izven katoliškega tabora v enotno stranko ter Plojevim predlogom, naj bi list Sloga z začetkom leta 1912 začel izhajati v Celju. Fran Jurtela je v pismu Pavlu Turnerju (25. 10. 1911) zadevo opisal z besedami: »Dr. Ploj je sprožil misel, da se preseli naj 1/1 1912 list 'Sloga' v Celje, ker je namenjen 'naj' Slovincem! Celjani, zbrani v Posojilnici – dr. Sernec, Hrašovec, Vrečko, Brenčič, not. Baš in Detiček itd. so predlog sprejeli, ker upajo, da bode mogoče sčasoma združiti vse elemente, ki ne pripadajo slov. klerikalni ali farski stranki, v eno stranko. – Tudi denarni zavodi, katere vodijo še 'starini', potrebujejo list za obrambo zavodov in oseb!«²³⁸

Tudi v govoru na veliki slovesnosti ob 50-letnici Narodne čitalnice v Celju je Sernec prisotne pozval k složnemu delu za narodov blagor. »Moram le želeči, da bi ostale narodne čitalnice krepko izvršujoč nalogo in zvesto svojim načelom še stoletja in stoletja in da bi se vrnili v ta društva vsi Slovenci vseh stanov in vsakega mišljenja.«²³⁹ V složnem nastopanju, v

²³⁶ Spomini, str. 86.

²³⁷ NUK, Ms 1119, pismo Josipa Serneca zetu Matiji Murku, Celje 1. 2. 1911.

²³⁸ PAM, Dr. Pavel Turner, pismo Frana Jurtele Pavlu Turnerju z dne 25. oktobra 1911.

²³⁹ ZAC, Narodna čitalnica v Celju, 11. 7. 1912; citirano, po Branko Goropevšek, Narodna čitalnica v Celju 1862-1927, Celje 2003, str. 57-58.

znaku katerega so Slovenci v Celju in na Štajerskem dosegli toliko uspehov, je videl temeljni pogoj za nadaljevanje narodnega razvoja. V tem kontekstu je v letih pred prvo svetovno vojno zagovarjal tudi jugoslovansko orientacijo slovenske politike in bil – kot že v študentskih letih na Dunaju – velik zagovornik slovensko-hrvaškega političnega in kulturnega zbliževanja.

Josip Sernec, starosta celjskih Slovencev

V odgovoru na anketo Vede leta 1913 sicer ni bil za to, da bi se »slovenski jezik razvil čisto neodvisno od hrvaškega«, je pa vseeno odločno nasprotoval, da bi Slovenci povsem opustili svoj jezik: »Bog varuj! Slovenec hoče govoriti, moliti in čitati v svojem jeziku. Ako ga nadomestite s hrvaškim, ga izgubite, sprejme še raje tuj, nemški ali laški jezik«. Predpogoj za morebitno »združitev« obeh jezikov je videl v spremenjeni politični

situaciji, jezikovno zблиžanje pa si je predstavljal predvsem kot poenotenje strokovne terminologije.²⁴⁰

Ob izbruhu prve svetovne vojne, ki je prinesel prva preganjanja Slovencev, je podpisal protest zoper prepoved slovenskih barv v Celju, potem pa je za dolgo časa poniknil iz javnega življenja v Celju. Z naklonjenostjo je spremljal deklaracijsko gibanje, čeprav ga v letih 1917/18 ne srečamo v ospredju političnega življenja. »Ob prevratu se je z mladeniško navdušenostjo oklenil Jugoslavije, v kateri je zrl izpolnitev in uresničenje svojih smelih mladeniških idealov.«²⁴¹ Še vedno je z veliko zagnanostjo opravljal funkcijo predsednika Narodne čitalnice in načelnika celjske Posojilnice, hkrati pa spremljal politično dogajanje na Slovenskem. »Navdušen Jugosloven, je bil takisto prepričan Slovan. Slovanska vzajemnost mu je bila slej kot prej najvišji ideal. Zato se je rad tudi ob zatonu svojega življenja udeleževal vseh slovanskih prireditvev.«²⁴²

Ob osemdesetletnici (1924) ga Celjani niso pozabili.²⁴³ V torek, 4. marca 1924 ob osmih zvečer, »je zapel moški zbor CPD jubilarntu podoknico, nakar so bili pevci povabljeni na mal zakusek, kjer so zopet zapeli.« V imenu Celjskega pevskega društva ga je z izbranimi besedami nagovoril prof. K. Fink, Sernec pa se je »s pristrčnimi besedami« zahvalil, »spominjajoč se nekaterih faz iz borbe pol. življenja na Spod. Štajerskem. Posebno je poudarjal slogo, ki je takrat vladala med štaj. Slovenci in nesebično delovanje takratnih političnih voditeljev.«²⁴⁴ Mož, ki je po mnenju Nove dobe spadal »med one redke krepke in svetle značaje v našem javnem življenju, ki so orali prvo ledino narodnega dela ter so ostali do svojih poznih let trdni kakor skala in neomajni v svoji veliki volji, dvigati narod k ponosu, zavesti in gospodarski neodvisnosti.«²⁴⁵ je deset dni zatem dobil še eno priznanje. Na seji celjskega mestnega sveta 13. marca 1924 so ga »radi njegovih velikih zaslug za Celje in Spodnjo Štajersko« na predlog Ernesta

²⁴⁰ Veda 1913, str. 99-102.

²⁴¹ Slovenski narod, 19. 9. 1925.

²⁴² Slovenski narod, 19. 9. 1925.

²⁴³ Nova doba, 6. 3. 1924; Osemdesetletnica narodnega prvoboritelja Dr. Josipa Serneca.

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ Ibidem.

Kalana imenovali za častnega meščana celjskega mesta.²⁴⁶ S tem je Josip Sernec postal tudi prvi slovenski častni meščan Celja.²⁴⁷

Tudi ob svoji 81-letnici je bil Sernec čil in zdrav. Maja 1925 »se je še udeležil konference Češkoslovaško-jugoslovenskih Lig v Celju, kjer je imel navdušen govor, posvečen idealu slovanske vzajemnosti.«²⁴⁸ Kmalu zatem pa je začel bolehati. 14. septembra 1925 so ga prepeljali v ljubljansko Leonišče, »kjer je bil operiran radi žolčnih kamnov v črevesju«. Štiri dni zatem (18. septembra 1925) je za vedno zatisnil oči.²⁴⁹ Pokopali so ga 20. septembra 1925 na slovenskem pokopališču na Golovcu. Njegovega pogreba se je udeležila večtisočglava množica ljudi iz vseh koncev slovenske domovine. »Ob krsti je bila ves čas straža Sokola in Orjune. Že eno uro pred določenim pogrebom se je zbrala na trgu pred Narodnim domom ogromna množica, da prisostvuje pogrebnim svečanostim. Bilo je na tisoče in tisoče ljudi, tudi iz najoddaljenejših krajev zelene Štajerske.«²⁵⁰

Celjska Nova doba je ob njegovi smrti upravičeno zapisala: »Dr. Josip Sernec je bil sin one dobe, ki je rodila velike može. Neomajen v svoji volji in velik v inteligenci se je dvigal nad povprečnost. (...) Bil je navdušen slogaš, prepričan, da je v oni dobi bilo le s složnim delovanjem vseh Slovencev možno doseči uspehe.«²⁵¹ Tudi Slovenski narod je menil: »Bil je vzor neumorne delavnosti in štedljivosti, moč značaj, kakršni so danes vedno redkejši.«²⁵² Ivan Prijatelj, ki ga je vzpodbudil, da je začel pisati spomine (končal jih je pet dni pred smrtjo), pa ga je v spremni besedi k spominom označil takole:

»'Rodoljub z dežele' iz onih naših patrijarhalnih časov, ko je imel ta naziv še polnozvočen glas, označujoč moža, kateri deluje na izpostavljenih tleh in v gluhi provinci v prosep in blaginjo naroda z isto vnemo kakor narodni kulturni delavci v živahnejšem središču; politični odvetnik in zagovornik pravic slovenskega življa nekdanje Štajerske, življa, o katerem so ob početku

²⁴⁶ Nova doba, 15. 3. 1924.

²⁴⁷ Ibidem.

²⁴⁸ Slovenski narod, 19. 9. 1925.

²⁴⁹ Jutro, 19. 9. 1925. Dr. Josip Sernec ☿.

²⁵⁰ Slovenski narod, 22. 9. 1925.

²⁵¹ Nova doba, 19. 9. 1925. ☿Dr. Josip Sernec.

²⁵² Slovenski narod, 19. 9. 1925.

njegovega nastopa v javnosti menili nemški gospodje v Gradcu, da bo kot suha, odmrla in odlomljena slovanska veja strohnel ter pognojil zemljo njegovega nacionalnega loga, pa se je po dolgoletnem delu svojih prvakov, katerih eden je bil tudi on, vcepil kot krepka zelena mladika na slovensko in južnoslovansko deblo; narodni gospodar, ki je kot pravi sin najbolj ekonomsko razpoloženega, to je, štajerskega dela našega naroda ves svoj živi dan mislil in deloval na osnovi globoke preverjenosti, da brez gmotnosti v temeljih ni mogoča nobena gradnja duševnosti navzgor, propovednik in vršitelj nauka o zdravi duši v zdravem telesu, nauka o tem, da mora človek razen za izobrazbo duha skrbeti tudi za svojo in svojega naroda telesno kulturo; očak iz 'dobre, stare' dobe naših očetov in dedov ter eden zadnjih veteranov iz onih navdušenih časov, ko se je naš, takrat še mladi narod formiral v čitalniških in taborskih rajalnih nastopih; eden izmed enostavnih pa krepko očrtanih mož, nalikujočih po svojih zastavnih konturah na vogelne kamene v stavbah; eden izmed prvih naših 'omladincev'; teh prvih evropeizatorjev naše do tistih dob konservativno - zakrknjene javnosti; poznejši modri starec ter glasnik 'zlate srednje poti', 'delavnosti in zmernosti', sograditelj početkov naše narodne društvenosti - polaga račun o tem, kako je hiševal v enem naših pokrajinskih 'narodnih domov': dr. JOSIP SERNEC nam zapušča v tej knjižici svoje memoare, katere je končal dne 12. septembra 1925., pet dni pred svojo smrtjo, stoječ do zadnjega diha na braniku pravic onega svojega naroda, ki bo njegovo ime hranil vedno v najsvetlejšem spominu."

**Zbirka
BIOGRAFIKA
1**

Josip Sernek: Spomini

Ponatis dela, ki je izšlo pri
Komisijski založbi »Tiskovne zadruge« v Ljubljani leta 1927

Izbral, uredil, opombe in spremno besedilo napisal
Janez Cvirn

Lektoriranje
Marijan Pušavec

Fotografije
Domoznanska zbirka Osrednje knjižnice Celje

Urednik zbirke
Branko Goropevšek

Založila in izdala
Osrednja knjižnica Celje

Za izdajatelja
Branko Goropevšek

Priprava in tisk
Tiskarna Gracer, Celje

Natisnjeno v 300 izvodih

Celje, 2003

ZBIRKA BIOGRAFIKA

1

OSREDNJA KNJIŽNICA
Celje

ISBN 961-91139-5-0

9789619113950